JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

OFISI YA TAIFA YA UKAGUZI

RIPOTI YA JUMLA YA UKAGUZI WA UFANISI NA UKAGUZI MAALUM KWA KIPINDI KINACHOISHIA TAREHE 31 MACHI, 2020

RIPOTI YA MDHIBITI NA MKAGUZI MKUU WA HESABU ZA SERIKALI

Machi, 2020

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

OFISI YA TAIFA YA UKAGUZI

Dira
Kuwa kituo cha ubora cha ukaguzi wa hesabu katika sekta za umma

Dhamiri
Kutoa huduma za ukaguzi wa hesabu zenye tija ili kuimarisha uwajibikaji na thamani ya fedha katika kukusanya na kutumia rasilimali za umma.

Katika kutoa huduma zenye ubora, ofisi hii inaongozwa na vigezo vya msingi vifuatavyo:

Uadilifu
Kuwa taasisi adilifu inayotoa huduma bila upendeleo.

Weledi
Tunalenga kutoa huduma za ukaguzi zenye ubora wa kiwango cha juu kwa kuzingatia taratibu bora

Uaminifu
Tunahakikisha tuna na kiwango cha juu cha uaminifu na kuzingatia utawala wa sheria.

Mkazo kwa watu
Tunalenga kufanikisha matarajio ya wadau wetu kwa kujenga utamaduni mzuri wa kuhudumia wateja na kuwa na watumishi wataalamu na wenye motisha ya kazi.

Uvumbuzi
Kuwa taasisi ambayo wakati wote inahamasisha utamaduni wa kupokea na kuendeleza mawazo mapya kutoka ndani na nje ya taasisi

Matumizi bora ya rasilimali
Kuwa taasisi inayothamini na kutumia kwa umakini mkubwa rasilimali za umma ilizokabidhiwa.

THE UNITED REPUBLIC OF TANZANIA
NATIONAL AUDIT OFFICE

Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali, Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi, Audit House,
4 Barabara ya Ukaguzi,
P.O. Box 950, 41104 Tambukareli, DODOMA. Simu ya Upepo: "Ukaguzi",
Simu: 255 (026) 2321759, Nukushi: 255(026)2117527,
BaruaPepe: ocag@nao.go.tz, Tovuti: www.nao.go.tz

Kwa majibu tafadhali taja:
Kumb. **CGA.319/421/01** 30 Machi,2020

Mheshimiwa Dkt. John Pombe Joseph Magufuli,
Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania,
Ikulu,
S.L. P 1102,
1 Barabara ya Julius Nyerere, Chamwino,
40400 DODOMA.

Yah: KUWASILISHA RIPOTI YA JUMLA YA MWAKA YA UKAGUZI WA UFANISI NA UKAGUZI MAALUM KWA KIPINDI KINACHOISHIA TAREHE 31 MACHI 2020

Ninayo furaha kuwasilisha ripoti ya jumla ya mwaka ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali ya Ukaguzi wa Ufanisi na Ukaguzi Maalum kwa kipindi kinachoishia 31 Machi 2020. Hii ni kulingana na kifungu cha 143 (4) cha Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977 (kama ambavyo imekuwa ikirekebishwa mara kwa mara) na kifungu cha 34 cha Sheria ya Ukaguzi wa Umma ya mwaka 2008.

Ninawasilisha

Charles E. Kichere
MDHIBITI NA MKAGUZI MKUU WA HESABU ZA SERIKALI

YALIYOMO

YALIYOMO IV

OROdha ya majedwali VII

ORODHA YA VIELELEZO IX

DIBAJI XI

SHUKRANI XIV

MUHTASARI XVI

URATIBU NA UFUATILIAJI USIORIDHISHA WA HUDUMA ZA MAJI NA MAJI TAKA. XX

SURA YA KWANZA 1

UTANGULIZI 1

1.1 Usuli wa ukaguzi wa ufanisi 1
1.2 Mamlaka ya kukagua 1
1.3 Madhumuni ya ripoti 2
1.4 Lengo kuu la Ripoti 3
1.5 Mchakato wa uthibitisho wa takwimu zilizotolewa katika ripoti hii 4
1.6 Muundo wa ripoti hii 4

SURA YA PILI 5

MFUMO WA UTOAJI WA HUDUMA ZA MAJI SAFI NA MAJI TAKA NCHINI TANZANIA 5

2.1 Utangulizi 5
2.2 Historia ya Sekta ya Maji Tanzania 6
2.3 Mikakati ya Kuendeleza Sekta ya Maji Nchini 7
2.4 Sera, Sheria na Kanuni zinazoongoza Sekta ya Maji 8
2.5 Misingi ya Usimamizi wa Sekta ya Maji 8
2.6 Hitaji la Ukaguzi katika sekta ya Maji 11
2.7 Watendaji Muhimu katika Sekta ya Maji 13
2.8 Kaguzi za Ufanisi zilizofanyika 15

SURA YA TATU 16

UPATIKANAJI WA MAJI SAFI NA SALAMA 16

3.1 Utangulizi 16
3.2 Kiwango cha utoaji wa huduma ya maji safi na salama 16
3.3 Ubora wa maji usiojitosheleza ulisambazwa kwa jamii 22
3.4 Udhibiti hafifu wa vyanzo vya maji 28

UPATIKANAJI WA HUDUMA YA MAJI TAKA 32

4.1 Utangulizi 32

4.2 UPATIKANAJI HAFIFU WA HUDUMA YA MAJI TAKA ... 32
4.3 KIWANGO KISICHOTOSHA CHA USAFIRISHAJI WA MAJI TAKA ... 40
4.4 HUDUMA ZA KUKUSANYA NA KUTIBU MAJI TAKA KATIKA MAHALI YALIPOZALISHWA... 46
4.5 UBORA DUNI WA MAJITAKA UNAOTIRIRISHWA KWENYE MAZINGIRA ... 48

SURA YA TANO ... 55

MIPANGO YA UTEKELEZAJI WA MIRADI YA MAJI NA MAJI TAKA ... 55

5.1 UTANGULIZI ... 55
5.2 UPEMBUZI YAKINIFU WA MIRADI YA MAJI ISIYOJITOSHELEZA ... 55
5.5 MAKADIRIO DUNI YA MAHITAJI YA MAJI NA MAJI TAKA ... 59
5.6 USANIFU USIOJITOSHELEZA WA MIRADI YA MAJI ... 61
5.7 UANDAAJI WA NUKUU ZA MAKADIRIO YA UKUBWA WA KAZI NA BEI (BOQ) USIOJITOSHELEZA ... 64

SURA YA SITA ... 67

USIMAMIZI WA MANUNUZI NA MIKATABA KWENYE MIRADI YA USAMBAZAJI MAJI NA MAJI TAKA ... 67

6.1 UTANGULIZI ... 67
6.2 MAPUNGUFU KATIKA UTEKELEZAJI WA MCHAKATO WA MANUNUZI ... 67
6.3 MAPUNGUFU YA UDHIBITI GHARAMA KWA AJILI YA MIRADI YA MAJI ... 72
6.4 UDHIBITI HAFIFU WA UBORA WA MIRADI YA MAJI ... 78
6.5 UDHIBITI USIOTOSHELEZA WA MUDA KWENYE UTEKELEZAJI WA MIRADI YA MAJI ... 80
6.6 USIMAMIZI USIOJITOSHELEZA WA MIRADI YA MAJI ... 85

SURA YA SABA ... 87

RASILIMALI KWA AJILI YA USAMBAZAJI MAJI SAFI NA HUDUMA ZA MAJI TAKA... 87

7.1 UTANGULIZI ... 87
7.2 KUPANGILIA RASILIMALI KWA AJILI YA USAMBAZAJI WA MAJI SAFI NA HUDUMA ZA MAJI TAKA ... 87
7.3 UPANGAJI NA USAMBAZAJI WA RASILIMALI ... 89
7.4 UKUSANYAJI USIOJITOSHELEZA WA ADA NA TOZO ... 93
7.5 MATUMIZI DUNI YA FEDHA ZILIZOGAWIWA KWA AJILI YA MRADI WA MAJI... 94

SURA YA NANE ... 97

8.1 UTANGULIZI ... 97
8.2 URATIBU USIOTESHELEZA KATI YA WADAU WANAOHUSIKA KWENYE HUDUMA ZA USAMBAZAJI WA MAJI SAFI NA UTOAJI WA MAJI TAKA ... 97
8.3 UFUATILIAJI WA UTOAJI WA HUDUMA ZA MAJI SAFI NA MAJI TAKA... 102
8.4 UFUATILIAJI WA RASILIMALI ZA MAJI ... 110

SURA YA TISA ... 116

HITIMISHO ... 116

9.1 UTANGULIZI ... 116

9.2 HITIMISHO LA JUMLA ... 116
9.3 HITIMISHO MAALUMU ... 116

SURA YA KUMI ... 120

MAPENDEKEZO YA UKAGUZI ... 120

10.1 UTANGULIZI ... 120
10.2 MAPENDEKEZO MAALUMU KWA WIZARA YA MAJI ... 120

VIAMBATISHO ... 123

KIAMBATISHO NA.1: MAPUNGUFU YA USANIFU YALIYORIPOTIWA ... 123
KIAMBATISHO NA.2: MAPUNGUFU YALIYOBAINIKA YANAYOTOKANA NA UANDAJI WA NUKUU ZA MAKADILIO YA UKUBWA WA KAZI NA BEI (BOQS) ... 126
KIAMBATANISHO NA.3: KIWANGO CHA UHAKIKI WA SIFA ZA WAZABUNI KATIKA MAMLAKA ZA SERIKALI ZA MITAA NA MAMLAKA ZA MAJI ... 129
KIAMBATANISHO NA.4: JINA LA MRADI NA SABABU ZA MABADILIKO YA GHARAMA ... 131
KIAMBATANISHO NA.5: MIRADI YA MAJI NA MATATIZO YA UBORA YALIYO BAINIKA ... 133
KIAMBATISHO NA.6: IDADI YA MIKATABA ILIYOCHELEWA KUKAMILIKA KWA WAKATI KATIKA HALMASHAURI ZILITOTEMBELEWA ... 135
KIAMBATISHO NA.7: UCHAMBUZI WA UTEKELEZAJI WA MAPENDEKEZO YA RIPOTI ZA UCHUNGUZI WA UBORA WA MAJI ... 136

ORODHA YA MAJEDWALI

Jedwali 3.1: Sampuli za visima vyenye kiasi kikubwa cha manganizi...... 23
Jedwali 3.2: Sampuli ya miradi yenye kiasi kikubwa cha floraidi katika halmashauri zilizotembelewa 24
Jedwali 3.3: Uchambuzi wa ripoti za upimaji ubora wa maji katika miradi iliotekelezwa 25
Jedwali 4.1: Asilimia ya watu wanaoishi karibu na mtandao lakini hawapati huduma hiyo ya mtandao 34
Jedwali 4.2: Idadi ya magari maalum ya kuondoa majitaka na hali za magari hayo.. 35
Jedwali 4.3: Kiwango cha majitaka kinachokusanywa kutoka kwa makazi ya watu 36
Jedwali 4.4: Gharama halisi zilizokusanywa na kiasi cha pesa kilichotumika kwenye mambo ya majitaka kwa mamlaka za maji ((2012/13 to 2016/17) 38
Jedwali 4.5: Mwenendo wa kuziba kwa mitandao ya majitaka katika mamlaka za majitaka na usafi wa mazingirazilizotembelewa 42
Jedwali 4.6: Mwenendo wa matukio ya kapasuka kwa mitandao ya majitaka katika malaka za maji zilizotembelewa........... 44
Jedwali 4.7: kiasi cha majitaka kilichokusanywa kutoka kwa halmashauri 12 zilizotembelewa 47
Jedwali 4.8: Kiwango cha TSS kilichotiririshwa kwenye mazingira tangu 2012/13 hadi 2016/17.. 51
Jedwali 5.1: Uchunguzi wa usiojitosheleza wa kijiolojia na gharama inayohusiana ya kutokujitosheleza 57
Jedwali 5.2: Ongezeko la wanufaika wa miradi ya maji wakati wa utekelezaji wa mradi... 60
Jedwali 5.3: Mapungufu katika usanifu uliobainika 61
Jedwali 5.4: Mapungufu ya usanifu yaliyobainishwa 63
Jedwali 5.5: Ongezeko la gharama kutokana kubadilisha vifaa vilivyopangwa kutumika 64
Jedwali 6.1: Mapungufu ya wakandarasi katika utekelezaji wa miradi ya maji.. 68
Jedwali 6.2: Mikataba iliyotolewa kwa wakandarasi zaidi ya daraja la usajili 69
Jedwali 6.3: Miradi ya maji ambayo ilijumuisha dhamana ya utendaji kazi na malipo ya awali kwenye gharama za mkataba........... 70
Jedwali 6.4: Kiwango cha uhakiki wa taarifa za wazabuni katika Halmashauri 71

Jedwali 6.5: Asilimia ya visima ambavyo vina gharama juu ya wastani wa gharama za uchimbaji kwa mita katika Halmashauri zilizotembelewa.. 73
Jedwali 6.6: Ongezeko la gharama zaidi ya gharama ya Awali 74
Jedwali 6.7: Riba iliyopaswa kulipwa na Serikali kwa wakandarasi........ 76
Jedwali 6.8: Matenki yaliyokuwa yanayovujisha maji katika Halmashauri zilizotembelewa.. 80
Jedwali 6.9: Miradi ya Maji iliyochelewa 81
Jedwali 7.1: Asilimia ya Kiasi kilichopokelewa kwa ajili ya bajeti ya miradi ya maji na huduma za maji taka................................ 89
Jedwali 7.2: Uwiano wa wafanyakazi wenye dhamana ya kusimamia miradi ya maji na miradi husika.. 91
Jedwali 7.3: Asilimia ya malipo na tozo ya maji zinazokusanywa na Bodi ya Mabonde ya Maji (Tsh '000,000') 93
Jedwali 7.4: Inaonyesha uhaba wa upungufu wa jumuiya ya watumia maji katika kila bodi ya mabonde ya maji........................... 94
Jedwali 7.5: Matumizi ya fedha kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maji kutoka vyanzo vya visima 95
Jedwali 8.1: Bajeti zinazokinzana za Wizara ya Maji na Ofisi ya Rais - Tamisemi kwa miradi inayofanana- 2017/18................... 99
Jedwali 8.2: Idadi ya Miradi ya Maji ambayo ilikuwa na ongezeko la gharama kwenye Halmashauri za Wilaya zilizotembelewa . 109
Jedwali 8.3: Uwepo wa Vituo vya kupimia maji ya chini ya ardhi 112

ORODHA YA VIELELEZO

Kielelezo Na. 2. 1:Tarehe za mabadiliko muhimu yaliyofanyika katika 7
Kielelezo Na 2. 2: Usimamizi Jumuishi wa Rasilimali za Maji 9
Kielelezo Na. 2.3: Muhtasari wa mchakato wa utekelezaji wa miradi ya maji 10
Kielelezo Na.3. 1: Mwenendo wa upatikanaji wa maji safi na salama..... 17
Kielelezo Na.3. 2: Asilimia ya watu ambao wamepitiwa na huduma ya... 18
Kielelezo Na.3.3: Huduma ya usambazaji maji katika Mamlaka za 19
Kielelezo Na.3.4: Tofauti ya kiasi cha maji kilichotarajiwa na kiasi halisi 20
Kielelezo Na.3.5: Jumla ya gharama ya visima vilivyokauka katika halmashauri zilizotembelewa............................ 22
Kielelezo Na 4.1: Asilimia ya watu katika maeneo ya mijini 33
Kielelezo Na: 4.2: Kiwango cha kemikali aina ya BOD inayotirishwa kwenye mazingira kwa kipindi cha kuanzia 2012/13 hadi 2016/17 49
Kielelezo Na.4.3: Kiwango cha kemikali aina ya COD inayotirishwa kwenye mazingira kwa kipindi cha kuanzia 2012/13 hadi 2016/17 50
Kielelezo Na.4.4: Kiwango cha kemikali aina ya COD inayotiririshwa 52
Kielelezo Na.7.1: Taarifa kutoka Bodi ya Mabonde ya Maji 92
Kielelezo Na.7.2: Wastani wa mapato yaliyokusanywa na kutumika kwenye utoaji wa huduma za maji taka 94
Kielelezo Na.8.1: Asilimia ya Miradi iliyokaguliwa kiufundi 103
Kielelezo Na.8.2: Sababu za kutokufanya kazi kwa vituo vya ufuatiliaji wa maji ya chini ya ardhi.............. 114

ORODHA YA VIFUPISHO VYA MANENO

H/J	-	Halmashauri ya Jiji
H/M	-	Halmashauri ya Mji au Manispaa
H/W	-	Halmashauri ya Wilaya
MKUKUTA	-	Mpango wa kuondoa na Kupunguza Umasikini Tanzania
Na	-	Namba
OR-TAMISEMI	-	Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa

DIBAJI

Nina furaha kuwakilisha Ripoti yangu ya Ukaguzi wa Ufanisi na Ukaguzi maalum. Ripoti hii ya jumla inahusu ripoti tano za ukaguzi wa ufanisi kwa Serikali Kuu, Serikali za Mitaa na Mamlaka zenye wajibu wa kushughulikia masuala ya utoaji wa huduma za maji safi na maji taka nchini. Wakaguliwa wakuu walikuwa Wizara ya Maji pamoja na Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa.

Ripoti hii inalenga kutoa taarifa kwa wadau (wabunge, maofisa wa serikali kuu na serikali za mitaa, wanahabari, wafadhili, na asasi za kijamii na zisizo za kiserikali kuhusiana na matokeo ya ukaguzi yaliyopo kwenye ripoti za Ukaguzi wa Ufanisi zilizofanywa na Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi wa Hesabu za Serikali kufikia Mwezi Machi 2020. Ufafanuzi wa kina kuhusiana na taarifa zilizoandikwa kwa kifupi unapatikana kwenye ripoti husika za ukaguzi ambazo zilikabidhiwa kwa Maofisa Masuuli (Makatibu Wakuu) wa wizara husika.

Ripoti hii inawasilishwa kwa Rais wa Jamhuri wa Muungano wa Tanzania, Dkt. John Pombe Magufuli kwa mujibu wa ibara ya 143 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Vifungu 34 (1) na (2) vya Sheria ya Ukaguzi wa Umma, ya mwaka 2008.

Chini ya Ibara ya 143(4) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977 kama ilivyorekebishwa mwaka 2005, Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali anatakiwa kuwasilisha kwa Rais kila taarifa aliyotoa kwa mujibu wa Ibara ndogo (2) ya Ibara iliyotajwa. Mara taarifa hiyo inapopokelewa, Rais atamwelekeza waziri husika kuwasilisha taarifa hiyo mbele ya kikao cha kwanza cha Bunge kabla ya siku saba kupita toka kikao cha kwanza cha Bunge kuanza. Ibara hiyohiyo inamruhusu Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kuwasilisha ripoti yake kwa Spika wa Bunge iwapo Rais kwa sababu zozote zile atashindwa kuwasilisha ripoti hiyo kwa Spika kama sheria inavyotaka.

Kutungwa kwa Sheria ya Ukaguzi wa Umma, ya mwaka 2008, kumeimarisha uhuru wa utendaji wa Ofisi yangu katika kutimiza majukumu yake ya kikatiba. Uhuru wa utendaji wa Ofisi yangu unatarajiwa kuniwezesha kupata taarifa na kuwa na udhibiti muhimu wa rasilimali zote zilizopo kwa ajili ya Ofisi, ikiwa ni pamoja na rasilimali watu na fedha, ambazo zitaiwezesha Ofisi yangu kufanya kazi bila kuingiliwa na mtu au mamlaka yoyote, zikiwemo zile ninazozikagua.

Sheria hii imepanua mawanda ya ukaguzi kwa kunipa mamlaka ya kufanya Ukaguzi wa Ufanisi, Ukaguzi wa Utambuzi, Ukaguzi wa Mazingira, na

Ukaguzi Maalumu. Aina hizi za ukaguzi ni zaidi ya ukaguzi wa kawaida wa taarifa za fedha kama ambavyo tumekuwa tukifanya kwa miaka mingi.

Kimsingi, taarifa hii imeniwezesha kutoa maoni huru kwa Bunge kuhusiana na matumizi sahihi na uwajibikaji, uwazi, na uadilifu katika matumizi ya rasilimali za umma, hususani katika masuala ya utoaji wa huduma za maji safi na maji taka nchini, ikiwemo usimamizi wa ujenzi wa miradi ya maji mijini, usimamizi wa miradi ya usambazaji maji vijijini , udhibiti wa uvunaji wa maji kutoka katika vyanzo vya maji, usimamizi wa usambazaji wa maji kutoka katika visima pamoja na usimamizi wa utoaji wa huduma za maji taka mijini.

Lengo kuu la kufanya aina hizi za ukaguzi ni kuangalia iwapo rasilimali zilizotengwa zimetumika kwa ufanisi kwa kuzingatia uwekevu, tija, na ufanisi kama ilivyotarajiwa na kupitishwa na Bunge kwenye maeneo yaliyotajwa.

Ni vizuri kufahamu kwamba wakati ofisi yangu inafanya ukaguzi na kutoa ripoti ya utendaji wa Serikali Kuu, Serikali za Mitaa, na Mashirika ya Umma kulingana na sheria katika taratibu zilizopo, wajibu wa kuhakikisha uwepo wa ufanisi, uwekevu, na tija katika matumizi ya rasilimali za umma ni wa Maofisa Masuuli. Wakati huohuo, ni wajibu wa Maofisa Masuuli kuhakikisha uchunguzi unafanyika na mapendekezo niliyoyatoa yanatekelezwa kikamilifu.

Ni matarajio ya Bunge kwamba, Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi ataandaa taarifa za fedha kuhusu usimamizi wa rasilimali za umma ndani ya Serikali Kuu, Serikali za Mitaa, na Mashirika ya Umma kuhusiana na tija na ufanisi kwenye utekelezaji wa programu mbalimbali za Serikali. Ofisi yangu inachangia kwa kutoa mapendekezo ili kuboresha utendaji katika sekta ya umma. Kwa jinsi hiyo, Serikali Kuu, Serikali za Mitaa, Mashirika ya Umma, na Ofisi yangu kwa pamoja zina mchango mkubwa kwa Bunge katika kujenga imani kwa umma katika usimamizi wa rasilimali za umma. Ingawa majukumu yanatofautiana, matarajio ya usimamizi bora kwa rasilimali yanafanana.

Ninapenda kutambua weledi na dhamira ya wafanyakazi wa Ofisi yangu kwa juhudi kubwa walizofanya katika kutimiza malengo tuliyojipangia licha ya kufanya kazi katika mazingira magumu ambayo ni pamoja na kukosa fedha za kutosha, kukosa vitendea kazi, mishahara duni, na wakati mwingine kufanya kazi kwenye maeneo yasiyofikika kirahisi.

Ili kukidhi matarajio ya wabunge na umma kwa ujumla, Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi imeendelea kufanya mapitio ya njia bora zaidi za kufanya ukaguzi na kuongeza wigo wa masuala yanayokaguliwa na hivyo kuimarisha

utendaji na uwajibikaji katika sekta ya umma. Aidha, Ofisi yangu inahakikisha ukaguzi wake unalenga na kuyapa kipaumbele maeneo muhimu yanayochangia au kutarajiwa kuchangia maendeleo ya sekta ya umma hasa usimamizi wa masuala yahusuyo usalama wa wanachi wanapopata huduma mbalimbali. Hivyo, kazi ya ukaguzi ni chachu katika usimamizi wa rasilimali za umma.

Ninatarajia kuwa Bunge litatoa taarifa hii ni muhimu katika kuiwajibisha Serikali kwa jukumu lake la usimamizi wa rasilimali za umma na utoaji wa huduma kwa Watanzania.

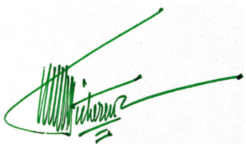

Charles E. Kichere
MDHIBITI NA MKAGUZI MKUU WA HESABU ZA SERIKALI

Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi
4 Barabara Ukaguzi
S.L.P 950
11101 Dodoma
30 Machi 2020

SHUKRANI

Ninapenda kutoa shukrani zangu za dhati kwa wote walioweka mazingira wezeshi kwangu kuweza kutimiza wajibu wangu wa kikatiba. Ninapenda kumshukuru kila mfanyakazi katika Ofisi yangu kwa jitihada zake ambazo zimeniwezesha kutoa ripoti kwa wakati. Ninalazimika kuishukuru familia yangu na za wafanyakazi katika Ofisi yangu kwa uvumilivu waliouonesha wakati wa kipindi chote cha kutimiza wajibu huu wa kikatiba.

Ninapenda kuishukuru Serikali na Bunge letu tukufu kwa kuendelea kuisaidia Ofisi yangu katika kutekeleza majukumu yake.

Vilevile, shukrani za pekee ziende kwa jumuiya ya wafadhili hasa Ofisi ya Ukaguzi ya Uholanzi, Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi ya Sweden, Serikali ya Sweden kupitia Shirika la Kimataifa la Maendeleo la Sweden (SNAO), Shirika la Umoja wa Mataifa la Maendeleo ya Kimataifa (USAID), DFID, Umoja wa Ulaya (EU), Ushirikiano wa Uswisi na Ujerumani (GFG project) ikisimamiwa na ushirikiano wa kimataifa wa Ujerumani (GIZ), na Bank ya Dunia kupitia Mpango wa Usimamizi wa Fedha za Umma (PFMRP) na wengine wote waliotutakia mema ambao walichangia kwa njia moja au nyingine kwa nia ya kuleta mabadiliko katika Ofisi yangu. Mchango wao katika kuimarisha ujuzi wa wafanyakazi, mfumo wa teknolojia ya habari na mawasiliano, na nyenzo mbalimbali umechangia kwa kiasi kikubwa katika mafanikio yetu.

Halikadhalika, ninapenda kuwashukuru wadau wengine wote, ikiwa ni pamoja na Maofisa Masuuli wa taasisi nilizozikagua kwa kutoa mchango mkubwa na taarifa muhimu zilizohitajika kwa ajili ya maandalizi ya ripoti mahususi za ukaguzi wa ufanisi ambazo ndizo zimewezesha uandaaji wa ripoti hii ya jumla.

Shukrani za kipekee ziende kwa jamii ya wanataaluma na wataalamu wa kada mbalimbali kutoka Chuo Kikuu Dar es Salaam, Chuo Kikuu cha Mzumbe, Chuo Kikuu cha Ardhi, Chuo cha Usimamizi wa Fedha, wataalamu wa kujitegemea, na maofisa wastaafu wa serikali kwa michango yao ambayo iliboresha ripoti za Ukaguzi wa Ufanisi kupitia maoni na uhakiki walioufanya katika rasimu za ripoti.

Ninapenda pia kuishukuru Kamati ya Bunge ya Hesabu za Serikali Kuu ambayo ripoti hii pamoja na ripoti mahususi zitafikishwa kwa ajili ya uchunguzi, majadiliano, na kutoa maelezo yake. Tunatarajia kuwa Kamati ya Bunge ya Hesabu za Serikali Kuu itatupa maboresho na mwelekeo utakaotokana na mjadala wa ripoti hizi.

Mwisho, ninapenda kuwashukuru Maofisa Masuuli na watumishi wote wa taasisi za umma Tanzania nzima. Ninatambua pia mchango wa walipakodi ambao ripoti hii tunaitoa kwao. Mwenyezi Mungu awabariki nyote kadri mnavyojitoa katika kusimamia uwajibikaji wa matumizi ya rasilimali za umma nchini.

MUHTASARI

Ukaguzi wa Ufanisi unalenga kuboresha muundo wa uwajibikaji na utendaji wa taasisi za Serikali. Pia unatoa tathmini huru ya namna ambavyo taasisi hizo zinatumia rasilimali katika kutekeleza majukumu yao kwa kuzingatia ubanaji wa matumizi, tija, na ufanisi. Kifungu cha 28 cha Sheria ya Ukaguzi wa Umma, ya mwaka 2008 inampa mamlaka Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali ya kufanya ukaguzi wa ufanisi kwenye sekta ya umma.

Taarifa hii ya jumla ya ukaguzi inaelezea mapungufu ya jumla yaliyobainika, hitimisho pamoja na mapendekezo katika Ripoti tano za Ukaguzi wa Ufanisi katika utoaji wa huduma ya maji safi na maji taka uliofanyika mwaka 2016 na 2019 unaohusu Usimamizi wa Mikataba ya Ujenzi wa Miradi ya Maji Mijini, Udhibiti wa Uvunaji wa Maji kutoka kwenye Vyazo, Usimamizi wa Utoaji wa Huduma za Maji Taka Maeneo ya Mijini, Miradi ya Usambazaji wa Maji yatokanayo na Visima Virefu na Usimamizi wa Miradi ya Maji Vijijini.

Mwelekeo maalumu umetolewa katika kuchunguza mifumo ya kusimamia utoaji wa huduma za maji safi na salama na maji taka nchini ili kuboresha upatikanaji wa huduma za maji na maji taka kwa wananchi ili kuwezesha kupunguza umasikini kwa kuongeza usalama wa chakula na usafi wa majumbani na kuwa na mazingira endelevu.

Ripoti ya jumla juu ya sekta ya maji inatoa maelezo juu ya mambo yaliyobainishwa na kaguzi za ufanisi zilizofanyika na kulinganisha kile kilichotarajiwa juu ya utoaji wa huduma za maji safi na maji taka. Kwa ujumla, ripoti hii inakusudia kusaidia Wabunge, Serikali, Vyombo vya habari, Umma na wadau wengine kuchukua maamuzi sahihi ili kutekeleza Mapendekezo kwa ajili ya kuongeza tija, ufanisi na Uwekevu katika sekta ya maji.

Pia, ripoti hii ya jumla haikusudii kuwa mbadala wa ripoti tano zilizofanywa na kutolewa katika miaka ya kifedha iliyotajwa. Msomaji, anashauriwa kutegemea zaidi ripoti husika. Kadhalika, ripoti hii inatoa ufahamu kulingana na ripoti za ukaguzi wa ufanisi juu ya namna ambavyo taasis za serikali husimamia utoaji wa huduma za maji safi na maji taka na kuhakikisha kuwa kuna tija katika utekelezaji wa utoaji huduma za maji safi na maji taka.

Matokeo ya kaguzi zilizofanyika ni kama ifuatavyo:

Upatikanaji wa maji usiojitosheleza

Asilimia 58.7 tu ya idadi ya watu wanaoishi vijijini waliweza kupata huduma ya maji safi na salama. Licha ya asilimia ya watu vijijini kupata huduma ya maji safi kuwa 58.7 mpaka mwaka wa fedha 2017/18, ilibainika kuwa, sio vijiji vyote kutoka halmashauri 12 zilizotembelewa vilikuwa vinapata huduma ya maji. Pia, kiasi cha maji kilichokuwa kinapelekwa kwa wananchi kilikuwa hakitoshelezi kwa sababu Wizara ya Maji, na OR-TAMISEMI haikuhakikisha kuwa kiasi cha kutosha cha majii kinatolewa kwa jamii.

Sababu iliyopelekea uhaba wa upatikanaji wa maji safi na salama ilikuwa mapungufu wakati wa maandalizi ya Miradi ya Maji iliyopelekea miundombinu ya maji kujengwa bila kuwa na vyazo vyenye uhakika wa upatikanaji wa maji; hatimaye kupelekea kupoteza rasilimali kwa kutekeleza miradi ambayo mwisho haitimizi lengo.

Kiasi kidogo cha maji kilisambazwa kwa wananchi

Ukaguzi umebaini kuwa, Wizara ya Maji na OR-TAMISEMI haikuhakikisha kuwa kiasi cha kutosha cha maji kinasambazwa kwa jamii. Hii ni kwa sababu, miradi mingi ya usambazaji wa maji iliyotekelezwa katika baadhi ya Mamlaka za Serikali za Mitaa haikutoa kiasi cha maji ambacho kilitarajiwa hapo awali. Kwa mfano, ilibainika kuwa kati ya miradi 42 ya maji ya visima virefu iliyotekelezwa katika Mamlaka za Maji na Usafi wa Mazingira katika miji iliyofanyiwa ukaguzi, visima virefu 7 (sawa na asilimia 17%) vilitoa maji chini ya kiwango kilichotarajiwa.

Pia, ubora wa maji yaliyosambazwa kwa jamii ulikuwa hautoshelezi, ambapo sampuli za maji 709 kati ya 6,615 kutoka katika maji ya visima virefu, ambayo ni sawa na asilimia 10.7, hazikufikia viwango vya ubora kwa ajili ya matumizi ya nyumbani. Ilibainika kuwa maji yalikuwa na kiwango cha chuma, manganizi, fluoride, nitrate; na baadhi ya vyanzo vilikuwa na vimelea vya magonjwa. Licha ya maji yaliyopimwa kutoka kwenye visima virefu kadhaa kutofikia viwango vya ubora, bado maji kutoka kwa visima hivyo yalisambazwa kwa jamii.

Pia, ilibainika kuwepo kwa udhibiti hafifu wa vyanzo vya maji kutokana na shughuli za kilimo na shughuli zingine za kibinadamu kama vyoo vya umma ambavyo vilijengwa karibu na vyanzo vya maji, hivyo kuchangia kuchafua vyanzo vya maji.

Upatikanaji wa huduma ya maji taka usiojitosheleza maeneo ya mjini

Kwa wastani, kati ya asilimia 73 ya watu waliopata huduma ya maji, ni asilimia 9 tu wako kwenye mtandao wa maji taka, na asilimia 91 wanategemea magari ya maji taka ili kusafirisha hayo majitaka yanayozalishwa.

Kulikuwa na hali isiyoridhisha ya utoaji wa huduma za utoaji wa maji taka kwa kutumia magari ya maji taka ambao hutolewa na Mamlaka ya Serikali za Mitaa. Ukaguzi ulibaini kuwa sio maji taka yote yaliyozalishwa yalikusanywa kwa wakati mwafaka. Hii ilisababisha kufurika kwa maji taka kutoka katika mashimo ya vyoo katika mitaa kadhaa hasa kutoka kwa majengo ya kibiashara na maeneo yenye watu wengi. Hii ilipelekea utiririshaji haramu wa maji taka kwenye mazingira, hasa wakati wa mvua.

Pia ilibainika kuwa utoaji wa huduma za maji taka kwenye maeneo ya mijini unaotolewa na Mamlaka za Maji na Usafi wa Mazingira hauridhishi. Hii ilisababishwa na mitandao ya maji taka kushindwa kufanya kazi, kulikokudhihirishwa na kufurika kwa mabwawa ya maji taka. Hii ilisababishwa na kuziba kwa mabomba ya maji taka, matumizi mabaya ya mifumo ya maji taka, na kukosekana kwa uratibu kati ya Mamlaka za Serikali za Mitaa na Mamlaka za Maji na Usafi wa Mazingira katika kudhibiti uharibifu wa mtandao wa maji taka.

Mipango isiyojitosheleza ya utoaji wa huduma ya maji safi na maji taka

Licha ya juhudi za Wizara ya Maji katika kuhakikisha kuwa miradi yote inapangwa vizuri, kulikuwa na changamoto katika uandaaji wa mipango. Changamoto zilizobainika zilikuwa ni kwenye upembuzi yakinifu, makisio ya wanufaika wa miradi ya maji na maji taka, usanifu wa miradi ya maji, na uandaji wa nukuu za makadirio ya ukubwa wa kazi na bei ya miradi ya maji.

Upembuzi yakinifu ulikuwa haufanyiki vizuri, hususani utafiti wa kijiolojia, na kusababisha kiasi cha mwamba kwenye njia ya mabomba kutokujulikana ipasavyo, uchunguzi wa tabia ya udongo haukufanywa ipasavyo ili kupendekeza mabomba sahihi ya kutumika, pia utafiti wa kihaidrolojia haukufanyika vizuri ili kujua kiasi halisi cha maji kitakachopatikana. Uchunguzi duni wa kijiolojia na uchunguzi wa tabia ya udongo wakati wa maandalizi ya uketelezaji wa miradi ya maji umesababisha ongezeko la gharama ya miradi ya maji kwa kiasi cha Shs milioni 2,111. Pia, kutokufanyika kwa utafiti wa kutosha wa kihaidrolojia ilikuwa moja ya sababu kuu kwa visima virefu 490 kati ya visima virefu 1,485 vilivyochimbwa kukauka.

Ilibainika pia kuwa, makisio ya mahitaji ya huduma ya maji safi na maji taka hayakufanywa vizuri. Hii ilisababisha kuongeza kwa idadi ya wanufaika wa miradi ya maji wakati wa utekelezaji wa miradi. Ongezeko la idadi ya wanufaika lilisababisha kuongezeka kwa mawanda ya kazi, na moja kwa moja kusababisha kuongezeka kwa gharama ya miradi; hatimaye kuchangia kuchelewa kukamilika kwa miradi ya maji. Pia kutokana na kushindwa kukisia kwa usahihi mahitaji ya huduma ya maji taka, mabwawa ya maji yamefurika kutokana na kupokea maji taka mengi zaidi ya uwezo wake.

Ununuzi na usimamizi usiojitosheleza wa mikataba ya miradi ya maji

Usimamiaji duni wa ununuzi wa miradi ya maji

Ukaguzi ulibaini kuwa Wizara ya Maji, OR-TAMISEMI na Mamlaka za Serikali za Mitaa hawakushughulikia vya kutosha na kusimamia mikataba ya miradi ya maji. Hii ilithibitishwa na kupewa kazi kwa wakandarasi ambao hawakuwa na sifa na uwezo wa kutekeleza miradi hiyo kulingana na matakwa ya mikataba. Hali hii ilitokana na idadi ndogo ya wakandarasi waliofanyiwa uhakiki kabla ya kupewa mikataba; na tathmini duni ya wakandarasi kabla ya kupewa vibali vya uchimbaji wa visima.

Pia, Wizara ya Maji na Mamlaka ya Miji safi na usafi wa mazingira hazikufuatilia ipasavyo gharama za miradi ya maji ambayo waliisimamia. Hii inathibitisha kuwapo kwa gharama kubwa za kuchimba visima ambazo zilikuwa juu ya wastani wa gharama ya kuchimba visima kwa kila mita kwa Mamlaka za Serikali za Mitaa zilizotembelewa. Pia, miradi kadhaa iliyopitiwa ilitekelezwa kwa gharama ambazo zilikuwa kubwa kuliko bei zilizokubaliwa hapo awali. Ongezeko la bei kwa miradi yote ilikuwa karibu Shilingi za Kitanzania bilioni 30, ambayo ni sawa na asilimia 28 ya bei ya awali ya mkataba.

Zaidi ya hayo, tulibaini kuwa, kulikuwa na udhibiti usiojitosheleza wa muda wa miradi ya maji, hali ambayo ilisababisha kuchelewa kukamilika kwa miradi ambapo asilimia 81 ya mikataba ya miradi ya maji haikumalizika kwa wakati. Ucheleweshaji ulikuwa kati ya miezi 3 hadi miaka 4. Kuchelewa kukamilika kwa miradi kulisababishwa na Wizara ya Maji, Mamlaka za Serikali za Mitaa, Mamlaka za Maji na Usafi wa Mazingira kutokufanya usimamizi wa kutosha wa miradi ya maji. Pamoja na hayo, kulikuwa na changamoto za kifedha kama vile kuchelewa kulipwa kwa wakandarasi, pamoja na kutokumalizika kwa wakati kwa maswala yahusuyo misamaha ya kodi na uhaba wa vifaa vya ujenzi.

Rasilimali isiyotosheleza kwa ajili ya kutoa huduma ya maji safi na maji taka

Licha ya umuhimu wa kuwapo kwa bajeti ya kutosha, ugawaji na usambazaji wa rasilimali kwa utoaji wa huduma za maji safi na maji taka, Wizara ya Maji haikuhakikisha kuwapo kwa rasilimali za kutosha kwa ajili ya kutoa huduma ya maji safi na maji taka.

Ilibainika kuwa Mamlaka za Serikali za Mtaa na Mamlaka za Maji Safi na Usafi wa Mazingira hazina mikakati endelevu ya kutenga bajeti kwa ajili ya miradi ya maji. Hii inapelekea kutokuwapo kwa fedha ya kutosha kufanya marekebisho ya miundombinu ya visima virefu. Matokeo yake, miradi mingi ya maji imekuwa haitoi maji kwa sababu ya kukosekana kwa marekebisho ya mitandao hii ya maji safi.

Vilevile, kulikuwa na mapungufu ya kibajeti kwa ajili ya kutoa huduma ya maji taka. Wakati wa kupanga bajeti, kumekuwa na utengaji mdogo wa bajeti kwa ajili ya huduma za maji taka. Ilibainika kuwa, kwa wastani, bajeti katika mamlaka zote ilikuwa ni bilioni 2.8, sawa na asilimia 9, ya mapato yanayokusanywa kutoka kwenye huduma ya maji taka.

Mapitio ya rekodi za fedha zilionesha kuwa, Wizara ya Maji na Mamlaka za Maji Safi na Usafi wa Mazingira zilikuwa zinapokea fedha chini ya asilimia 41 (wastani kwa mwaka) ya bajeti ukiacha OR-TAMISEMI. Matokeo yake, kumekuwapo na kutokukamilika kwa miradi ya maji iliyoanzishwa.Vilevile, mapitio ya vyeti vya malipo ya wakandarasi yalionyesha kuwapo kwa ucheleweshwaji wa malipo kwa wakandarasi uliosababisha kuwapo kwa riba.

Uratibu na ufuatiliaji usioridhisha wa huduma za maji na maji taka

Ukaguzi ulibaini kuwa, kulikuwa na uratibu usioridhisha wa huduma ya kusambaza maji hii ilitokana na ukosefu wa ushiriki wa washirika katika kupanga matumizi ya maji. Sababu ya uratibu duni ni pamoja na usambazaji wa taarifa usio sawa kati ya watendaji kama vile Mamlaka za Serikali za Mitaa, Mamlaka za Maji Safi na Usafi wa Mazingira maji taka na Bodi za Maji za Mabonde kwa sababu ya muundo tofauti wa kuripoti, na pamoja na ukosefu wa mipango ya ushiriki wa wadau katika hatua tofauti za utekelezaji wa mradi.

Pia, tulibaini kuwa ufuatiliaji duni wa shughuli za utekelezaji kwa ajili ya utoaji wa huduma ya maji safi na maji taka. Ufuatiliaji haukufanyika kwa ufanisi kutokana na ukosefu wa viashiria muhimu vya utendaji, mawasiliano hafifu ya matokeo ya ufuatiliaji kwa wadau kushindwa kutekeleza mapendekezo ya ufuatiliaji, kushindwa kufuatilia utekelezaji

wa mapendekezo yaliyotolewa wakati wa ufuatiliaji na ufanisi hafifu wa mfumo wa upatikanaji taarifa.

Zaidi ya hayo, Ukaguzi umegundua kwamba hakukuwa na ufanisi wa ufuatiliaji wa rasilimali maji chini ya ardhi na kupima wingi wa maji, kiasi na ubora wa maji chini ya ardhi, katika Bodi za Maji za Mabonde yote 8. Hii ni kutokana na ukosefu wa taarifa za kutosha na kushindwa kufuatilia rasilimali maji, na upungufu wa vituo vya ufuatiliaji wa maji chini ya ardhi.

Hitimisho

Kwa ujumla, tunatambua juhudi za Serikali katika kutoa huduma za maji safi na usafi wa mazingira nchini. Hata hivyo, masuala yaliyojitokeza katika ukaguzi yanatosha kuhitimisha kwamba, serikali bado haijafikia malengo ya kuhakikisha kuwa wananchi wote wanapata maji safi na huduma bora ya usafi wa mazingira ili kuboresha maisha yao.

Utekelezaji wa mkakati wa Wizara ya Maji ambao ni muhimu kwa ajili ya uboreshaji wa utoaji wa huduma za maji na usafi wa mazingira safi bado hausimamiwi vizuri na Wizara yenyewe pamoja na wadau wake. Hii ni kwa sababu ya changamoto zilizopo kwenye upatikanaji wa maji na usafi wa mazingira safi, mipango kwa ajili ya utoaji wa huduma ya maji safi na maji taka, usimamizi wa manunuzi na mikataba kwa ajili ya usambazaji wa maji safi na maji taka miradi, rasilimali kwa ajili ya utoaji wa huduma wa maji safi na maji taka pamoja na uratibu na ufuatiliaji wa utoaji huduma za maji safi na maji taka.

Mapendekezo ya ukaguzi

Wizara ya Maji inapaswa kuhakikisha kuwa:

1. Upembuzi yakinifu wa miradi ya maji inayotarajiwa kutekelezwa unafanyika kwa kina na kutoa taarifa sahihi na muhimu katika kutengezeza usanifu wa miradi, kutoa makadirio ya kiwango na ubora wa maji; ili kupunguza ongezeko la gharama za miradi; na wakati huohuo, kukidhi mahitaji ya maji kulingana na idadi ya watu wanaotarajiwa kunufaika wakati wote ambapo mradi utakapokuwa unafanya kazi;

2. Inaandaa mfumo utakaofanya kazi wa kupitia upembuzi yakinifu, usanifu na nukuu za makadirio ya mradi (BoQ) ili kuhakikisha kuwa miradi ya maji na maji taka imepangwa ipasavyo ili kupunguza ongezeko la gharama zisizo za lazima na kuchelewa kwa miradi;

3. Inatengeneza na kutekeleza mfumo madhubuti wa uratibu wenye kuainisha bayana majukumu ya kila mtendaji katika utoaji wa huduma za maji na maji taka nchini;

4. Kwa kushirikiana na OR-TAMISEMI, inaandaa mipango ya muda mrefu na mfupi pamoja na mfumo endelevu wa utoaji fedha kwa ajili ya miradi ya usambazaji wa maji safi na huduma za maji taka nchini;

5. Mamlaka za Maji na Usafi wa Mazingira zinatengeneza modeli nzuri ya ugawaji wa rasilimali za kifedha baina ya Mamlaka za Usambazaji wa Maji na Usafi wa Mazingira ili kugharamia mahitaji ya vifaa vya miradi ya maji, ikijumuisha huduma za maji taka;

6. Kwa kushirikiana na OR-TAMISEMI, watekelezaji wa huduma za maji na maji taka wana watumishi wenye sifa za kitaaluma zinazohitajika na vifaa vyote vinavyohitajika ili kuweza kutimiza majukumu yao;

7. Kwa kushirikiana na OR-TAMISEMI, waziwezeshe taasisi za ununuzi (PEs) kuweza kuandaa na kupitia nyaraka za zabuni, kutathmini ripoti za wazabuni na mikataba ya miradi ya maji kabla ya kuingia mikataba hiyo ili kuzuia kuwashirikisha wakandarasi wasiokuwa na sifa;

8. Kabla ya kuanza utekelezaji wa mikataba, pawe na rasilimali za kifedha za kutosha kutekeleza vyema mradi huo, ili kutatua/kuzuia matatizo yanayohusiana na kucheleweshwa kwa malipo ya wakandarasi;

9. Inaimarisha mifumo ya ufuatiliaji wa huduma za maji na maji taka kuanzia ngazi ya halmashauri hadi ngazi za juu kwa kutengeneza mfumo madhubuti wa utekelezaji utakaozingatia muda, gharama na ubora wa miradi;

10. Mipango ya ufuatiliaji na tathmini pamoja na viashiria vikuu vya kupima utendaji wa utoaji wa Huduma za Maji na Maji taka unaandaliwa na kutekelezwa kwa ufanisi;

11. Kuna mifumo ya kufuatilia utekelezaji wa mapendekezo yanayotolewa baada ya ufuatiliaji wa shughuli za huduma za maji na maji taka;

12. Inaandaa na kutekeleza mfumo wa ufuatiliaji wa rasilimali za maji kwa kuzingatia viashiria vya hatari;

13. Bodi za Mabonde ya Maji na Mamlaka za Usambazaji wa Maji Mjini na Usafi wa Mazingira zinakusanya kwa ufanisi ada na tozo za watumiaji wa huduma za maji zinazotolewa. Tozo na ada zilizokusanywa zinatumika kutekeleza shughuli zinazohusiana na utoaji wa huduma ya maji na maji taka kama vile mitambo ya kutibu maji machafu na mabwawa ya kutibu maji machafu:

14. Mamlaka za Maji na Usafi wa Mazingira zinaunda mifumo madhubuti ya kudhibiti mitandao ya umma ya maji taka ikiwa ni pamoja na kuzuia utupaji wa taka ngumu kwenye mitandao ya maji taka;

15. Mamlaka za Maji na Usafi wa Mazingira zinatekeleza mikakati/hatua (measures) za kuimarisha ufanisi wa uendeshaji wa mitambo ya kutibu maji taka mfano mabwawa ya maji taka na kuhakikisha kuwa maji taka yanafikia viwango vilivyoanishwa kwenye viwango vya kitaifa vya maji taka;

16. Kwa kushirikiana na OR-TAMISEMI, Mamlaka za Serikali za Mitaa zinaweka mikakati ya kuhakikisha kuwa maji taka yanatolewa kwa jamii inayotumia huduma ya kukusanya na kuchakata maji taka katika mazingira taka hizo zinapozalishwa ; na

17. Inaandaa mifumo ya kushirikisha sekta binafsi katika utoaji wa huduma za maji taka katika maeneo ya mijini.

SURA YA KWANZA

UTANGULIZI

1.1 Usuli wa ukaguzi wa ufanisi

Ukaguzi wa Ufanisi ni muhimu kwa sababu unalenga kuboresha uwajibikaji na utendaji wa taasisi za Serikali ili wananchi wapate huduma zinazolingana na thamani ya fedha ziliyotumika. Vigezo kadhaa hutumika kuchagua maeneo yanayolengwa na Ukaguzi wa Ufanisi na Ukaguzi Maalumu. Miongoni mwa mambo hayo ni malalamiko kutoka kwa wananchi na umuhimu wa eneo linaloangaliwa pamoja na sababu za kijamii na kiuchumi.

Ukaguzi wa Ufanisi unatathmini ili kufahamu iwapo shughuli, mipango, au miradi inayohusisha rasilimali za umma katika Wizara, Idara, Serikali za Mitaa na Mashirika yote ya umma imesimamiwa kwa kuzingatia uwekevu, tija na ufanisi. Uwekevu, tija na ufanisi unaweza kuelezwa kama ifuatavyo:

- Uwekevu - Kupunguza gharama za rasilimali zinazotumika katika shughuli huku kukizingatiwa ubora sahihi.
- Ufanisi - Uhusiano kati ya matokeo, kwa kuzingatia bidhaa, huduma, matokeo na rasilimali zilizotumika kuzalishia.
- Tija - Kiwango ambacho malengo yamefikiwa na uhusiano kati ya malengo yaliyokusudiwa na matokeo halisi katika shughuli husika.

1.2 Mamlaka ya kukagua

Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali amepewa mamlaka ya kisheria ya kufanya Ukaguzi wa Ufanisi kupitia Sheria ya Ukaguzi wa Umma, ya mwaka 2008. Kifungu cha 28 cha Sheria hii kinasema "Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali, kwa lengo la kuthibitisha uwekevu, tija na ufanisi katika matumizi ya fedha au rasilimali za taasisi ya umma, anaweza kukagua, kuchunguza na kutoa ripoti, kadri atakavyoona inafaa kuhusu:

(a) Matumizi ya fedha na rasilimali za umma katika wizara, idara, mamlaka za serikali za mitaa, na mamlaka nyingine za serikali;

(b) Utekelezaji wa majukumu ya maofisa masuuli, wakuu wa idara, na wakuu wa taasisi mbalimbali za umma;

(c) Utekelezaji wa matakwa ya sheria ya mazingira, kanuni, na sera ya ndani ya mazingira na viwango.

Ukaguzi wa ufanisi unalenga kuangalia iwapo malengo ya awali yaliyowekwa yamefanikiwa. Kisha unaangalia iwapo uwekevu, tija na ufanisi umezingatiwa. Hatimaye mapendekezo yanatolewa kwa ajili ya kuboresha maeneo yaliyoonekana kuwa na mapungufu.

Ukaguzi unafanyika kwa mujibu wa viwango vya kimataifa vya ukaguzi wa ufanisi. Viwango hivyo vinataka Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi wa Hesabu za Serikali kupanga na kutekeleza ukaguzi ili kupata ushahidi wa kutosha ambao utakuwa kigezo cha kuripoti mapungufu yaliyoonekana na kutoa hitimisho kwa kuzingatia lengo la ukaguzi husika.

1.3 Madhumuni ya ripoti

Ripoti hii ya jumla inalenga kuwapa taarifa muhimu waheshimiwa wabunge, vyombo vya habari, umma pamoja na wadau wengine ili waweze kufanya maamuzi yatakayoongeza uwekevu, tija na ufanisi katika shughuli za serikali.

Ripoti hii inabainisha masuala mbalimbali yaliyoonekana katika kaguzi za ufanisi dhidi ya yale yaliyotarajiwa katika utoaji wa huduma za maji safi na maji taka nchini. Hii itajumuisha upatikanaji wa huduma za maji safi na maji taka, upangaji mipango kwa ajili ya upatikanaji wa huduma hizi, usimamizi wa mikataba ya ujenzi wa miundombinu ya maji, upatikanaji wa rasilimali kwa ajili ya utoaji wa huduma za maji safi na maji taka pamoja na ufuatiliaji na tathmini. Pia, muhtasari wa kila ripoti unatolewa kwa kubainisha mambo yatakayojadiliwa na Kamati za Kudumu za Bunge kwa kushirikisha maafisa masuuli wakati wa kusikiliza hoja za Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali.

Ripoti hii haikusudii kuwa mbadala wa ripoti sita za Ukaguzi wa Ufanisi ambazo zimefupishwa katika sura zinazofuata. Ili kuweza kupata uelewa wa kina wa mada mahsusi zilizojadiliwa katika ripoti hii, msomaji anashauriwa pia kusoma ripoti binafsi zilizokamilika.

Kwa hiyo ripoti hii ya jumla inajumuisha upembuzi uliofanywa na ofisi ya Taifa ya ukaguzi kutoka katika kaguzi tano za ufanisi katika sekta ya maji ambazo ni kaguzi za ufanisi katika:

i. Usimamizi wa ujenzi wa miradi ya maji mijini katika wizara ya maji ambayo inahusisha utekelezaji wake wa mapendekezo uliofanyika mwaka 2020;
ii. Udhibiti wa uvunaji wa maji kutoka kwenye vyanzo vya maji (2017);
iii. Usimamizi wa Utoaji wa huduma za maji taka maeneo ya mijini (2018);
iv. Usimamizi wa miradi ya usambazaji wa maji kutoka kwenye visima virefu (2019); na
v. Usimamizi wa miradi ya usambazaji maji maeneo ya vijijini (2019).

1.4 Lengo kuu la Ripoti

Ripoti hii imelenga kuonesha masuala yanayohusu namna ambavyo serikali inasimamia utoaji wa huduma za maji safi na maji taka nchini, ili kuhakikisha zinatolewa kwa ufanisi ili kuboresha upatikanaji wake kwa wananchi.

Umuhimu wa maji

Maji ni ya msingi kwa maisha na katika kutunza mazingira, na yana jukumu kubwa katika maendeleo ya kijamii na kiuchumi ya Tanzania. Maji yanagusa nyanja zote za maisha ikiwemo ufugaji, kilimo, uvuvi, wanyama wa porini, viwanda, nishati, burudani na shughuli zingine za kijamii na kiuchumi

Maji yana umuhimu mkubwa katika kupunguza umaskini kupitia kuongeza usalama wa chakula na usalama wa nyumbani, na uendelevu wa mazingira. Upatikanaji na usambazaji wa kutosha wa maji safi na salama hupunguza muda unaotumika katika kutafuta maji na kuboresha viwango vya afya za wananchi.

Matumizi ya maji yaliyochafuliwa huhatarisha afya za watu kama inavyoshuhudiwa kwa ongezeko la magonjwa yanayotokana na maji yasiyo safi kama vile kuhara na kipindupindu.

Sekta ya Maji huchochea mafanikio katika Mkakati wa Kitaifa wa Ukuaji wa uchumi na Kupunguza Umasikini (MKUKUTA), Malengo ya Dira ya Maendeleo ya Tanzania ifikapo 2025 na kufikia maendeleo endelevu na usimamizi na faida zingine za kiuchumi kupitia kuongezeka kwa upatikanaji wa huduma za maji safi na huduma za maji taka.

Licha ya umuhimu wa maji katika maisha ya binadamu na maendeleo, usambazaji wa maji nchini umekuwa hafifu na hausambazwi kwa wakati,

nafasi, kiasi na ubora. Kwa ujumla, ni rasilimali muhimu ambayo inastahili kusimamiwa na kutumiwa kwa msingi endelevu[1]

1.5 Mchakato wa uthibitisho wa takwimu zilizotolewa katika ripoti hii

Wizara, Idara, Mashirika, Taasisi, na Wakala mbalimbali za Serikali zilizokaguliwa zilipewa fursa ya kujadili na kutoa maoni yao juu ya matokeo ya ukaguzi na kusahihisha makosa yaliyojitokeza katika rasimu ya taarifa hii.

1.6 Muundo wa ripoti hii

Ripoti hii ina sura kumi zilizopangwa kama ifuatavyo:

i. *Sura ya kwanza* inatoa utangulizi kukuhusu ukaguzi wa ufanisi, mamlaka na madhumuni ya ripoti kwa ujumla;

ii. *Sura ya pili* inatoa muhtasari kwa ufupi kuhusu muundo wa usimamizi wa sekta ya kilimo nchini Tanzania;

iii. *Sura ya tatu inatoa mapungufu yaliyoonekana katika* upatikanaji wa huduma za maji safi kwa wananchi nchini;

iv. *Sura ya nne inatoa mapungufu yaliyoonekana katika* upatikanaji wa huduma za maji taka kwa wananchi nchini;

v. *Sura ya tano* inatoa mapungufu yaliyoonekana katika upangaji wa mipango ya upatikanaji wa huduma za maji safi na maji taka

vi. *Sura ya sita* inatoa mapungufu yaliyoonekana katika usimamizi wa manunuzi pamoja ujenzi ya miradi ya maji nchini;

vii. *Sura ya saba* inatoa mapungufu yaliyoonekana katika usimamizi wa rasilimali zinazowezesha upatikanaji wa huduma za maji nchini;

viii. *Sura ya nane* inatoa matokeo ya ukaguzi juu ya ufuatiliaji na tathmini wa shughuli katika utoaji wa huduma za maji safi na taka nchini*;*

ix. *Sura ya tisa* inatoa majumuisho ya jumla kutoka katika kila mapungufu yaliyoonekana katika utoaji wa huduma za mai safi na safi;

x. *Sura ya kumi* inatoa majumuisho ya mapendekezo kuhusu namna ya kuboresha utoaji wa huduma za maji safi na taka nchini.

[1] Mkakati wa Taifa wa Maendeleo ya Maji , 2006-2015

SURA YA PILI

MFUMO WA UTOAJI WA HUDUMA ZA MAJI SAFI NA MAJI TAKA NCHINI TANZANIA

2.1 Utangulizi

Maji safi ya kunywa na mazingira safi ni mambo muhimu ya kuzingatia katika afya ya binadamu. Matumizi ya vyanzo vya maji vilivyochafuliwa huweza kusababisha athari za kiafya, kama ilivyothibitishwa na matukio ya mlipuko wa magonjwa yanayotokana na matumizi ya maji yasiyo safi kama vile homa ya matumbo na kipindupindu. Pamoja na umuhimu huu katika maisha yetu na maendeleo, uwiano wa usambazaji wa maji unaonekana kuwa na tofauti kubwa katika ubora na kiasi cha maji kwa kadiri siku zinavyoendelea.

Ongezeko la mahitaji ya maji safi na huduma ya maji taka husababishwa na ukuaji wa idadi ya watu na shughuli za kiuchumi zinazohitaji kutumia maji kama malighafi. Uhaba wa maji umeonekana maeneo mengi kutokana na kutokuwapo kwa mvua za uhakika, ushindani wa vipaumbele na uharibifu wa vyanzo vya maji.

Licha ya uwekezaji muhimu uliofanyika katika sekta ya maji tangu miaka ya 1970, bado usambazaji wa maji sio wa kuridhisha. Lengo la sera ya maji ya mwaka 1991 ni kuhakisha utoaji wa maji safi na salama katika kila idadi ya watu waliopo ndani ya kilometa 400 toka kila kaya ifikapo mwaka 2002. Hata hivyo, mahitaji ni makubwa kuliko uwezo wa uzalizaji wa maji. Hadi mwaka 2017/18, uzalishaji wa maji toka kwenye mamlaka za maji za mikoa ulikuwa ni meta za ujazo milioni 307, wakati uwezo wa uzalishaji ulikuwa ni meta za ujazo milioni 435 na mahitaji yalikuwa ni meta za ujazo milioni 452.

Kwa upande mwingine, mpaka 2017/18, uzalishaji wa maji katika mamlaka za maji za wilaya na za miji ulikuwa ni meta za ujazo milioni 324 wakati mahitaji yakiwa ni milioni meta za ujazo 101. Zaidi ya hapo, ni asilimia 50 tu ya idadi ya wakazi wa vijijini walikuwa wamefikiwa na huduma ya maji ya uhakika; pia hakukuwa na vifaa vya kutibu maji. Kutokana na ubovu wa mipango ya uendeshaji na matengenezo, zaidi ya 30% ya skimu za maji vijijini hazikufanya kazi vizuri.

Vilevile, licha ya juhudi za serikali kupitia programu ya Mkakati wa Kukuza Uchumi na Kupunguza Umasikini (MKUKUTA II) na Programu ya Maendeleo ya Sekta ya Maji (WSDP I&II); utoaji wa huduma ya maji taka ulikuwa sio wa kuridhisha. Mpaka 2016 ni mikoa 11 kati ya mikoa 26 ya Tanzania Bara

ilikuwa na miundombinu ya maji taka, na asilimia 9 ya jumla ya idadi ya watu nchini ndio waliokuwa wamefikiwa na huduma ya maji taka. Mikoa 14 iliyobaki ya Tanzania Bara haikuwa na miundombinu ya mtandao ya maji taka. Hivyo, wakazi wengi walitegemea huduma ya kukusanya na kuchakata maji taka katika eneo taka zilipozalishwa (onsite sanitation) ambayo haikuwa ya kuridhisha.

2.2 Historia ya Sekta ya Maji Tanzania

Mtiririko wa mabadiliko katika sekta ya maji Tanzania ulianza toka miaka ya 1970 mpaka mwishoni mwa miaka ya 1990. Sera ya kwanza ya Maji ilianza mwaka 1991, ikiwa na lengo la kutatua mapungufu ya sera ya maji bure ambayo ilisababisha uwekezaji usio endelevu na kuchangia uwekezaji mdogo katika upanuzi na matengenezo ya miundombinu ya maji safi na maji taka. Mabadiliko makubwa yalifanyika mwaka 2002, kipindi ambacho sera ya maji ya mwaka 2002 ilianzishwa kwa lengo la kuimarisha utoaji wa huduma za maji safi na maji taka.

Ni katika kipindi hiki, mfumo wa ushirikishi wa kisekta kwa ujumla wake (SWAp) ulitambulishwa kwa lengo la kuboresha uratibu na ufadhili wa fedha katika sekta ya maji na muonekano mpana wa ufuatiliaji wa utendaji na kitaasisi. Mwaka 2006, Mkakati wa Kuendeleza Sekta ya Maji wenye lengo la kuhamasisha usimamizi jumuishi wa rasilimali za maji na kuendeleza usambazaji wa maji mijini na vijijini ilianzishwa. Mabadiliko haya yalileta ongezeko kubwa la bajeti ya maji kuanzia mwaka 2006; kipindi ambacho sekta ya maji ilikuwa miongoni mwa sekta za kipaumbele kwenye Mkakati wa Kukuza Uchumi na Kupunguza Umasikini (MKUKUTA).

Hata hivyo, kulikuwa na taarifa zilionesha changamoto zilizohusiana na matumizi madogo ya fedha zilizotolewa kwa ajili ya kuendeleza sekta ya maji. Mfano, katika mwaka 2016/17 wa bajeti, ni halmashauri 56 tu ziliweza kutumia angalau 50% ya fedha za maendeleo ya maji, wakati katika mwaka 2017/18 jumla ya halmashauri 131 zilitumia chini ya 50% ya fedha walizopewa za maendeleo ya sekta ya maji.

Kutokana na changamoto hizo, mnamo tarehe 5 Mei 2018 serikali ilitoa maagizo na kuwataka wataalamu wote waliokuwa kwenye halmashauri kuripoti kwenye Wizara ya Maji. Mabadiliko haya yalisabibisha pia kubadilishwa kwa sheria ya Maji na Usafi wa Mazingira ya mwaka 2009; ambapo, Februari 2019 Sheria ya Maji na Usafi wa Mazingira ilianzishwa ili kuwezesha usimamizi endelevu, uendeshaji toshelevu na uwazi katika taratibu za usambazi wa maji na huduma za usafi wa mazingira nchini.

Mabadiliko haya yaliyofanyika katika sekta ya maji yanaonekana kwenye Kielelezo namba 2.1:

Kielelezo Na. 2. 1: Tarehe za mabadiliko muhimu yaliyofanyika katika sekta ya Maji Tanzania

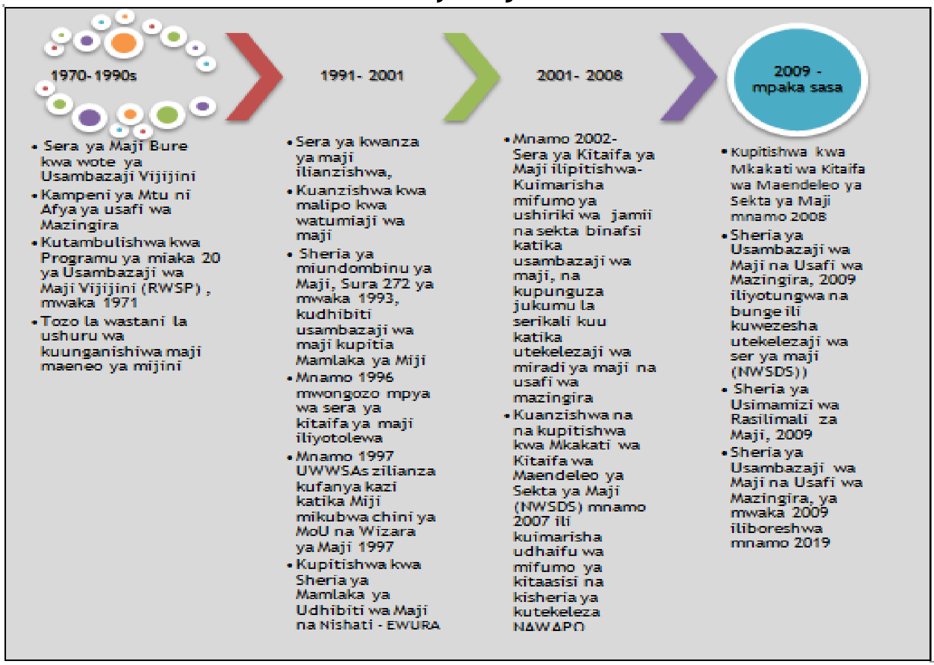

***Chanzo**: Uchambuzi wa Wakaguzi, 2020*

2.3 Mikakati ya Kuendeleza Sekta ya Maji Nchini

Dira ya Maendeleo ya Tanzania, 2025

Dira ya Maendeleo ya Tanzania ya mwaka 2025 ni kufikia ubora wa maisha wa hali ya juu, utawala bora kupitia sheria na kukuza uchumi thabiti na wenye ushindani. Ilikusudia kuongeza upatikanaji wa maji salama, huduma za usafi wa mazingira na usimamizi wa rasilimali za maji. Ililenga pia kuhakikisha utunzaji sahihi wa mifumo ya maji na usafi wa mazingira, matumizi ya teknolojia nzuri za kutunza mazingira, njia nzuri za kutoza ushuru, bili na mifumo ya ukusanyaji wa mapato ya katika sekta ya maji.

Mkakati wa Kitaifa wa Maendeleo ya Sekta ya Maji wa mwaka 2006

Mkakati wa Kitaifa wa Maendeleo ya Sekta ya Maji (NWSDS) wa mwaka 2006 – 2015 ulilenga utekelezaji wa Sera ya Maji ya Kitaifa (NAWAPO) ya 2002. Sera hiyo ililenga kufanikisha maendeleo endelevu katika sekta ya maji kupitia "utumiaji mzuri wa rasilimali za maji ili kuongeza upatikanaji wa huduma za maji na za usafi wa mazingira". Hii inaongozwa na kanuni za ugatuaji wa madaraka katika usimamizi wa utoaji huduma.

Programu ya Maendeleo ya Sekta ya Maji (WSDP)

Programu ya Maendeleo ya Sekta ya Maji iliweka vipaumbele vya shughuli na bajeti kwa awamu tatu, kila awamu ni ya miaka mitano (awamu ya kwanza 2007-2014, awamu ya pili 2014-2019 na awamu ya tatu 2019 - 2025). Utekelezaji wake unatumia mfumo wa sekta kwa upana wake (SWAP), wenye lengo la kuimarisha usimamizi kitaasisi na usimamizi wa rasilimali za maji ili kuboresha upatikanaji wa huduma za maji na za usafi wa mazingira.

2.4 Sera, Sheria na Kanuni zinazoongoza Sekta ya Maji

Sekta ya Maji inasimamiwa zaidi na Sera ya Kitaifa ya Maji ya mwaka 2002 na Sera ya Mazingira ya Kitaifa ya mwaka 1997. Sera hizi zinatoa malengo ya utoaji wa huduma za maji na za usafi wa mazingira. Lengo kuu la Sera ya Kitaifa ya Maji ya mwaka 2002 ni kuwa na usimamizi endelevu, tija na ufanisi katika usimamizi wa utoaji wa huduma za maji na usafi wa mazingira nchini. Sera ya Mazingira ya Kitaifa ya mwaka 1997 ina ainisha shughuli za usafi ikiwa ni pamoja na utoaji wa mahitaji ya jamii ya miundombinu ya ukusanyaji wa maji taka, kutibu na kutupa maji taka. Pia, ilikusudia kuzuia na kudhibiti uharibifu wa ardhi, maji, mimea na hewa ambayo ni vya msaada katika mfumo wa maisha yetu.

Sera hizi mbili zinatekelezwa kupitia Sheria ya Usambazaji wa Maji na Usafi wa Mazingira ya mwaka 2019 iliyofuta Sheria ya Usambazaji wa Maji na Usafi wa Mazingira Na.5 ya mwaka 2009. Sheria nyingine ni kama Sheria Namba 11 ya Usimamizi wa Rasilimali za Maji ya mwaka 2009; Sheria ya Usimamizi wa Mazingira ya mwaka 2004 na Sheria Namba 8 ya Mamlaka za Serikali za Mitaa Mjini ya mwaka 1982.

2.5 Misingi ya Usimamizi wa Sekta ya Maji

Usimamizi wa sekta ya maji unatumia dhana ya Ujumuishaji katika Usimamizi wa Rasilimali za Maji (IWRM). Kimsingi, IWRM inaangalia usimamizi wa rasilimali za maji, mfumo wa utoaji huduma za maji kwa kila aina ya watumiaji, na inaangalia wingi na ubora wa maji.

Usimamizi jumuishi wa rasilimali za maji hutumia misingi ya nguzo tatu ambazo *uwepo wa mazingira wezeshi* yenye sera na sheria sahihi, *majukumu na mfumo wa taasisi*, na *vyombo vya usimamizi*. Kielelezo Namba 2.2 kinaonesha viunganisho mbalimbali katika Usimamizi Jumuishi wa Rasilimali za Maji.

Kielelezo Na 2. 2: Usimamizi Jumuishi wa Rasilimali za Maji

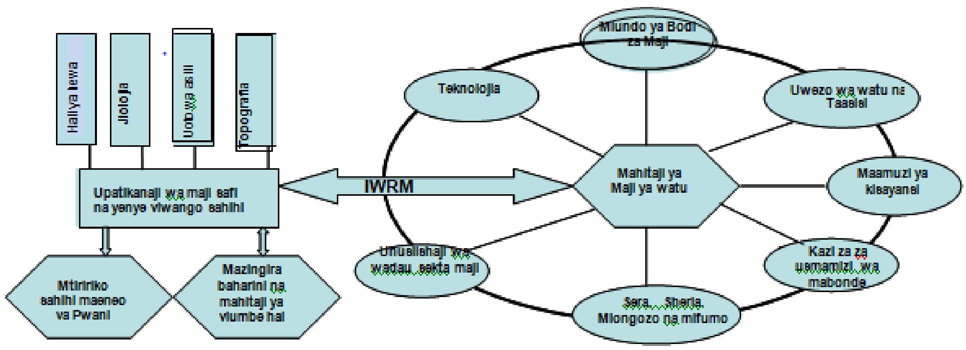

2.5.1 Mchakato wa Utekelezaji wa Miradi ya Maji

Utoaji wa huduma za maji na maji taka unafuata mfumo wa utelezaji wa miradi. Mlolongo wake huanza na kuainisha mahitaji ya maji, tathmini ya kiasi na ubora wa maji yanayotakiwa na kuamua chanzo sahihi cha kupata maji hayo; ikifuatiwa na kuvuta au kuchimba visima na usafirishaji wa maji. Inakadiriwa kuwa 80% ya maji yanayotumiwa hubadilishwa kuwa maji machafu ambayo hukusanywa, kusafirishwa, kutibiwa ili kufikia kiwango kinachoruhusiwa bila kuharibu mazingira kabla ya kuyatupa (disposal).

Kielelezo namba 2.3 kinatoa muhtasari wa michakato inayohusika katika utekelezaji wa miradi ya maji.

Kielelezo Na. 2.3: Muhtasari wa mchakato wa utekelezaji wa miradi ya maji

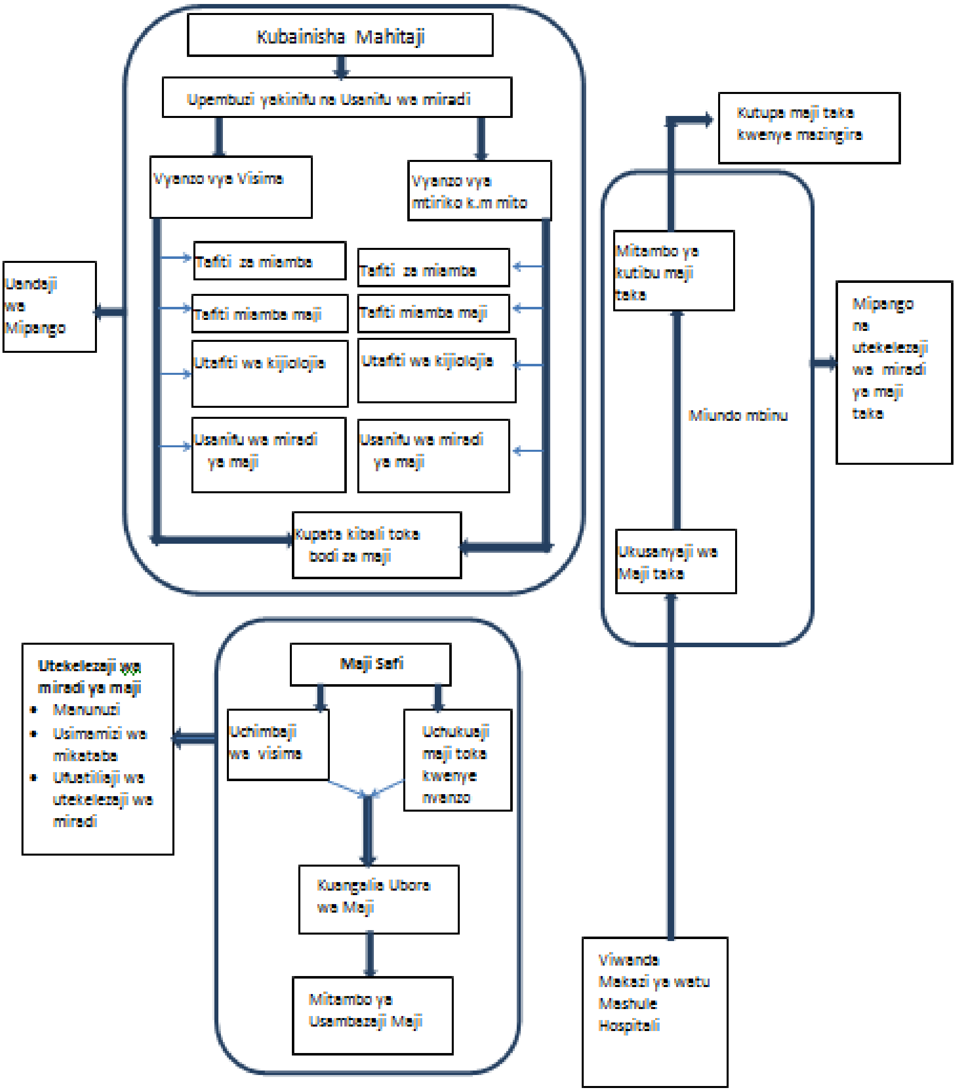

Kielelezo **Na 2.3** kinaonesha shughuli kuu zinazohusika katika utoaji wa huduma za maji na maji taka, ambazo zinajumuisha uandaaji wa mipango, utekelezaji, ufuatiliaji na utathmini. Uandaji wa mipango, huanza kwa kuwa na mipango ya jumla ya sekta ambayo inahitaji ushirikishwaji wa watendaji wakuu katika sekta hiyo, kutambua vipaumbele vya sekta,

kufanya maamuzi kama uwekezaji uliokusudiwa kutekelezwa unawezekana; na namna bora ya kutekeleza miradi hiyo.

Shughuli nyingine katika kuandaa mipango ya miradi ya maji ni pamoja na kufanya upembuzi yakinifu unaojumuisha utambuzi wa vyanzo vya maji, jografia ya jiolojia, utafiti wa kijiolojia na muonekano/sura ya juu ya ardhi. Ukadiriaji wa mahitaji ni jambo muhimu sana katika kuandaa mipango ya miradi ya maji ili kuzuia makadirio ya juu zaidi au makadirio ya chini ya mahitaji ya miradi ya maji.

Kwa jumla, kabla ya kufanya utafiti wa muonekano wa sura ya juu ya ardhi, uchunguzi wa tabia za miamba kama miamba ya maji na aina ya sayansi ya miamba lazima zifanyike. Utafiti huu hutoa msingi wa usanifu na ujenzi wa mradi wa usambazaji wa maji uliopendekezwa. Kukamilika kwa shughuli za uchunguzi huu ni msingi wa shughuli za utekelezaji ambazo ni pamoja na muundo wa mradi, ununuzi, usimamizi wa mkataba na uangalizi na tathmini ya miradi hiyo.

Kaguzi tano za ufanisi zilizofanyika katika sekta ya maji ziliangalia kwa undani vipengele vinavyohusu uandaji wa mipango, manunuzi, usimamizi wa mikataba na ufuatiliaji na tathmini ya shughuli zinazohusiana na utoaji wa huduma ya maji na huduma za maji taka.

2.6 Hitaji la Ukaguzi katika sekta ya Maji

Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi ya Tanzania iliamua kufanya kaguzi tano za ufanisi katika sekta ya maji kwa sababu upatikanaji wa huduma ya maji safi na usafi wa mazingira ni miongoni mwa kipaumbele cha Serikali ya Tanzania kama ilivyoainishwa katika Mkakati wa Kitaifa wa Kukuza na Kupunguza Umasikini (MKUKUTA) na Programu ya Maendeleo ya Sekta ya Maji. Pia, inahusiana moja kwa moja na lengo namba 6 la Malengo ya Maendeleo endelevu (SDG); ambalo linasisitizia kuhakikisha upatikanaji na usimamizi endelevu wa huduma za maji na usafi wa mazingira kwa wote. Hivyo, kaguzi za ufanisi zilizofanywa zilikuwa muhimu katika kuboresha huduma katika sekta ya maji kama inavyoelezwa hapa chini:

Kwanza, udhibiti wa uvunaji maji toka kwenye vyanzo vya maji ni muhimu katika kuzuia uharibifu wa mazingira; na wakati huo huo, kuhakikisha usambazaji endelevu wa maji ili kusaidia vya kutosha shughuli za kiuchumi. Vyanzo vya maji nchini Tanzania vimekuwa vikikabiliwa na changamoto mbalimbali vinazoweza kusababisha matatizo mbalimbali; hatimaye kusababisha upungufu wa kiasi cha maji au uchafuzi wa maji na kuharibu ubora wa maji. Kwa hivyo, ikiwa uvunaji wa maji hautadhibitiwa,

kuna hatari kubwa ya kukausha vyanzo vya maji na kusababisha upungufu wa maji ya kutosha kwa watu na mazingira yanayowazunguka.

Pili, usimamizi wa mikataba ya ujenzi wa miradi ya maji ni muhimu sana katika ufanisi na tija katika utoaji wa huduma za maji, na hatimaye kupunguza upotevu wa fedha unaoweza kutokea kutokana na ubora duni, nyongeza za gharama zisizo za lazima na kuchelewesha kukamilika kwa miradi. Katika miaka mitatu mfululizo kuanzia mwaka 2010/11 hadi 2013/14, kwa wastani, asilimia 27 ya jumla ya bajeti ya manunuzi ya serikali ya takribani shilingi trilioni 2.8 ilitumika kwenye miradi ya maji.

Pamoja na kiasi hiki kikubwa cha fedha, miradi iliyotekelezwa ilikabiliwa na changamoto kadhaa. Changamoto hizo ni pamoja na upungufu wa mtiririko wa upangaji, upungufu wa usimamizi na utiaji wa taarifa, uwezo duni wa usimamizi na kucheleweshwa kwa utoaji wa fedha. Kwa kuongezea, licha ya kugharimu pesa nyingi, asilimia 46 ya miradi iliyotekelezwa haikufanya kazi kama ilivyokusudiwa. Kwa hiyo endapo usimamizi wa mkataba hautaboreshwa, ipo hatari kubwa kwa serikali kushindwa kufikia malengo yake ya kuboresha upatikanaji wa maji safi kwa raia wake.

Tatu, usimamizi wa utekelezaji wa miradi ya usambazaji wa maji kutoka vyanzo vya visima ni muhimu ili kuhakikisha upatikanaji endelevu wa maji safi, salama na ya kutosha kwa jamii. Hii ni katika kuhakikisha 80% ya wananchi ambao hutegemea maji ya visima wanapata faida inayotarajiwa kutoka kwenye fedha zilizotengwa za miradi ya maji ya visima.

Hivyo hivyo, usimamizi bora wa miradi ya maji vijijini ni muhimu uwezeshe upatikanaji wa maji safi na salama ili kupunguza magonjwa yatokanayo na maji yasiyo salama, umbali wa kutembea kutafuta mahali pa kuchota maji. Kwani, ukosefu wa maji safi na salama ulikuwa kati ya sababu zilizochangia viwango vya juu vya vifo vitokanavyo na magonjwa yaliyosababishwa na maambukizi kupitia maji yasiyo salama na muda mrefu uliotumika kutafuta maji safi. Kwa kuongezea, eneo hili linaunga mkono kwa dhati mpango wa Matokeo Makubwa Sasa (BRN) uliolenga kuongeza usambazaji wa maji vijijini kufikia asilimia 74 ya watu ifikapo mwaka 2015.

Tano, usimamizi thabiti wa utoaji wa huduma za maji taka ni muhimu sana katika kuzuia au kupunguza mlipuko wa magonjwa yanayotokana na usafi wa mazingira kwa jamii. Kwa hivyo, upatikanaji wa huduma za maji taka ni muhimu katika kutatua changamoto za magonjwa yanayohusishwa na hali ya usafi na changamoto zinazohusiana na mapungufu katka usafi wa mazingira.

2.7 Watendaji Muhimu katika Sekta ya Maji

Watendaji muhimu katika utoaji wa huduma ya usambazaji wa maji na maji taka nchini wamegawanyika katika makundi makuu matatu ambayo ni wizara za kisekta, taasisi za uangalizi na taasisi za udhibiti, kama inavyo elezewa hapa chini:

2.7.1 Wizara za Kisekta

Hizi ni pamoja na Wizara ya Maji na Ofisi ya Rais - Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa (OR-TAMISEMI). Wajibu wa Wizara ya Maji umejikita kwenye kutunga sera, sheria na mikakati katika nyanja za sekta ya maji. Pia inatoa mwongozo wa kiufundi kwa Mamlaka za Usambazaji wa Maji Safi na Usafi wa Mazingira, Bodi za Maji za Mabonde, Wakala wa Usambazaji wa Maji Vijijini na Usafi wa Mazingira ili kuziwezesha kutekeleza majukumu yao vizuri.

Kwa mujibu wa sheria ya Maji na Usafi wa Mazingira, ya mwaka 2019, Ofisi ya Rais - Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa (OR-TAMISEMI) ina wajibu wa kutengeneza mazingira mazuri ya kuwezesha watekelezaji wa shughuli za utoaji wa huduma za maji na usafi wa mazingira na kuweza kushiriki na kutekeleza majukumu yao kwa ufanisi. Watekelezaji hawa wanajumuisha sekta binafsi, Mamlaka za Usambazaji wa Maji Safi na Usafi wa Mazingira, Bodi za Maji za Mabonde na Wakala wa Usambazaji wa Maji Vijijini na Usafi wa Mazingira (RUWASA) na Kamati za wananchi za Usimamizi wa Maji (COWSOs).

Sekretarieti za Mikoa: Kwa mujibu wa kipengele kifingu cha 7 cha Sheria ya Usambazaji wa Maji na Usafi wa Mazingira ya mwaka 2019, Sekretarieti za Mikoa zinapaswa kuratibu na kufuatilia hali ya upangaji na utekelezaji wa shughuli za utoaji wa huduma za usambazaji wa maji na usafi wa mazingira katika mikoa yao, kutengeneza mazingira ya kuwawezesha mamlaka za maji, Wakala wa Usambazaji wa Maji Vijijini na Usafi wa Mazingira (RUWASA) na Kamati za Jamii za usimamizi wa Maji (COWSOs) kuweza kuteleza majuku yao vizuri.

Mamlaka za Serikali za Mitaa (LGAs): Kwa mujibu wa kipengele kifungu 8 cha Sheria ya Usambazaji wa Maji na Usafi wa Mazingira, ya mwaka 2019, Mamlaka za Serikali za Mitaa zina wajibu wa kuratibu mipango kwa kushirikiana na Kamati za Jamii za usimamizi wa Maji (COWSOs); kutenga fedha kutoka kwenye vyanzo vyao vya ndani vya mapato kwa ajili ya huduma za maji safi na usafi wa mazingira na kuhamasisha jamii kumiliki skimu za usambazaji maji. Pia, zina wajibu wa kutengeneza na kupitisha sheria ndogo za kulinda vyanzo vya maji na kuwezesha usajili wa Mamlaka za Maji zinazomilikiwa na Jamii (COWSOs) katika maeneo yao ya umiliki.

Mamlaka za Usambazaji wa Maji na Usafi wa Mazingira: Kwa mujibu wa kipengele namba 20 cha Sheria ya Maji na Usafi wa Mazingira ya mwaka 2019, Mamlaka za Usambazaji wa Maji na Usafi wa Mazingira zina wajibu wa kutoa huduma ya usambazaji wa maji na usafi wa mazingira. Pia, zina wajibu wa kujenga na kuendeleza miundombinu ya maji na usafi wa mazingira; na kuishauri serikali katika kutengeneza sera na miongozo inayohusiana na maswala ya maji na usafi wa mazingira.

2.7.2 Mamlaka za Udhibiti

Mamlaka za udhibiti zina jukumu la kudhibiti mienendo yakiutendaji ya kitaaluma ya wadau wanaohusika kwenye utekelezaji wa shughuli na miradi ya maji na usafi wa mazingira. Mamlaka hizi zinajumuisha:

Mamlaka ya Udhibiti wa Huduma ya Nishati na Maji (EWURA): Mamlaka hii inafanya kazi zake za udhibiti kwa mujibu wa Sheria ya Usambazaji wa Maji na Usafi wa Mazingira ya mwaka 2019 na Sheria ya Udhibiti wa Huduma ya Nishati na Maji Sura ya 414. Kazi zake za utoaji wa leseni na udhibiti zinazohusiana na huduma ya usambazaji wa maji na huduma za usafi wa mazingira ni pamoja na ufuatiliaji wa ubora wa maji na viwango vya utendaji katika utoaji wa huduma za maji na huduma za maji safi. Majukumu mengine ni pamoja na kutengeneza ushuru wa huduma, na tozo za ada zitakazotumiwa na Mamlaka za Maji na washiriki wengine wa sekta kuhusu shughuli za kisheria za EWURA kulingana na kifungu cha 41 cha Sheria ya Udhibiti wa Huduma za Nishati na Maji.

Wakala wa Usambazaji wa Maji Vijijini na Usafi wa Mazingira (RUWASA): Wakala wa udhibiti iliyoanzishwa kisheria kupitia Sheria ya Maji na Usafi wa Mazingira ya mwaka 2019. Zinasimamia Asasi za Maji zinazomilikiwa na Jamii (COWSOs). Kwa mujibu wa kifungu cha 43 cha Sheria ya Usambazaji wa Maji na Usafi wa Mazingira ya mwaka 2019, RUWASA ina wajibu wa kuendeleza na kuweka usimamizi endelevu wa miradi ya usambazaji wa maji vijijini na usafi wa mazingira. Majukumu yake mengine ni pamoja na kupanga, kubuni, kujenga na kusimamia miradi ya usambazaji maji vijijini; kufanya uchunguzi wa maji ya ardhini, ikiwa ni pamoja na kufanya makisio ya, kuchimba visima, na ukarabati wa visima vya maji, kubuni na kujenga mabwawa ya aina tofauti na kufanya uchunguzi wa kijografia wa udongo kwa ajili ya ujenzi wa mabwawa ya maji. Pia, inafuatilia na kutathimini utendaji wa Asasi za Maji zinazomilikiwa na jamii katika shughuli zinazohusiana na shughuli za usambazaji wa maji vijijini na huduma za usafi wa mazingira.

Bodi za Mabonde ya Maji: Kuna bodi za mabonde tisa (9) ya Maji yaliyowekwa na Wizara ya Maji; yamepewa jukumu la kusimamia na kutazama vyanzo vyote vya maji nchini kwa kutekeleza majukumu kwa

mujibu wa kifungu cha 23 cha Sheria ya Usimamizi wa Vyanzo/Rasilimali za Maji ya mwaka 2009. Kazi zake ni pamoja na kuandaa mipango ya usimamizi wa rasilimali za mabonde, mikakati na kuweka bajeti na utekelezaji, kusimamia na kudhibiti utumiaji wa maji na vibali vya kutekeleza na hatua za kuzuia uchafuzi wa mazingira wa vyanzo vya maji. Bodi pia zina jukumu la kuratibu usimamizi wa ki-sekta katika rasilimali za maji katika ngazi za mabonde na kutumika kama njia ya mawasiliano kati ya sekta hizi na watumiaji wa maji kwa ujumla.

2.7.3 Taasisi za Uangalizi

Hizi pamoja na taasisi kama vile Wakala wa Kuchimba na Kujenga (DDCA), Mamlaka ya Udhibiti wa Ununuzi wa Umma (PPRA); na Ofisi ya Viwango Tanzania (TBS) ambayo inawajibika katika kupima na kupitisha ubora wa vifaa vinavyotumika katika miradi ya ujenzi ya maji. Taasisi zingine za usimamizi zinajumuisha Bodi ya Usajili ya Wakandarasi (CRB); Bodi ya Usajili ya Wahandisi (ERB) na Asasi za Maji zinazomilikiwa na jamii (COWSOs). Vilevile, inajumuisha Baraza la Usimamizi wa Mazingira (NEMC) ambalo husimamia maswala ya usimamizi wa mazingira na kumshauri waziri anayehusika na mazingira, kabla ya kuanza kwa mradi mkubwa ambao unahusu uchukuaji wa maji toka kwenye vyanzo vya maji.

2.8 Kaguzi za Ufanisi zilizofanyika

Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi ilifanya kaguzi tano (5) za ufanisi katika sekta ya maji; tatu (3) zililenga utoaji wa huduma ya maji, Moja (1) ilihusu utoaji wa huduma za maji taka; na moja (1) ilihusu udhibiti wa uvunaji wa maji toka kwenye vyanzo vya maji. Majina ya kina ya ukaguzi hizo ni kama:

1. Ukaguzi wa Ufanisi wa Udhibiti wa Uvunaji wa Maji kutoka kwenye Vyanzo vya Maji;
2. Ukaguzi wa Ufanisi wa Usimamizi wa Mikataba ya Ujenzi wa Miradi ya Maji Mijini;
3. Ukaguzi wa Ufanisi wa Usimamizi wa Miradi ya Usambazaji wa Maji kutoka kwenye Vyanzo vya visima nchini Tanzania;
4. Ukaguzi wa Ufanisi wa Usimamizi wa Miradi ya Maji Maeneo ya vijijini; na
5. Ukaguzi wa Ufanisi wa Usimamizi wa Utoaji wa Huduma za Maji taka katika Maeneo ya Mjini.

Matokeo ya kaguzi na mahitimisho yaliyotokana na ripoti tano za ukaguzi yametumika kutoa picha halisi ya jumla katika sekta ya maji nchini ambayo yameelezwa katika sura zinazofuata za ripoti hii ya jumla.

SURA YA TATU

UPATIKANAJI WA MAJI SAFI NA SALAMA

3.1 Utangulizi

Upatikanaji wa maji safi na salama ni kitu cha muhimu sana katika kuondoa umaskini na katika kuboresha maisha ya watu[2].

Sura hii inawasilisha matokeo ya kwa jinsi gani Wizara ya Maji pamoja na OR-TAMISEMI wameweza kuhakikisha upatikanaji endelevu na unaotosheleza wa maji safi na salama.

Sura ii imegawanywa katika sehemu tatu ambazo ni, kiwango cha utoaji huduma ya maji safi na salama (kipengele namba 3.2), kiwango cha maji yanayopelekwa kwa wananchi (3.3) na udhibiti wa vyanzo vya maji (3.4).

3.2 Kiwango cha utoaji wa huduma ya maji safi na salama

Kipekee, sehemu hii inawasilisha matokeo ya kiwango cha utoaji huduma ya maji safi na salama. Sehemu hii imegawanywa tena katika makundi madogo manne ambayo ni upatikanaji wa maji safi na salama (3.2.1), kiwango cha maji kinachopelekwa kwa wananchi (3.2.2), sababu zinazopelekea upatikanaji wa maji usioridhisha kwa wananchi (3.2.3) na madhara yatokanayo na upatikanaji mdogo wa maji kwa wananchi (3.2.4).

3.2.1 Upatikanaji wa maji safi na salama usioridhisha

Mapitio ya ripoti ya utendaji kazi ya Wizara ya Maji (2018) ilionesha kuwa, hadi kufikia mwaka wa fedha 2017/18 asilimia 58.7% tu ya watu wanaoishi vijijini ndiyo wanafikiwa na huduma ya maji safi na salama. Kielelezo Namba 3.1 kinaonesha asilimia ya hali ya mwenendo wa upatikanaji maji safi na salama kwa kipindi cha miaka mitano kuanzia 2013/14 hadi 2017/2018.

[2] Dira ya maendeleo ya Tanzania 2025

Kielelezo Na.3. 1: Mwenendo wa upatikanaji wa maji safi na salama vijijini kwa kipindi cha miaka mitano iliyopita

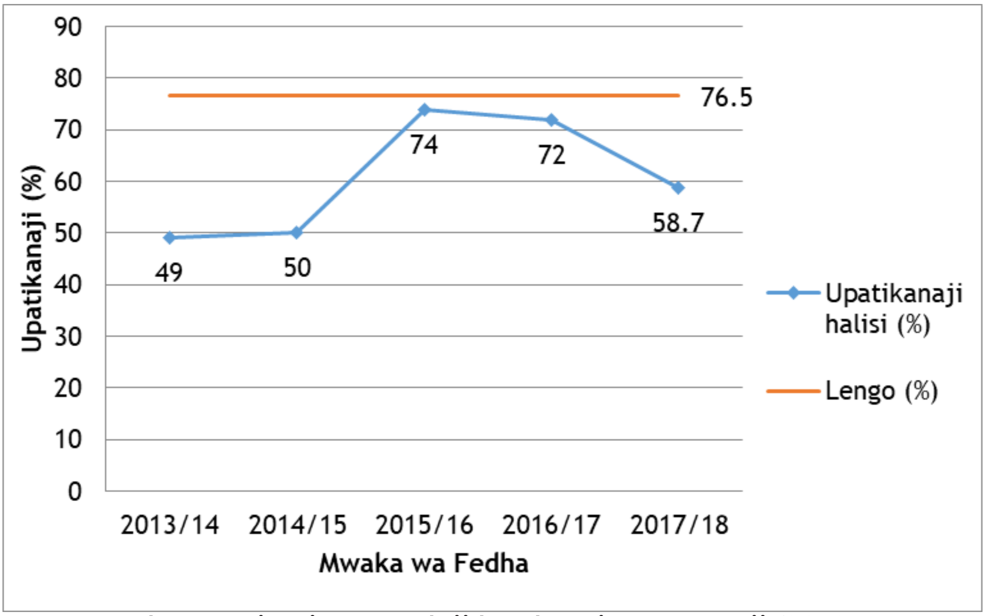

Chanzo: Ripoti za utendaji kutoka Wizara ya maji (2018)

Kielelezo Na.3.1 kinaonesha kuwa kwa kipindi cha miaka mitano Wizara ya Maji imeshindwa kufikia malengo yake ya kuhakikisha upatikanaji wa maji kwa watu waishio vijijini unakuwa 76.5% hadi kufikia mwaka 2015. Vilevile, kielelezo kinaonesha kuwa kiwango cha juu cha upatikanaji wa maji kilikuwa 74% katika mwaka 2015/16 na kushuka mpaka 58.7% katika mwaka 2015. Hii inaonesha kuwa upatikanaji wa maji safi na salama vijijini umepungua kwa 13.88% ikilinganishwa na mwaka wa fedha wa 2016/17.

Zaidi ya hapo, mapitio ya hali ya upatikanaji wa maji kwa halmashauri 12 zilizotembelewa inaonesha kuwa, halmashauri zote zilizotembelewa hazikufikia malengo ya kwamba kufikia mwaka 2015 asilimia 76.5 ya watu waishio vijijini watakuwa na uwezo wa kupata maji safi na salama. Kielelezo Na. 3.2 kinaonesha asilimia ya watu wanaopata huduma ya maji safi na salama katika halmashauri zilizotembelewa.

Kielelezo Na.3. 2: Asilimia ya watu ambao wamepitiwa na huduma ya maji safi na salama katika halmashauri zilizotembelewa

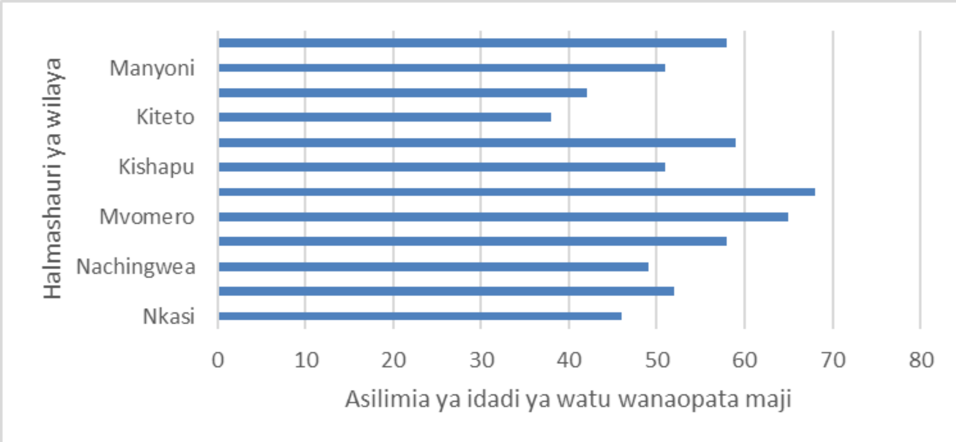

Chanzo: *Taarifa za maji za robo mwaka kutoka halmashaurii*

Kielelezo Na. 3.2 kinaonesha kuwa 68% ya wakazi wanoishi halmashauri ya Morogoro wamepitiwa na huduma ya maji safi na salama. Wakati huohuo, halmashauri ya Kiteto ina kiasi kidogo cha wakazi ambao wamepitiwa na huduma ya maji safi na salama, ambapo ni 38 tu. Vilevile katika halmashauri nne kielelezo kinaonesha kuwa chini ya asilimi 50 ya wakazi wanaoishi kwenye halamashauri hizo ndio wamepitiwa na mtandao wa maji safi na salama.

Pamoja na kwamba hadi kufikia 2017/18 asilimia 58.7 ya wakazi wamepitiwa na mtandao wa majisafi na salama, lakini ilibainika kuwa siyo wakazi wote katika halmshauri zilizotembelewa wanapata huduma ya maji safi na salama. Ilijulikana tena kuwa kulikuwa hakuna usawa wa usambazaji wa maji baina ya vijiji. Kielelezo Na. 3.3 kinaonesha wakazi walio na wasiopata huduma ya maji safi na salama katika maeneo ambayo yamepitiwa na mtandao wa maji safi na salama.

Kielelezo Na.3.3: ***Huduma ya usambazaji maji katika Mamlaka za Serikali za Mitaa Kumi na Mbili (12)***

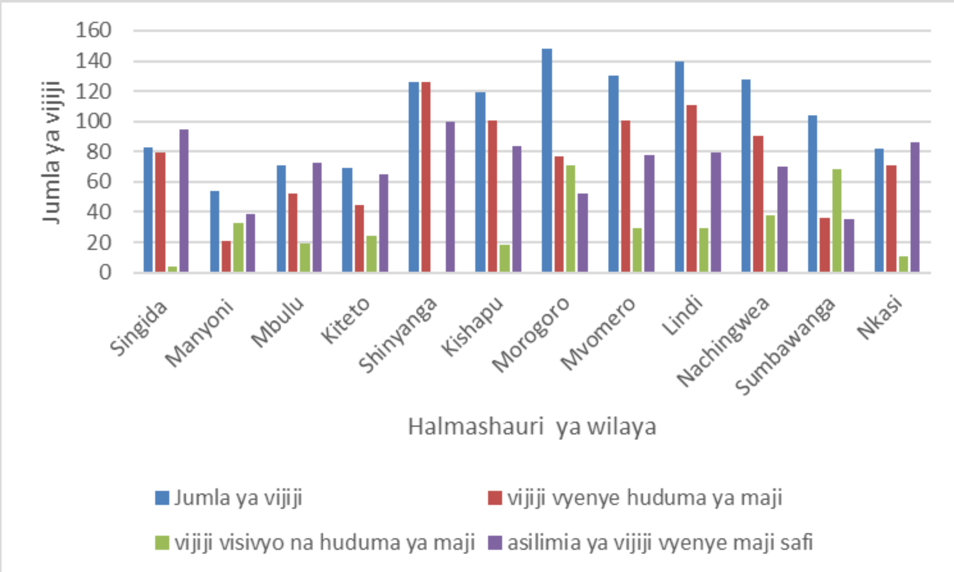

Chanzo: *Taarifa ya hali kutoka halmshauri 12 (2018)*

Mchanganuo wa hapo juu unaonesha kwamba vijiji 7 kati ya 12 vilivyotembelewa wakati wa ukaguzi upatikanaji wake wa maji ni zaidi ya asilimia 76. Pamoja na asilimia hiyo ya upatiakanaji wa maji katika halmashauri hizo, bado kuna asilimia kubwa ya watu hawapati huduma ya maji kutokana na kwamba sehemu za kuunganisha ziko mbali na makazi ya watu katika vijiji.

Vilevile, kielelezo Na 3.3 kinaonesha kuwa kwa wastani, ni asilimia 54 tu ya watu ndio wamepitiwa na mtandao wa maji safi na salama. Mfano mzuri ni Halmasharui ya Shinyanga mjini ambapo asimia 100 ya watu wamepitiwa na huduma za maji safi na salama, ingawa wanaopata maji safi na salama ni chini ya asilimia 50. Hii inamaanisha kuwa angalau kwa kila kijiji kuna mradi ambao unasambaza maji japo kiwango cha maji kinachosambazwa hakitoshi ikilinganishwa na mahitaji ya watu.

3.2.2 Kiasi kisichojitoleza cha maji kilisambazwa katika jamii

Uchambuzi wa ripoti kutoka kwenye mfumo wa usimamizi wa taarifa wa miradi ya maji kwenye vyanzo vya visima kwa mwezi Julai, 2018 ulibainisha kuwa, kiasi cha maji kilichozalishwa na visima vilivyojengwa havikuendana na mahitaji yaliotarajiwa na jamii. Ilibainika kwamba kulikuwa na visima ambavyo kiasi cha maji kilichozalishwa kilikuwa chini ya kiwango kilichotarajiwa.

Ilibainika kuwa, kati ya miradi ya visima 42 iliyotekelezwa kwenye mamlaka tatu za Maji na Usafi wa Mazingira Mijini, visima 7 ambavyo ni sawa na 17% vilizalisha kiasi cha maji chini ya kiwango kilichotarajiwa. Kielelezo namba 3.4 kinaonesha tofauti ya kiasi kilichotarajiwa na kiasi halisi kilichozalishwa katika mamlaka mbili za maji na usafi wa mazingira mijini zilizotembelewa.

Kielelezo Na.3.4: Tofauti ya kiasi cha maji kilichotarajiwa na kiasi halisi kilichozalishwa toka sampuli ya visima vilivyochimbwa

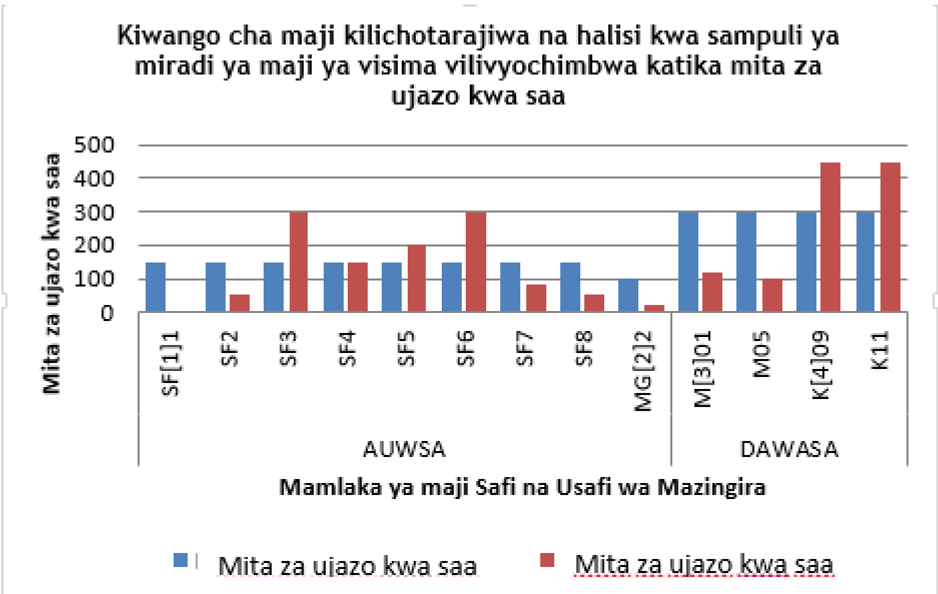

***Chanzo:** Uchambuzi wa taarifa kutoka visima vilivyokamilika vya mamlaka husika*

Kielelezo namba 3.4 kinaonesha kuwa, kulikuwa na tofauti kubwa kati ya kiasi halisi cha maji kilichozalishwa na kiasi kilichotarajiwa. Kwa upande wa DAWASA, kati ya visima 4 vilivyokamilika, visima 2 vilizalisha kiasi cha maji chini ya matarajio vikiwa na tofauti ya mita za ujazo 180 na 200 kwa kila kimoja. Pia, miradi 2 ya visima ilizalisha kiasi cha maji zaidi ya matarajio, ikiwa na tofauti za mita za ujazo 150 kwa kila mmoja.

3.2.3 Sababu za kushindwa kufikia lengo la usambazaji wa maji kwa jamii

Zifuatazo ni sababu za upatikanaji usiojitosheleza wa huduma ya maji safi na salama:

a) Utafiti usiojitosheleza wa kijiolojia, maji na miamba kabla ya uchimbaji wa visima

Ilibainika kwamba, baadhi ya visima vilionekana kuwa na kiasi kikubwa cha maji wakati wa utekelezaji wa mradi, na baadaye kiasi cha maji kuanza kukauka. Hii ilitokana na utafiti usiojitosheleza wa kijiolojia, maji na miamba kabla ya kuanza kuchimba visima ili kujua kiasi cha maji kinachopatikana ardhini kabla ya utekelezaji wa mradi.

b) Ujengaji wa miundombinu ya maji isiotoa maji

Mapitio ya ripoti za maendeleo (2018) kwenye halmashauri zilizotembelewa yalibainisha kwamba, baadhi ya miundombinu ya maji ilijengwa kuwapo kwa chanzo cha maji cha uhakika. Hii inamaanisha kwamba kunaweza kuwa na miundombinu ya maji bila kuwa na chanzo cha maji.

3.2.4 Athari za kutokufikia malengo ya usambazaji maji kwa jamii

Kushindwa kufikia malengo ya usambazaji wa maji kwa jamii kuna athari zifuatazo:

a) Kushindwa kwa wanufaika kupata manufaa ya mradi wa maji; na

b) Hasara kwa serikali kutokana na pesa iliyotumika kwenye kutekeleza mradi wa usambazaji wa maji. Kwa mfano, uchambuzi wa taarifa toka ripoti za miradi ya maji ya vyanzo vya visima ya Julai 2018 kama iliyotolewa kwenye mfumo wa usimamizi wa taarifa ilibainisha kuwa Jumla ya Sh. 674,956,367 ilipotea kutokana na kutekeleza miradi ya maji kwenye vyanzo vya visima vilivyokauka na kutokutoa maji kama ilivyotarajiwa.

Kielelezo Na.3.5: Jumla ya gharama ya visima vilivyokauka katika halmashauri zilizotembelewa

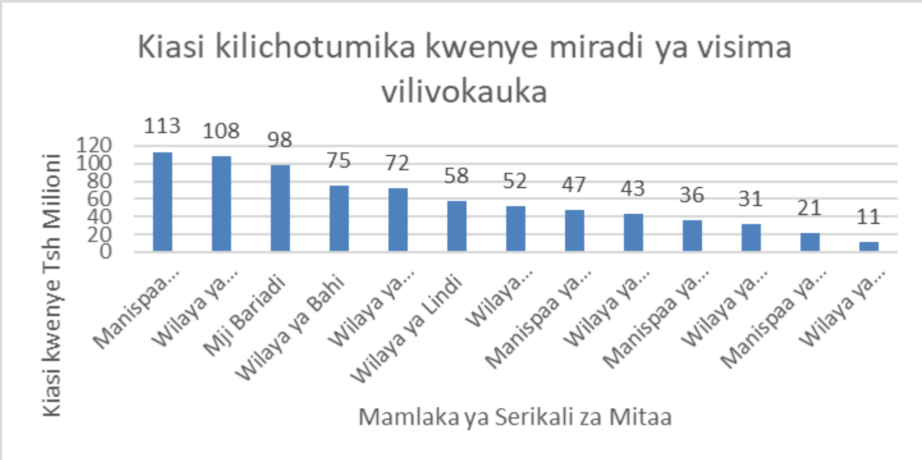

Chanzo: *Uchambuzi wa ripoti za miradi ya maji toka vyanzo vya visima zilizotolewa kwenye mfumo wa usimamizi wa taarifa, Julai, 2018*

Kama ilivyooneshwa kwenye Kielelezo Namba 3.5, halmashauri zilizotembelewa zilitumia kati ya Sh. milioni 11 hadi 113 kwenye utekelezaji wa miradi ya maji ambayo haikuwa na matokeo yaliyotarajiwa ya usambazaji wa maji kwa jamii. Kiasi kikubwa kilitumika kwenye halmashauri ya manispaa ya Tabora mkoani Tabora.

3.3 Ubora wa maji usiojitosheleza ulisambazwa kwa jamii

Mapitio ya ripoti ya hali ya maji (2016) yalibainisha kuwa, uchambuzi wa sampuli za maji toka visima 709 kati ya 6,615 ambavyo ni sawa na 10.7% haikufikia viwango vya ubora kwa matumizi ya nyumbani.

Pia, ripoti ilibainisha kuwa vikwazo vikuu kwenye ubora wa maji ni uwepo wa chuma, manganizi, floraidi, naitreti na uchafuzi unaotokana na wadudu wenye kueneza magonjwa katika baadhi ya vyanzo vya maji. Mapitio ya ripoti za ufuatiliaji wa Programu ya Miradi ya Maendeleo katika Sekta ya Maji kanda ya 5 ilibainisha kuwa maji toka ardhini yalikuwa na kiasi kikubwa cha alkali na manganizi.

Uchambuzi uliofanywa na timu ya wakaguzi kwa sampuli ya miradi ya maji ulibainisha kuwa maji hayakuwa na ubora kwa kuwa yalikuwa na kiwango kikubwa cha floraidi na manganizi, kinyume na kiwango kilichopendekezwa cha ubora wa maji. Kwa taarifa za kina kuhusiana na vitu ambavyo vilionekana kuwa kwa kiwango cha juu tofauti na viwango vinavyoshauriwa, angalia sehemu ya 3.3.1 na 3.3.2

3.3.1 Maji yenye kiwango kikubwa cha manganizi

Mapitio ya ripoti ya miradi ya maji iliyokamilika toka kwenye halmashauri husika na Mamlaka za Maji na Usafi wa Mazingira kwa kipindi cha 2015-2018 yalibainisha kwamba, ubora wa maji toka vyanzo vya visima vilivyochimbwa haukuwa wa kuridhisha kutokana na uwingi wa manganizi. Jedwali namba 3.1 linaonesha kiasi cha manganizi kilichokuwepo kwenye maji ya sampuli za visima katika halmashauri na mamlaka zilizotembelewa.

Jedwali Na.3.1: Sampuli za visima vyenye kiasi kikubwa cha manganizi

Jina la Halmashauri/ Mamlaka	Namba ya visima vyenye tija	Wastani wa kiasi cha manganizi kwa sampuli za miradi (mg/l)	Idadi ya miradi yenye kiasi kikubwa cha manganizi zaidi ya kiwango kinachokubalika kitaifa	Idadi ya miradi yenye kiasi kikubwa cha manganisi zaidi ya kiwango kinachokubalika na shirika la afya duniani
Mamlaka za Usambazaji wa Maji Safi na Usafi wa Mazingira				
AUWSA	13	Haikuripotiwa	Haikuripotiwa	Haikuripotiwa
DUWASA	5	0.01	0	0
DAWASA[3]				
Mamlaka za Serikali za Mitaa				
Tunduru H/W	3	1.55	1	1
Tabora H/M	2	0.66	2	2
Bariadi H/M	7	0.16	Hakuna	7
Meatu H/W	4	0.15	Hakuna	4
Longido H/M	5	Hakuna	Hakuna	Hakuna
Arusha H/J	12	Hakuna	Hakuna	Hakuna
Songea H/M	39	Hakuna	Hakuna	Hakuna
Lindi H/M	7	1.6	1	1
Kilwa H/W	20	1.75	2	2

Chanzo: *Imetolewa toka ripoti za visima vilivyokamilika katika hamashauri na Mamlaka husika*

Kutoka Jedwali Namba 3.1, visima 6 vyenye tija kati ya 99 kutoka halmashauri 9 vilizotembelewa zilionekana kuwa na kiwango kikubwa cha manganizi zaidi ya kiwango kinachokubalika kitaifa ambacho ni miligramu 0.5 kwa kila lita; wakati katika miradi ya visima 17 kati ya 99, kiasi cha manganizi kilikuwa juu ya viwango vya Shirika la Afya Duniani ambavyo ni

[3] *Hawakuwa na miradi iliyokamilika toka vyanzo vya visima ambavyo vimefanyiwa majaribio ya pampu.*

miligramu 0.1 kwa kila lita. Hali ilikuwa tofauti kwa mamlaka 4 za maji safi na usafi wa mazingira zilizotembelewa, ambapo sampuli ya miradi 5 kati ya 18 iliotembelewa ilikuwa na kiwango cha manganizi kinachokubalika kitaifa na shirika la afya duniani.

3.3.2 Maji yenye kiwango kikubwa cha floraidi

Mapitio ya ripoti za visima vilivyokamilika kwa mwaka 2015-2018 toka kwenye halmashauri na mamlaka husika yalibainisha kuwa, ubora wa maji wa visima vilivyochimbwa haukuwa wa kuridhisha kwa sababu ya uwepo wa kiwango kikubwa cha floraidi. Jedwali namba 3.2 linaonesha kiasi cha floraidi kwenye maji kwa sampuli za miradi ya visima kwenye halmashauri zilizotembelewa.

Jedwali Na.3.2: Sampuli ya miradi yenye kiasi kikubwa cha floraidi katika halmashauri zilizotembelewa

Jina la Halmashauri/ Mamlaka	Namba ya visima vyenye tija	Wastani wa kiasi cha manganizi kwa sampuli za miradi (mg/l)	Idadi ya miradi yenye kiasi kikubwa cha manganizi zaidi ya kiwango kinachokubalika kitaifa	Idadi ya miradi yenye kiasi kikubwa cha manganisi zaidi ya kiwango kinachokubalika na Shirika la Afya Duniani
Mamlaka za Usambaji wa Maji Safi na Usafi wa Mazingira Mijini				
AUWSA	13	8	8	5.5
DUWASA	5	0	0	0.35
Mamlaka za Serikali za Mitaa				
Meatu H/W	4	4	4	4.5
Bariadi H/W	7	6	7	5
Arusha H/J	12	3	11	5.5
Longido H/W	5	5	5	1.43
Jumla	**41**	**26**	**35**	

Chanzo*: Imetolewa toka ripoti za visima vilivyokamilika katika hamashauri na Mamlaka husika kwa mwaka 2015-2018*

Kutoka Jedwali Namba 3.2, sampuli ya miradi ya maji 26 kati ya 41 toka vyanzo vya visima ambayo ni 58.8% ilikuwa na kiwango kikubwa cha floraidi zaidi ya kiasi kinachokubalika kitaifa. Pia, inaonesha kuwa sampuli ya miradi ya maji 35 kati ya 41 ambayo ni 82% ilikuwa na kiwango cha floraidi ambacho ni zaidi ya kile kinachokubalika na Shirika la Afya Duniani.

Mbali na kuwa na visima ambavyo vina kiasi kikubwa cha floraidi ambacho hakikubaliki katika viwango vya kitaifa na Shirika la Afya Duniani, bado maji yalisambazwa na kutumiwa na jamii.

3.3.3 Sababu ya kusambaza maji yasiyo na ubora

Ukaguzi ulibainisha zaidi kuwa, sababu zifuatazo zilipelekea kusambaza maji yasiyo na ubora kwa jamii:

a) Upimaji wa ubora wa maji usiojitolesheleza toka vyanzo vya visima

Ilibainika kuwa, halmashauri zilitekeleza miradi ya maji bila kuangalia ubora wa maji yatakayosambazwa kwa jamii. Jedwali Namba 3.3 linaonesha idadi ya miradi ya maji ambayo haikuwa na ripoti za ubora wa maji katika halmashauri 12 zilizotembelewa.

Jedwali Na.3.3: Uchambuzi wa ripoti za upimaji ubora wa maji katika miradi iliotekelezwa

Jina la Halmashauri	Idadi ya miradi iliyopitiwa	Idadi ya miradi isiyo na ripoti za ubora wa maji	Asilimia ya miradi ya maji isiyo na ripoti za upimaji wa maji (%)
Singida H/W	8	2	25
Manyoni H/W	3	2	67
Mbulu H/W	5	2	40
Kiteto H/W	5	2	40
Shinyanga H/W	5	2	40
Kishapu H/W	3	0	0
Morogoro H/W	5	Haihusiki	Haihusiki [4]
Mvomero H/W	5	1	20
Lindi H/W	5	0	0
Nachingwea H/W	5	0	0
Sumbawanga H/W	5	Haihusiki	Haihusiki [5]
Nkasi H/W	5	1	20

Chanzo: Majarada ya miradi ya maji toka Halmashauri husika (2018)

Jedwali Na. 3.3 linabainisha kwamba, miradi 7 kati ya 12 (sawa na 58%) iliyotekelezwa katika maeneo husika haikuwa na ripoti za upimaji wa maji.

Pia, ilibainika kuwa miradi ya maji 12 kati ya 59 katika halmashauri 12 zilizotembelewa haikuwa na ripoti za ubora wa maji. Hii inamaanisha kwamba 20% ya sampuli za miradi ya maji ilikuwa inatumiwa na jamii pasipo kuwa na uhakika wa ubora wa maji.

[4] *Hakuna vyanzo vya maji vya visima*

[5] *Mapitio ya miradi ya maji ilikuwa ni kwa vyanzo vya maji* vya *mtiririko*

b) Kukosekana kwa teknolojia inayotoa matokeo sahihi ya ubora wa maji

Ripoti ya ukaguzi imebaini kuwa ubora duni wa maji ulihusiana na kukosekana kwa teknolojia ya kujua kwa usahihi ubora wa maji unaotolewa kutoka ardhini.

c) Kutokuzingatia asili ya eneo linalochimbwa visima

Ubora wa maji usioridhisha ulisababishwa na utekelezaji wa programu ya uendelezaji sekta ya maji awamu ya kwanza kupitia miradi ya vijiji 10, haukuzingatia jiolojia ya sehemu na aina kuu ya miamba ya sehemu husika kabla ya uchimbaji wa visima. Kwa mfano, programu ilihusisha mikoa ya Arusha, Urambo na Bariadi pamoja na mikoa mingine yenye asili ya volkano, ambapo maji kutoka ardhini yana changamoto ya kuwa na kiwango kikubwa cha floraidi na manganizi.

d) Utafiti usiojitosheleza wa kijiolojia na miamba ya maji kabla ya kuchimba visima

Pia, ukaguzi ulibainisha kuwa, maji yenye ubora duni kwa jamii yalitokana na utafiti usiojitosheleza wa kijiolojia na miamba ya maji kabla ya kuchimba visima.

Mbali na sababu za hapo juu, ukaguzi pia ulibainisha kwamba, ubora wa maji chini ya ardhi uliathiriwa sana na asili ya mwamba mkuu (uwepo wa miamba katika eneo husika); hali ya hewa (hasa kame na nusu kame); hali ya kijiografia; mtiririko wa mkondo; athari za kibinadamu kama utupaji ovyo wa taka ngumu na shughuli kuu za kiuchumi zinazofanywa karibu na eneo hilo. Uwezekano wa maji ya visima kuchangayika na maji ya bahari sababu ya msukumo mkubwa, utumiaji wa maji uliovuka viwango toka vyanzo vya maji chini ya ardhi pamoja na ongezeko dogo la maji chini ya ardhi sababu ya mabadiliko ya hali ya hewa.

Ikiwa sababu hizi hazijazingatiwa vizuri wakati wa kuainisha maeneo ya kuchimba, kuna uwezekano mkubwa wa kuishia kupata maji ambayo hayafikii ubora unaotakiwa.

3.3.2 Athari za kusambaza maji yenye ubora usiojitosheleza

Timu ya ukaguzi iligundua yafuatayo kama athari ya kuachwa na kufungwa kwa visima kutokana na kutoa maji yasiyo na ubora uliokidhi matumizi ya binadamu:

a) Kutopeza gharama zilizotumika kujenga miradi ya usambazaji maji wa visima

Ukaguzi ulibaini kuwa, serikali ilipoteza jumla ya Sh. milioni 764 ambazo zilitumika kwa ajili ya ujenzi wa usambazaji wa maji toka miradi ya visima 13 ambavyo viliachwa au kufungwa kutokana na kuwa na ubora wa maji usioridhisha. Jedwali Na. 3.4 linaonesha miradi ya maji ya visima ambayo ilifungwa au kuachwa kutelekezwa kwa sababu ya ubora usioridhisha wa maji katika Halmashauri na mamlaka zilizotembelewa.

Jedwali Na.3.1: Asilimia ya visima vilivyochimbwa na kuachwa kwa sababu ya ubora wa maji usiojitosheleza

Jina la Halmashauri/ Mamlaka	Idadi ya visima vyenye tija	visima vilivoachwa/fungwa kutokana na kukosa ubora wa maji	asilimia ya visima vilivyofungwa/kuachwa kutokana na kukosa ubora
Urambo H/W	2	0	0
Tunduru H/W	3	0	0
Temeke H/M	13	0	0
Tabora H/M	8	1	13
Songea H/M	39	0	0
Meatu H/W	4	3	75
Longido H/W	5	3	60
Lindi H/W	7	0	0
Kinondoni H/M	17	2	12
Kilwa H/W	20	0	0
Dodoma H/J	12	0	0
Bariadi H/W	7	0	0
Bahi H/W	4	0	0
Arusha H/J	13	4	31

Chanzo: *Uchambuzi wa taarifa kutoka kwenye ripoti za miradi ya maji ya visima*

Kama ilivyooneshwa kwenye Jedwali namba 3.4, jumla ya miradi ya maji 13 kati ya 154 toka vyanzo vya visima katika halmashauri zilizotembelewa iliachwa au kufungwa kutokana na kuwa na ubora wa maji usioridhisha. Kwa kuongezea, wakati wa ziara iliyofanyika Mwamishali na Mwambiti katika wilaya ya Meatu mnamo tarehe 19 Februari 2019, ukaguzi ulibaini miradi ya maji iliyoachwa kwa sababu ya maji kukosa ubora wa maji kama ulivyooneshwa katika Picha namba 3.1.

Picha 3.1: Visima vilivyoachwa Mwamishali na Mwambiti wilayani Meatu kama ilivyochukuliwa mnamo tarehe 19 Februari 2019

Chanzo: shuhuda wa wakaguzi kwenye maeneo husika

b) Wanufaika Kushindwa kupata manufaa yatokanayo na mradi

Upungufu wa maji katika jamii umeendelea, hii imetokana na sababu kwamba vyanzo vya maji yanayotolewa na visima hayatoshi kukidhi mahitaji ya jamii nzima kama ilivyopangwa awali.

3.4 Udhibiti hafifu wa vyanzo vya maji

Sehemu hii inaelezea matokeo ya kiwango ambacho Wizara ya Maji na TAMISEMI wameweza kudhibiti vyanzo vya maji. Sehemu hii imegawanyika katika sehemu ndogo nne ambazo ni, udhibiti wa uvunaji wa maji kupita kiasi kutoka kwenye vyanzo (sehemu 3.4.1); udhibiti uchafuzi wa vyanzo vya maji (sehemu 3.4.2); sababu za udhibiti hafifu wa uchafuzi wa vyanzo vya maji (sehemu 3.4.3) na madhara ya udhibiti hafifu wa uchafuzi wa vyanzo vya maji (sehemu 3.4.4).

3.4.1 Udhibiti wa uvunaji wa maji kupita kiasi kutoka kwenye vyanzo

Ziara iliyofanywa na wakaguzi Morogoro (Bonde la Wami Ruvu) na Kilimanjaro (Bonde la Pangani) ilibaini kuwa kulikuwa na uvunaji haramu wa maji kutoka kwenye vyanzo vya maji. Picha namba 3.2 hapo chini inaonesha uvunaji haramu wa maji kutoka vyanzo vya maji.

Picha 3.2: Uvunaji haramu wa maji ulionekana katika bonde la mto Wami na Pangani tarehe 14 Novemba 2016 na 31 Januari 2017

Chanzo: *Ziara ya Wakaguzi*

3.4.2 Udhibiti hafifu wa uchafuzi wa vyanzo vya maji

Ziara iliyofanywa katika miradi ya maji iliyopo Kigugu Halmashauri ya wilaya Mvomero ilibaini kuwepo kwa baadhi ya wananchi waliokuwa wakifua nguo zao kwenye chanzo cha maji. Zaidi ya hayo, kwa mujibu wa ripoti kulikuwa na shughuli za kilimo na nyingine za binadamu kama vile, uwepo wa vyoo vya umma karibu na vyanzo vya maji. Picha Na. 3.1 chini inaonesha shughuli ambazo zilikuwa zinaendelea katika chanzo cha maji Kigugu

Picha 3.3 Inaonyesha shughuli zilizokuwa zikiendelea katika chanzo cha maji cha Kigugu

Chanzo: *Ziara ya timu ya wakaguzi*

3.4.3 Sababu za udhibiti hafifu wa uchafuzi wa vyanzo vya maji

a) Ukaguzi hafifu wa vyanzo vya maji kuzuia uvunaji haramu wa maji

Ilibainika kwamba udhibiti hafifu wa vyanzo vya maji ulichangiwa na Bodi za Mabonde ya maji kushindwa kufanya kaguzi za kutosha kwenye vyanzo vya maji. Pia, iligundulika kwamba Bodi za Mabonde ya maji zilifanya kaguzi chache, kinyume na matakwa ya mpango mkakati ambao unataka kuwa Bodi za Mabonde ya maji kufanya ukaguzi wa vyanzo vya maji mara nne kwa mwaka.

b) *Ufuatilia hafifu ili kujua kiasi halisi cha maji yanayochukuliwa kutoka kwenye chanzo cha maji*

Ukaguzi ulibaini kuwa, hakukuwa na ufuatiliaji uliofanywa ili kujua kama watumiaji wa maji wanachukua maji kwa kiasi kinachotakiwa kwa mujibu wa vibali vyao. Ukaguzi ulibainisha zaidi kuwa ufuatiliaji hafifu umechangia ongezeko la idadi ya watumia maji kinyume na sheria.

c) Kutokuwepo kwa Adhabu Sahihi kwa wahalifu wa Maji

Ukaguzi ulibaini kuwapo kwa tatizo endelevu la uvunaji haramu wa maji kutoka kwenye vyanzo. Hali hii imechangiwa na kutokuwapo kwa adhabu sahihi kwa wanaokiuka sheria. Pia, iligundulika kwamba waliokamatwa kwa kutumia maji kinyume na sheria walikuwa wakipewa elimu juu ya umuhimu wa kuomba vibali. Pia walishawishiwa waombe vibali vya matumizi ya maji; wakati mwingine, miundo yao iliharibiwa ili wasiendelee kutumia maji kinyume na sheria. Kukosekana kwa adhabu sahihi kunahalalisha uvunaji haramu wa maji kutoka kwenye vyanzo vya maji.

3.4.4 Madhara yatokanayo na udhibiti hafifu wa uchafuzi wa vyanzo vya maji

a) *Kupungua kwa wingi wa maji katika vyanzo vya maji*

Ukaguzi ulibaini kuwa, upatikanaji wa maji katika baadhi ya vyanzo vya maji umepungua katika baadhi ya maeneo. Kwa mfano, mito ya Msimbazi na Mlalakuwa Dar es Salaam, ina kiasi kidogo cha maji. Ilionekana kwamba kiasi cha maji katika mito hiyo kimekuwa kikipungua, hasa wakati wa kiangazi.

b) Kuzorota kwa ubora wa maji

Mapitio ya ripoti ya utekelezaji ya mradi wa maji wa Gombe katika Halmashauri ya Wilaya ya Ulanga mkoani Morogoro ya tarehe Juni 2016

yalibaini kuwa chanzo cha maji kwa ajili ya miradi miwili ya maji, Gombe na Lukande, kilichafuliwa kutokana na udhibiti hafifu wa chanzo hicho cha maji.

Iligundulika kwamba, udhibiti hafifu wa vyanzo vya maji ulichangiwa na Mabonde ya Maji kushindwa kufanya kaguzi za kutosha kwenye vyanzo vya maji. Pia, iligundulika kwamba Bodi za Mabonde ya Maji zilifanya kaguzi chache kwenye vyanzo vya maji kinyume na matakwa ya mpango mkakati ambao unataka Bodi za Mabonde ya maji, kufanya ukaguzi katika vyanzo vya maji mara nne kwa mwaka.

SURA YA NNE

UPATIKANAJI WA HUDUMA YA MAJI TAKA

4.1 Utangulizi

Sura hii inawasilisha matokeo ya utendaji ya Wizara ya Maji pamoja na Ofisi ya Rais - Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa (OR-TAMISEMI) walivyoweza kuhakikisha maji taka yanayozalishwa kwenye makazi ya watu yalivyokusanywa na kutibiwa kabla ya kuyatiririsha kwenye mazingira.

Sura hii imegawanyika katika sehemu kuu tatu ambazo ni ufikikaji wa huduma ya majitaka katika maeneo ya makazi ya watu (kipengele 4.2); utoaji wa huduma ya mtandao wa majitaka na huduma ya kutibu majitaka katika eneo lililozalisha majitaka hayo (sehemu ya 4.3) na ubora wa majitaka yaliyotiririshwa kwenye mazingira (kipengele Na. 4.4).

Upatikanaji wa huduma ya maji taka katika makazi ya watu ni muhimu katika kuhakikisha tunadhibiti magonjwa yanayotokana na uhifadhi usioridhisha wa maji taka; vilevile kuepusha kuharibu mazingira. Vilevile husaidia lengo la mpango wa Maendeleo la kuondoa umaskini na kusaidia kufikia maisha bora kwa watu wote[6].

4.2 Upatikanaji hafifu wa huduma ya maji taka

Kipekee, sehemu hii inawasilisha matokeo ya upatikanaji wa huduma ya maji taka katika makazi ya watu. Sehemu hii imegawanyika katika makundi madogo manne ambayo ni, upatikanaji wa huduma ya maji taka (kipengele cha 4.2.1); kuwepo kwa huduma ya kuondoa maji taka kutoka kwenye makazi ya watu kwa kutumia magari maalumu ya kunyonya maji taka (kipengele cha 4.2.2); uondoaji wa maji taka yaliyozalishwa kwenye makazi ya watu (kipengele cha 4.2.3) na sababu ya kuwapo kwa huduma hafifu za utoaji maji taka yanayozalishwa majumbani (kipengele cha 4.2.4).

4.2.1 Upatikanaji usiojitosheleza wa huduma ya maji taka

Mapitio ya taarifa ya utekelezaji ya mwaka 2012-2017 kutoka Mamlaka za Maji na Usafi wa Mazingira na takwimu kutoka Ofisi ya Taifa ya Takwimu yanonesha kuwa upatikanaji wa huduma ya mtandao wa maji taka bado uko chini sana na hauboreshwi mara kwa mara. Taarifa inaonesha kuwa

[6] *Mpango wa Maendeleo Tanzania 2025*

takribani asilimia 70 ya wakazi wanaoishi mijini hawajafikiwa na mtandao wa majitaka. Kielelezo namba 4.1 kinaonesha asilimia ya watu ambao wamefikiwa na mtandao wa maji taka katika miji yote iliyotembelewa wakati wa ukaguzi kwa kipindi cha 2012/13 mpaka 2016/17.

Kielelezo Na 4. 1: Asilimia ya watu katika maeneo ya mijini waliofikiwa na mtandao wa maji taka

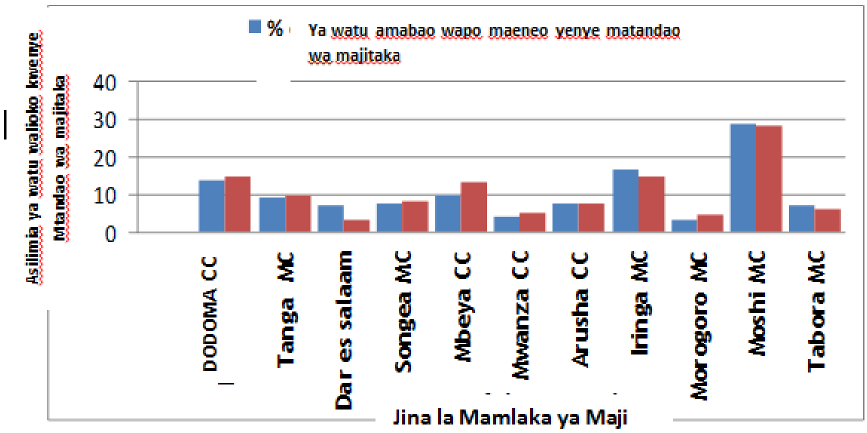

Chanzo: *Taarifa ya utendaji ya mwaka 2012-2017 kutoka kwa Mamlaka za Maji Safi na Usafi wa Mzingira, taarifa ya EWURA na Ofisi ya Taifa ya Takwimu (2018)*

Kutoka kwenye kielelezo namba 4.1, inaonekana kuwa katika halmashauri za Morogoro na Songea, pamoja na majiji ya Dodoma, Tanga, Mbeya na Mwanza, ufikiwaji wa mitandao ya maji taka umeongezeka kwa asilimia 1.3 kwa muda wa miaka mine, kutoka 2012/13 mpaka 2016/17; wakati, wastani la ongezeko la watu kwa mwaka ni asilimia 2.4. Hii ilichangiwa na ongezeko la uunganishwaji wa wateja ambao ulikuwa 387 katika kila Halmashauri na Majiji.

Kwa upande mwingine, jiji la Arusha na halsmashauri za Iringa, Moshi na Tabora ufikiwaji wa mtandao wa maji taka unaonekana kupungua kwa asilimia 1 kutoka mwaka 2012/13 hadi 2016/17. Hii ni kutokana na kutoongezeka kwa idadi ya watu waliounganishwa kwenye mtandao ikilinganishwa na kasi ya ongezeko la watu katika maeneo ya mjini.

Vilevile, katika jiji la Dar es Salaam, kwa wastani, ufikiwaji wa mitandao kwa watu umepungua kutoka asilimia 7.4 mwaka 2012/13 hadi 4.2 katika mwaka 2015/16. Hii imekuwa ikipunguwa kila mwaka kutokana na kwamba kumekuwa na ongezeko dogo sana la watu kuunganishwa kwenye mtandao wa maji taka ikilinganishwa na ongezeko la watu la asilimia 5 kwa mwaka.

Zaidi ya hapo, mapitio ya taarifa hiyo inaonesha kuwa, wastani wa asilimia 50 ya watu waliofikiwa na mtandao wa majitaka mijini hawajaunganishwa kwenye mtandao wa maji taka. Jedwali namba 4.1 linaonyesha asilimia ya wakazi ambao wapo karibu na mtandao wa maji taka na hawajaunganishwa na mtandao huo.

Jedwali Na. 4. 1: Asilimia ya watu wanaoishi karibu na mtandao lakini hawapati huduma hiyo ya mtandao

Jina la Mamlaka ya Maji	Idadi ya watu waliofikiwa na Mtandao wa Maji taka	Idadi waliounganishwa na Mtandao wa Maji taka	Asilimia ya Idadi ya watu ambao hawajaunganishwa na mtandao wa Maji taka
MBEYA UWSA	15,142	2,166	86
TANGA UWSA	34,545	12,737	63
MWAUWASA	337,384	196,000	42
DUWASA	42,000	27,350	35
SOUWASA	25,200	16,344	35

***Chanzo**: Taarifa ya utendaji ya mwaka 2012-2017 kutoka kwa Mamlaka za maji safi na Usafi wa Mazingira mjini, taarifa ya EWURA na Ofisi Ya Taifa ya Takwimu (2018)*

Jedwali la hapo juu linaonesha kuwa katika jiji la Dodoma pamoja na kwamba kuna watu wengi wanaoishi karibu na mtandao wa maji taka, lakini ni asilimia 65 tu ya wakazi ambao wameunganishwa kwenye mtandao wa majitaka ukilinganishwa na mamlaka nyingine za maji safi na Usafi wa Mazingira (UWSSAs). Wakati huo huo, jiji la Mbeya linaonekana kuwa na utendaji mzuri kwa sababu lina asilimia ndogo ya watu wanaoishi karibu na mtandao wa maji taka ila kuna idadi kubwa ya watu, sawa na asilimia 85, ambao wameunganishwa kwenye mtandao wa majitaka

4.2.2 Upungufu wa Magari maalumu ya kunyonya maji taka

Halmashauri zote zilitakiwa kuwa na magari maalum ya kuondoa maji taka kwenye makazi ya watu na kuyasafirisha kutoka yalipozalishwa na kuyamwaga katika sehemu maalumu ya kuhifadhi au kutibu maji taka.

Ilionekana kuwa, halmashauri 7 kati ya 11 hazina magari maalumu ya kuondoa maji taka kutoka majumbani. Halmashauri 5 zilizobaki zilionekana kuwa na gari moja au mawili ambapo yalisemekana kuwa ama yalikuwa mabovu au hayafanyi kazi kabisa kutokana na kutofanyiwa matengenezo kwa muda mrefu. Magari haya yanahitaji matengenezo ili kuyafanya yawe na ubora wa kufanya kazi.

Jedwali Na 4. 2: Idadi ya magari maalumu ya kuondoa maji taka na hali za magari hayo

Jina la Halmashauri	Idadi ya magari yaliyopo	Idadi ya Magari Mabovu
Tanga H/J	2	1
Songea H/M	0	0
Sengerema H/W	0	0
Mwanza H/J	2	1
Mpwapwa H/W	0	0
Mbinga H/M	0	0
Mbeya H/J	1	0
KinondonI H/M	1	0
Kigoma H/M	0	0
Kasulu H/W	0	0
Ilala H/M	0	0
Dodoma H/M	1	1

***Chanzo**: Uchambuzi wa Mahojiano uliofanywa na wakaguzi kwa maafisa wa halmashauri 12 zilizotembelewa na wakaguzi (2018)*

Kielelezo Na.4.2, kinaonyesha kuwa halmashauri 5 kati ya 12 zilizotembelewa zina magari ya kuondoa maji taka kutoka kwa makazi ya watu. Halmashauri mbili, Jiji la Mbeya na Tanga magari yote ni mabovu kutokana na matatizo ya kiufundi. Halmashauri 7 zilizobaki sawa na asilimia 58 ya halmashauri zote zilizotembelewa, hazina magari ya kundoa maji taka kutoka kwenye makazi ya watu.

Hii inamaanisha kuwa halmashauri 7 ambazo hazina magari ya kusafirishia maji taka hutumia watoa huduma binafsi au Mamlaka za Maji Safi na Usafi wa Mazingira kwa baadhi ya halmashauri ambazo zimeingia makubaliano ya kushirikiana katika kazi ya utoaji maji taka kutoka majumbani.

Kwa upande mwingine, mapitio ya taarifa za bajeti kwa kipindi cha miaka mine iliyopita inaonesha kuwa, halmashauri zote 12 zilizotembelewa hazitengi bajeti kwa ajili ya kufanya ukarabati au ununuzi wa magari ya kuondolea maji taka kutoka kwenye makazi ya watu. Hali hii imechangia kuwapo kwa mazingira mabovu ya kuondoa maji taka majumbani. Hii inatokana na kwamba hakuna au kuna kiwango kidogo cha uwekezaji katika maswala ya usimamizi wa maji taka katika maeneo yao.

4.2.3 Utoaji wa kiwango kisichoridhisha cha maji taka kutoka kwenye makazi ya watu

Mapitio ya taarifa ya utendaji ya mwaka 2012-2017 kutoka kwa mamlaka za maji safi na usafi wa mazingira, taarifa ya EWURA na Ofisi Ya Taifa ya Takwimu 2018 ilionesha kuwa, kumekuwa na kiwango kidogo sana cha kukusanya maji taka kutoka kwenye makazi ya watu. Ukaguzi unaonesha

kuwa ni asilimia 0.1 na 7 ya kiwango cha maji taka kilichozalishwa kwenye makazi ya watu ndicho kilichosafirisha kwa magari na mtandao wa maji taka kwa kila moja.

Kielelezo Na. 4.3: Kiwango cha maji taka yaliyoondolewa kwenye makazi ya watu naku pelekwa sehemu maalumu ya kuhifadhi katika halmashauri sita zilizotembelewa.

Jedwali Na 4.3: Kiwango cha maji taka kilichokusanywa kutoka kwenye makazi ya watu

Jina la Halmashauri	Makadrio ya kiwango cha majitaka(mita za ujazo katika maelfu/mwaka)				Asilimia zilizokus anywa (%)
	Majitaka yaliyozali shwa	Maji taka yaliyozali shwa kwa mtandao	Maji taka Yaliyok usanyw a na magari	Jumla ya Maji taka yaliyokus anywa kwa mtandao na magari	
Tanga H/J	8,180	700	20	700	9
Songea H/M	2,340	530	10	530	23
Sengerema H/M	400	-	0.17	0.17	0.04
Mwanza H/J	23,600	6,870	250	6,890	29
Mbinga H/M	400	-	0.12	0.12	0.03
Mbeya H/J	12,480	430	280	430	3
Kigoma H/M	2,050	-	0.96	0.96	0.10
Kasulu H/J	480	-	0.12	0.12	0.03
Dodoma H/M	11,290	800	110	810	7
Dar es Salaam H/J	98,960	3,990	440	4,430	5

***Chanzo**: Uchambuzi wa wakaguzi*

Jedwali hili linaonesha kuwa jiji la Mwanza lina ufanisi mkubwa, ambapo linakusanya asilimia 29 ya kiasi cha maji taka kilichozalishwa kutoka kwenye makazi ya watu kilikusanywa. Kwa upande mwingine, halmashauri ya Mbinga ndiyo ilionekana kukusanya kiasi kidogo, yaani asilimia 0.03 ya kiasi kinachozalishwa kutoka kwenye makazi ya watu. Hii inaonesha kuwa kiasi kikubwa cha maji taka kinachozalishwa kutoka kwa makazi ya watu usimamizi wake sio wa kuridhisha, na uhifadhi wake kwenye mazingira haujulikani.

Zaidi ya hapo, kutoka kwenye Jedwali Na. 4.3 hapo juu inakadiriwa kuwa jiji la Dar es Salaam linazalisha kiasi cha ujazo wa milioni 98.96 za majitaka katika kipindi cha 2016/17. Zaidi ya kiwango hicho Mamlaka ya Maj Safi na Usafi wa Mazingira Dar (DAWASA) kupitia mtandao wa majitaka na magari, walikusanya mita za ujazo milioni 4.43 tu (sawa na asilimia 5) ambazo hupelekwa kwenye eneo husika la kutibu majitaka. Hii

inasababishwa na ukweli kwamba ni asilimia 3.2 tu ya watu ambao wameunganishwa kwenye mtandao wa maji taka.

Wakati huo huo, mita za ujazo 440,000 za maji taka zilikusanywa kupitia magari ya majitaka. Inakadiriwa kuwa, kiasi cha mita ya ujazo 94.53 za majitaka hakikusanywi, na utaratibu wake wa kukusanya na kutibu ulibaki kuwa ni maamuzi ya wakazi wenyewe.

4.2.4 Sababu ya kuwa na huduma isiyoridhisha ya ukusanyaji wa maji taka kutoka kwenye makazi ya watu

Ukaguzi ulibainisha mambo mbalimbali yanayochangia kushindwa kuwa na huduma ya kuridhisha ya ukusanyaji wa maji taka. Ufafanuzi wa mambo hayo ni kama umeelezewa hapa chini:

a) Mtandao wa maji taka umepita maeneo machache

Ilionekana kwamba, mtandao wa maji taka kupatikana kwenye maeneo machache ni moja wapo ya sababu zilizochangia kuwapo kwa huduma isiyoridhisha ya ukusanyaji wa maji taka kutoka kwenye makazi ya watu. Tathmini inaonesha kuwa mpaka kipindi cha ukaguzi, upatikanaji wa huduma ya mtandao wa maji taka ulifikia asilimia 7.5 tu ya watu wanaoishi maeneo ya mijini.

b) Kutofikika kwa baadhi ya maeneo

Maeneo mengi ya mijini makazi yake hayajapangiliwa vizuri; na hivyo, kupelekea ugumu wakati wa upanuzi wa mtandao wa majitaka. Vilevile, kwenye maeneo mengine hata magari ya kukusanya maji taka hukosa njia ya kuyafikia. Inasemekana kwamba ni asilimia 20 ya halmashauri ambazo zina mpangilio mzuri wa makazi ya watu. Hii imechangiwa na kutofanyika kwa utafiti wa kuonesha kuwapo kwa miundombinu ya kukusanya na kusafirisha uchafu wa majitaka kutoka majumbani

Kwa upande mwingine, matumizi ya vyoo vya shimo na mashimo ya kutibu maji taka (septic tanks) hutumiwa na wakazi wengi kama njia ya kukusanya na kutibu maji taka kwenye maeneo yasiyofikika, lakini kasi ya ongezeko la watu imepelekea kutokuwapo kwa ufanisi wa miundombinu hiyo.

c) Kutokuwapo kwa magari ya utoaji maji taka

Mapitio ya kitabu cha usajili wa magari ya kukusanya maji taka katika halmashauri zote zilizotembelewa na wakaguzi yalionyesha kuwa, kulikuwa na changamoto ya kutokuwapo kwa magari ya kukusanyia maji

taka kutoka kwenye makazi ya watu. Changamoto hii imechangia kwa kiasi kikubwa kuwapo kwa huduma isiyoridhisha ya utoaji maji taka kwenye kaya. Tatizo hili kwa kiasi kikubwa ni kwa sababu ya:

i) Hakuna uwekezaji mkubwa uliofanywa wa kuwa na magari ya kukusanya maji taka kutoka majumbani;
ii) Kushindwa kumudu gharama za uendeshaji/ukarabati kutokana na kwamba watu wengi wanashindwa kugharamia huduma hii ya kukusanyiwa maji taka kutoka majumbani kwao; na
iii) Halmashauri zote zilizotembelewa hupanga bajeti hafifu kwenye kwa ajili ya huduma za maji taka.

Mapitio ya bajeti (Medium Term Expenditure Frameworks for 2012/13 – 2016/17) inaonesha kuwa, Mamlaka za Maji zinatenga kiasi kidogo sana (sawa na asilimia 8.8 ya bajeti zao) kusaidia shughuli zinazofanyika kwa ajili ya kuboresha utoaji wa huduma za maji taka katika maeneo yao.

Jedwali Na. 4.4 linaonyesha gharama halisi ya mapato yatokanayo na utoaji wa huduma ya maji taka ikilinganishwa na kiasi ambacho kimekuwa kikitengwa na kutumika kwa matengenezo na upanuzi wa mtandao wa maji taka.

Jedwali Na. 4. 4: Gharama halisi zilizokusanywa na kiasi cha pesa kilichotumika kwenye mambo ya maji taka kwa mamlaka za maji 2012/13 to 2016/17

Jina la UWSSAs	Mwaka wa fedha	Gharama halisi zilizokusanywa (Shillingi ktk mamilion	Gharama halisi zilizotumika (Shillingi ktk mamilion	Asilimia ya fedha iiyotumika kwenye kudumaza udhibiti wa maji taka
TANGA UWSA	2012/13	153	64	42
	2013/14	167	113	68
	2014/15	243	104	43
	2015/16	266	245	92
	2016/17	287	340	119
DAWASCO	2012/13	3,391	97	3
	2013/14	3,572	150	4
	2014/15	4,198	88	2
	2015/16	9,084	375	4
	2016/17	8,088	532	7

Jina la UWSSAs	Mwaka wa fedha	Gharama halisi zilizokusanywa (Shillingi ktk mamilion	Gharama halisi zilizotumika (Shillingi ktk mamilion	Asilimia ya fedha iiyotumika kwenye kudumaza udhibiti wa maji taka
DUWASA	2012/13	417	112	27
	2013/14	425	83	20
	2014/15	481	157	33
	2015/16	928	239	26
	2016/17	990	191	19
SOUWASA	2012/13	101	7	7
	2013/14	107	25	23
	2014/15	206	20	9
	2015/16	219	32	14
	2016/17	474	44	9
MBEYA UWSA	2012/13	580	26	5
	2013/14	584	63	11
	2014/15	677	52	8
	2015/16	691	42	6
	2016/17	687	56	8

***Chanzo**: Mapato halisi yaliyokusanywa kutokana na huduma ya majitaka na matumizi yake imechukuliwa kutoka bajeti za UWSSAs*

Jedwali Na.4.4 linaonyesha kuwa, ukiacha mamlaka ya maji safi na usafi wa mazingira Tanga, mamlaka nyingine zote zinatenga kiasi kidogo sana cha pesa kwa ajili ya kuboresha huduma ya majitaka (maboresho, kubadilisha mfumo, kutanua mtandao) ukilinganishwa na kiwango walichokusanya kutokana na utoaji wa huduma wa maji taka.

Mamlaka ya Tanga katika mwaka wa 2015/16, ilitumia asilimia 90 ya kiasi ilichokusanya; na mwaka 2016/17 ilitumia asilimia 100 ya mapato ilichokusanya kutokana na utoaji wa huduma ya maji taka kuboresha huduma ya utoaji wa maji taka kutoka majumbani. Kiasi hiki kikubwa kilichotengwa kimewezesha mamlaka ya Tanga kuboresha mtandao wa maji taka kwa kuondoa miundombinu ya zamani na kuweka mipya, kukarabati na kuongeza urefu wa mtandao wa maji taka kutoka asilimia 9 katika mwaka 2013 mpaka kufikia asilimia 10 hadi kipindi cha ukaguzi.

Vilevile, Jedwali namba 4.4 linaonyesha kuwa, kati ya 2012/13 na 2013/14 DAWASA ilitumia asilimia 3 ya mapato yaliyopatikana kutokana na kutoa

huduma ya maji taka katika kuboresha miundombinu ya maji taka pamoja na kwamba, mabwawa ya kutibu maji yako katika hali mbaya. Ilibainika kwamba DAWASA walikusanya zaidi ya shilingi za Tanzania bilioni 8 kama mapato yanayotokana na utoaji wa huduma ya maji taka.

4.2.7 Madhara yatokanayo na utoaji usioridhisha wa maji taka toka kwenye makazi

Ukaguzi ulibaini kuwa; kuwapo kwa huduma isiyoridhisha ya utoaji wa majitaka kutoka kwa makazi ya watu kunachangia kuongezeka kwa utiririshaji wa majitaka kwenye mazingira, hasa wakati wa majira ya mvua. Utiririshaji wa majitaka ambayo hayajatibiwa kwenye mazingira husababisha madhara yafuatayo:

a) Hatari ya kuwapo kwa magonjwa yanayotokana na uchafu unaotokana na maji machafu;
b) Serikali ya Tanzania ilitumia gharama kubwa katika kutoa huduma ya afya kwa wananchi waliopata magonjwa ya kuambukiza yanayotokana na usimimizi mbaya wa majitaka. Kutokana na utafiti uliofanywa na programu ya maji safi na usafi wa mazingira (WSP) katika mwaka wa 2012. Tatizo hili liliigharimu serikali ya Tanzania kiasi cha shilingi bilioni 301 (sawa na dola za Marekani milioni 2016 au dola 5 kwa kila mtu kwa mwaka. Hii ni sawa na asilimia moja ya pato la taifa; na
c) Vilevile, utafiti uliofanywa na chuo kikuu cha Dar es Salaam mwaka 2012 ulionesha kuwa, maji katika maeneo yote ya pwani katika sehemu kubwa ya Tanzania yamechafuliwa kutokana na kutiririsha maji taka kutoka kwa makazi ya watu. Kwa mfano, katika jiji la Dar es Salaam, kuna utiririshaji wa maji taka ambayo hayajatibiwa kutoka majumbani kwenye mto msimbazi na kuharibu viumbe vinavyoisha majini.

4.3 Kiwango kisichotosha cha Usafirishaji wa maji taka

Kipekee, sehemu hii inatoa matokeo juu ya tija na ufanisi wa utoaji wa maji taka kwa kutumia mitandao ya maji taka kutoka kwenye makazi ya watu na kuyasafirisha kwenda kwenye eneo husika la kuhifadhiwa. Sehemu hii imegawanyika katika sehemu ndogo tatu ambayo ni huduma isiyoridhisha ya utoaji wa maji taka kwa kutumia mtandao wa maji taka (sehemu ya 4.3.1); sababu ya huduma isiyoridhisha ya utoaji wa maji taka kwa kutumia mtandao wa maji taka (sehemu ya 4.3.2); na madhara ya huduma isiyoridhisha ya utoaji wa maji taka kwa kutumia mtandao wa maji taka (4.3.3).

4.3.1 Kiwango kisichoridhisha cha huduma ya usafirishaji wa maji taka

Kipengele namba 20 cha sheria ya utoaji wa maji na usafi wa mazingira ya mwaka 2009 kinasema kuwa, mamlaka za majitaka na usafi wa mazingira zinatakiwa kujenga na kukarabati mitandao ya majitaka iliyoko ndani na chini ya mitaa ili kuhakikisha kuna huduma endelevu ya utoaji taka kutoka majumbani kwenye maeneo ya mijini.

Wakati wa ukaguzi wa mtandao wa maji taka katika Mamlaka 6 za Maji Safi na Usafi wa Mazingira, ukaguzi uligundua kuwa, mitandao ya maji taka haikuwa inafanya kazi vizuri. Kutofanya kazi vizuri kwa mitandao hiyo kumechangiwa na mambo yafuatayo:

a) Kutiririka kwa maji taka kutoka kwa mtandao wa maji taka

Kupitia ziara ya wakaguzi kuona hali ya mitandao ya maji taka katika mamlaka 6 za maji safi na mazingira na pia mapitio ya kitabu cha mapitio katika mamlaka hizo, wakaguzi walibaini kuwa, mitandao iliyopo Dar es Salam (DAWASA), jiji la Dodoma (DUWASA) na jiji la Tanga (TUWASA) haikuwa inafanya kazi vizuri. Hii inatokana na kwamba kumekuwa na utiririkaji wa maji taka wa mara kwa mara kutoka kwa mitandao ya maji taka; na, wakati mwingine, kuzagaa kwa maji machafu mitaani. Picha namba 4.1 inaonesha kuzagaa kwa maji taka kwenye moja kati ya mitaa katika jiji la Tanga.

Picha 4.1: Maji yaliyotoka kwenye mtandao wa maji taka na kuzagaa kwenye moja ya mtaa katika jiji la Tanga

Chanzo: *Ziara ya wakaguzi iliyofanywa ya tarehe 10/10/2017*

b) *Kuziba kwa mara kwa mara kwa mitandao ya maji taka*

Wakaguzi walifanya uchambuzi kwa kuchambua matukio ya kuziba kwa mitandao ya majitaka katika mamlaka za majitaka na usafi wa mazingira. Uchambuzi ulilenga kuangalia mwenendo wa kuziba kwa mitandao ya majitaka. Matokeo ya uchambuzi huo unaoneshwa kwenye jedwali Na. 4.5

Jedwali Na.4.5: Mwenendo wa kuziba kwa mitandao ya maji taka katika mamlaka za maji taka na usafi wa mazingira zilizotembelewa

Jina la Mamlaka (UWSSAs)	Mwaka wa fedha (Idadi ya kuziba kwa mitandao ya majitaka)				
	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17
TANGA UWSA	425	534	205	954	988
SOUWASA	213	274	263	440	482
MWAUWASA	720	780	840	960	1044
MBEYA UWSA	45	45	40	35	42
DUWASA	1630	1289	561	213	91
DAWASCO	1863	-	2,247	2,201	2,799

Chanzo: *Taarifa za mwaka kutoka mamlaka za majisafi na usafi wa mazingira (2012-2017)*

Kutokana na Jedwali Na. 4.5, idadia ya kuziba kwa mitandao ya maji taka katika mamlaka zote za maji taka na usafi wa mazingira umekuwa ukiongezeka katika kipindi chote cha miaka minne kutoka 2012/13 hadi 2016/17. Pia, idadi ya kuziba kwa mitandao ya maji taka imeonekana kuwa kubwa katika jiji la Dar es Salaam, hasa Karikaoo na Posta, kutokana na kwamba maeneo hayo ya shughuli nyingi za kibiashara pamoja na watu wengi wakati wa mchana.

4.3.2 Sababu za utoaji wa huduma usiojitosheleza wa mitandao ya maji taka

Vilevile, ukaguzi ulibaini sababu mbalimbali zinazochangia utoaji usioridhisha wa huduma ya maji taka usiojitosheleza wa mitandao ya majitaka. Hii inajumuisha yafuatayo:

a) ***Udhibiti usioridhisha wa matumizi yasiyo sahihi ya mifumo ya majitaka***

Mapitio ya taarifa za mwaka za mamlaka 6 za majisafi na usafi wa mazingira yanaonyesha kuwa, kuziba kwa mitandao ya majitaka ambako hupelekea utendaji mbovu wa mfumo huo kumechangiwa na tabia ya wananchi kutupa taka ngumu ndani ya mifumo ya majitaka. Picha Na. 4.2

(a&b) inaonyesha baadhi ya takangumu zilizotolewa kutoka ndani ya mfumo wa maji taka.

Picha 4.2 (a): Takangumu zilizotolewa kutoka ndani ya mifumo ya maji taka

Picha 4.2 (b): Takangumu zilizotolewa kutoka ndani ya mifumo ya maji taka

Chanzo: *Ziara ya wakaguzi iliyofanywa tarehe 31/10/2017, mabwawa ya Vingunguti Dar es Salaam*

b) Mfumo kubeba kiasi kikubwa cha maji taka kupita uwezo wake

Mapitio ya taarifa ya maendeleo yanaonyesha kuwa, kutiririka kwa maji taka kutoka kwenye mfumo wa maji taka na kwenda kwenye mazingira kuliosababishwa na mfumo kubeba kiasi kukubwa cha majitaka kupita uwezo wake. Ukaguzi ulibaini kuwa hali ya mifumo kubeba kiasi kikubwa cha maji taka kupita uwezo wake ilisababishwa na mkusanyiko wa maji ya mvua yanayoingia kwenye mfumo wa maji taka kipindi cha mvua. Ni uhalisia kwamba, mifumo yote ya maji taka katika mamlaka zote za majisa na maji taka ilitengenezwa kwa ajili ya kubeba kiasi cha maji taka tu na siyo mkusanyiko wa maji ya mvua.

c) Kutokuwapo kwa marekebisho ya mara kwa mara kwa mifumo ya maji taka iliyojengwa zamani

Kutokana na mapitio ya taarifa ya maendeleo kutoka kwa mamlaka zote za mamlaka za maji safi na majitaka pamoja na mahojiano na wahandisi wa

majitaka katika mamlaka 6 zilizotembelewa, ilibainika kuwa, ukiachilia mbali mamlaka za Songea na Mbeya, mitandao ya maji taka katika mamlaka nyingine zilizobaki ilijengwa kipindi cha miaka ya 1980 na 1970; hivyo; zote zinafanya kazi nje ya uhai wake wa kiutendaji.

Kutuama kwa mchanga kwenye mifumo ya majitaka na kupasuka kwa mitandao hayo kulitokana na kuwa mitandao hiyo ni ya zamani; hivyo, kupelekea kuziba kwa mitandao na utiririkaji wa majitaka hayo kwenye mazingira.

d) Kuongezeka kwa matukio ya kupasuka kwa mifumo ya majitaka kutokana na kuwa ni ya muda mrefu au kuwa mibovu

Vilevile, ilibainika kuwa ukiachilia mbali mamlaka za Songea na Mbeya ambako mifumo mingi ya mitandao ya maji taka imejengwa kipindi cha miaka ya 2008 na 2014, mitandao hii inafanya kazi ndani ya uwezo wake wa kubeba maji taka, mamlaka nyingine zote mitandao yao ni ya zamani na mabomba yake hayahimili mgandamizo wa udongo.

Vilevile, mapitio ya taarifa za maendeleo ya Mamlaka za Maji Safi na Usafi wa Mazingira yanaonyesha kuwa, kumekuwa na kupasuka kwa mara kwa mara kwa mabomba. Hali hii inachangiwa na ukweli kwamba mifumo hii imekuwa ni ya muda mrefu. Jedwali Na. 4.6 linaonyesha idadi ya matukio ya kupasuka kwa mabomba ya majitaka kutoka kwa mamlaka zote zilizotembelewa.

Jedwali Na. 4. 6: Mwenendo wa matukio ya kapasuka kwa mitandao ya maji taka katika mamlaka za maji zilizotembelewa

Jina la Mamlaka (UWSSAs)	Mwaka wa fedha				
	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17
TANGA UWSA	8	18	10	2	6
SOUWASSA	-	2	-	-	1
MWAUWSSA	0	0	0	0	0
MBEYA UWSA	0	1	3	3	3
DUWASA	2	2	1	1	1
DAWASA		8	15	-	-

Chanzo: taarifa za mwaka kutoka mamlaka za majisafi na usafi wa mazingira (2012-2017)

Jedwali Na. 4.6 linaonesha kuwa, baadhi ya Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira matukio ya kupasuka kwa mabomba yamekuwa yakiongezeka, wakati kwa mamlaka nyingine yamebaki kuwa sawa. Hii inonesha kuwa hakukuwa na maboresho yaliyoonekana.

e) Kutokuwapo kwa matengenezo ya mara kwa mara na ubadlrishaji wa mifumo ya maji taka iliyochakaa

Kama inavyojulikana, mitandao mingi katika Mamlaka 6 za Maji Safi na Usafi wa Mazingira ni ya muda mrefu na imejengwa katika kipindi cha miaka ya 1930 na 1970; kwa hiyo, ni chakavu na haiwezi kuhimili mgandamizo wa udongo.

Hata hivyo, timu ya ukaguzi ilibaini kuwa Mamlaka 6 za Maji safi na Usafi wa Mazingira hazija badilisha miundombinu ya maji taka kwa kipindi kirefu sana. Vilevile, mapitio ya taarifa ya maendeleo kwa kipindi cha kuanzia 2012/13 hadi 2016/17 iliyoandaliwa na mamlaka 6 zilizotembelewa yanaonesha kuwa, mamlaka zimekuwa zikifanya matengenezo pale tu inapotokea taarifa kupasuka au kuziba kwa mifumo hiyo ya maji taka.

4.3.3 Madhara ya kuwa na huduma isiyoridhisha ya utoaji wa majitaka kwa kupitia mitandao ya maji taka

Ukaguzi ulibaini madhara yafuatayo yanayosababishwa na utoaji mbovu wa majitaka kwa kutumia mtandao wa maji taka:

a) Wakati wa ziara kwenye baadhi ya mitaa kutoka katika halmashauri mbalimbali ilitambulika kuwa, baadhi ya mitaa hiyo ilikuwa inatoa harufu mbaya inayotokana na maji taka yanayozagaa yaliyokuwa yanatirika kutoka kwenye mitandao ya majitaka ambayo imepasuka au kuziba. Picha Na. 4.3 inaonesha maji taka yakiwa yamezagaa kwenye moja kati ya mitaa katika jiji la Tanga.

Picha Na 4.3: Kutawanyika kwa maji taka kwenye mitaa kutokana na kuwa na mitandao mibovu (picha ilichukuliwa katika jiji la Tanga)

Chanzo: *Ziara ya wakaguzi katika jiji la Tanga tarehe 10/10 2017*

b) Kutokana na kwamba mifumo mingi ya mitandao imekuwa na changamoto mbalimbali za ukusanyaji wa maji taka, ilisemekana kuwa, wananchi katika baadhi ya halmashauri kama majiji ya Tanga na Mwanza hawako tayari kutumia mitandao kwa sababu kwenye baadhi ya maeneo mitandao hii imekuwa haifanyi kazi vizuri. Hii ni kwa sababu mitandao hii imekuwa na matukio ya mara kwa mara ya kaziba na kupasuka.

4.4 Huduma za kukusanya na kutibu maji taka katika mahali yalipozalishwa

Sehemu hii inawasilisha matokeo ya ufanisi wa huduma za kukusanya na kutibu majitaka kwenye makazi ya watu. Imegawanyika katika sehemu ndogo tatu ambazo ni: ukusanyaji usioridhisha wa maji taka kutoka kwa makazi ambayo hayajafikiwa na mtandao wa maji taka (sehemu ya 4.4.1); sababu ya kuwapo kwa ukusanyaji usioridhisha wa majitaka kutoka kwa makazi ambayo hayajafikiwa na mtandao wa maji taka (4.4.2) na madhara ya kuwapo kwa ukusanyaji usioridhisha wa maji taka kutoka kwa makazi ambayo hayajafikiwa na mtandao wa maji taka (4.4.3).

4.4.1 Kuwapo kwa ukusanyaji usioridhisha wa maji taka kutoka katika makazi ambayo hayajafikiwa na mitandao wa maji taka

Halmashauri zinapaswa kuhakikisha kuwa kiwango cha majitaka kinachozalishwa kwenye maeneo yao kinakusanywa, kusafirishwa na kinamwagwa bila kuathiri mazingira. Timu ya ukaguzi ilibaini mambo yafuatayo:

Mapitio ya taaarifa ya maendeleo kutoka kwa halmashauri 12 zilizotembelewa yanaonesha kuwa: siyo kiasi chote cha maji taka kutoka kwa makazi ya watu kilikusanywa kwa wakati.

Jedwali Na.4. 7: Kiasi cha maji taka kilichokusanywa kutoka kwa halmashauri 12 zilizotembelewa

Jina la Halmashauri	Kiasi cha tope la maji taka linalotakiwa kukusanywa kwa kutumia magari maalum ya usombaji maji taka (m^3)	Kiasi cha tope la maji taka kilichokusanywa (m^3)	Asilimia ya Kiasi cha tope la maji taka kilichokusanywa (%)
Mpwapwa H/W	280,000	98	0.04
Mbinga H/M	400,000	120	0.03
Kasulu H/M	480,000	120	0.03
Songea H/M	2,336,000	1,152	0.05
Sengerema H/M	400,000	168	0.04
Kigoma H/M	2,048,000	960	0.05
Tanga H/J	8,176,000	2,304	0.03
Mwanza H/J	23,600,000	25,248	0.11
Mbeya H/J	12,480,000	2,784	0.02
Dodoma H/M	11,288,000	10,512	0.10
Dar es Salaam H/J	98,960,000	438,000	0.44

Chanzo: *Taarifa ya mwaka ya kutoka kwenye halmashauri zilizotembelewa na wakaguzi*

Jedwali Na. 4.7 linaonesha kuwa katika halmashauri 11 zilizotembelewa, siyo kiasi chote cha majitaka kilikusanywa kwa wakati. Matokeo yake, katika baadhi ya maeneo, hasa kule ambako kuna shughuli za kibiashara kama hoteli, taasisi za mafunzo kama vile shule, na vyuo, masoko makubwa, maji taka ambayo yamekuwa yakitiririshwa kwenye baadhi ya mitaa yanaleta hatari ya mlipuko wa magonjwa ya maambukizo.

4.4.2 Sababu ya ukusanyaji wa maji taka usiojitosheleza toka sehemu yaliyozalishwa

Ukaguzi ulibaini sababu mbalimbali za kutoa huduma isiyo yakutosheleza ya kukusanya maji taka katika mahali yalipozalishwa. Sababu hizo ni:

a) Kutoingilika kwa baadhi ya maeneo

Ilijulikana kuwa makazi ya miji mingi hayajapangiliwa vizuri; hivyo kupelekea magari ya kutoa majitaka kutoka majumbani kushindwa kufika maeneo hayo kwa ajili ya kutoa huduma ya majitaka. Mfano wa maeneo ambayo hayapitiki na magari ya utoaji wa maji taka nyumbani ni pamoja na Manzese, Keko jijini Dar es Salaam; na Mwanjelwa, Mabatini jijini

Mbeya. Ni vigumu sana kwa magari kuingia katika maeneo haya kwa sababu hakuna njia za kupita magari.

b) Kutokuwapo kwa magari ya kuzoa maji taka

Ukaguzi ulibaini kuwa, kutokuwapo kwa magari maalumu ya kukusanya majitaka kumechangia kwa kiasi kikubwa kutopatikana kwa huduma ya utoaji taka kwenye kaya ambazo hazina huduma za mitandao ya maji taka. Kutokana na hilo, baadhi ya halmashauri zimewaachia taasisi binafsi kushughulika na utoaji wa huduma ya kukusanya majitaka kutoka kwenye makazi ya watu. Lakini ilijulikana kuwa taasisi hizo binafsi zimekuwa zikifanya kazi bila kusimamiwa na halmashauri.

c) Uwezo wa kumudu gharama za utoaji taka maji majumbani

Ukaguzi ulibaini kuwa, katika halmashauri zote zilizotembelewa gharama ya kukusanya na kusafirisha taka kutoka majumbani hadi sehemu ya kuhifadhi maji taka ni shilingi za Tanzania kati ya 80,000 na 100,000. Kiwango hiki kimeonekana kuwa kikubwa ikilinganishwa na kipato cha mtu wa kawaida anayeishi vijijini.

4.5 Ubora duni wa majitaka unaotiririshwa kwenye Mazingira

Kutokana na mapitio ya taarifa za maji za mwaka za utendaji wa mamlaka zinazotolewa na EWURA katika kipindi cha kuanzia mwaka 2012/13 hadi 2016/17, ukaguzi ulibaini kuwa; maji taka yanayotiririshwa kwenye mazingira katika mamlaka 6 za maji safi na usafi wa mazingira zilizotembelewa, hayakukidhi viwango vilivyowekwa na Shirika la Viwango vya Tanzania (TZS 789: 2008). Hii ni kwa sababu majitaka yaliyotiririshwa kwenye maeneo ya mito viwango vya Biochemical Oxygen Demand (BOD), kiwango cha oksijeni (COD), Jumla ya chembechembe zilizopo (Total Suspended Solids (TSS)) na pH vilikuwa juu kuzidi viwango vilivyowekwa na Shirika la Viwango la Taifa. Hii ni ishara kwamba maji taka yanayotiririshwa na mamlaka nyingi za maji safi na usafi wa mazingira yanachafua mazingira.

Mchanganuo wa baadhi ya kemikali ambazo viwango vyake vilionekana kuwa juu zaidi ya vile vinavyoshauriwa na Shirika la Viwango la Taifa ni kama inavyoelezewa hapa chini:

4.5.1 Kiwango cha oksijeni kwenye majitaka (BOD)

Uchambuzi wa kiwango cha BOD[7] kinachotiririshwa na mamlaka za majitaka na mazingira ulibaini kuwa, mamlaka nyingi za maji safi na usafi wa mazingira (UWSSAs) zinatiririsha majitaka kwenye mazingira yakiwa na kiwango kikubwa cha kemikali aina ya BOD zaidi ya kile kinachotakiwa na Shirika la Taifa la Viwango ambacho ni 30mg/l. Kielelezo Na 4.2 kinaonesha viwango vya kemikali aina ya BOD kwa kila mamlaka ya maji safi na usafi wa mazingira.

Kielelezo Na: 4. 2: Kiwango cha kemikali aina ya BOD inayotirishwa kwenye mazingira kwa kipindi cha kuanzia 2012/13 hadi 2016/17

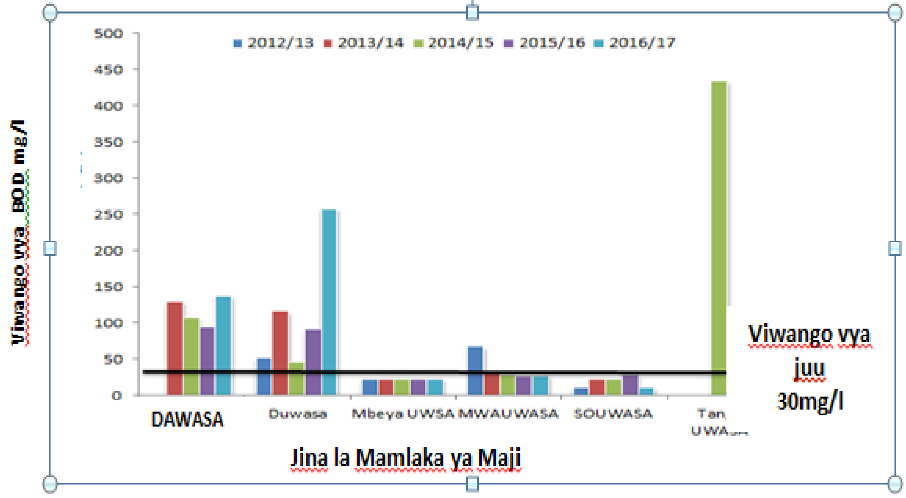

***Chanzo**: Taarifa za utekelezaji za Mamlaka za maji safi na usafi wa mazingira - kuanzia 2012/13 hadi 2016/17, (2018)*

Kielelezo Na 4.2 kinaonesha kuwa, DUWASA, Tanga UWASA na DAWASA inatiririshwa kwenye mazingira maji taka yenye kiasi kikubwa cha kemikali aina ya BOD kinachozidi 30mg/l ya kiwango ambacho Shirika la Taifa la Viwango limeweka kuwa ndio ukomo wa juu wa kiasi cha BOD kinachoruhusiwa kutiririshwa kwenye mazingira. Kutiririsha kiasi kikubwa cha kemikali aina ya ya BOD kwenye mazingira kina athari kama vile kupunguza kiwango cha oksijeni kwenye maji kutokana na kuongezeka kwa organic load, ongezeko la PH, kuanzishwa kwa vimelea na sumu kwenye maji na kuhatarisha vifo kwa viumbe na mimea inayoishi ndani ya maji. Uchafuzi huu unaathari kubwa na mbaya kwa ustawi wa kwa viumbe vyote

[7] Kiwango cha oksijeni cha chembe hai kwenye majitaka kinachotirishwa kwenye mazingira

vinavyoishi ndani ya maji. Vilevile, kuchafuliwa kwa maji kunapelekea maji kutokuwa salama kwa matumizi ya kibinadamu.

4.5.2 Kiwango cha kemikali ya oksijeni kwenye maji taka (COD)

Uchambuzi wa kiwango cha kemikali ya aina ya COD[8] kinaonesha kuwa mamlaka 2 kati ya 5 za majitaka na mazingira (UWSSAs) zinatiririsha majitaka kwenye mazingira yakiwa na kiwango kikubwa cha kemikali aina ya COD zaidi ya kile kinachotakiwa na Shirika la Taifa la Viwango ambacho ni 60mg /l. Kielelezo Na. 4.3 kinaonesha viwango vya kemikali aina ya COD kwa kila Mamlaka ya maji safi na usafi wa mazingira.

Kielelezo Na.4. 3: Kiwango cha kemikali aina ya COD inayotirishwa kwenye mazingira kwa kipindi cha kuanzia 2012/13 hadi 2016/17

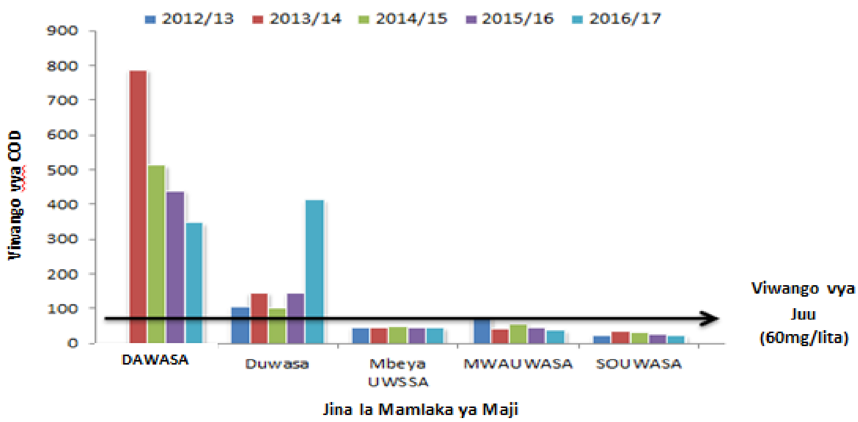

Chanzo: Taarifa za utekelezaji za Mamlaka za maji safi na usafi wa mazingira - kuanzia 2012/13 hadi 2016/17, (2018)

Kielelezo Na. 4.3 kinaonesha kuwa, DUWASA na DAWASA; zinatiririshwa kwenye mazingira maji taka yenye kiasi kikubwa cha kemikali aina ya COD kinachozidi 60mg/l ya kiwango ambacho Shirika la Taifa la Viwango limeweka kuwa ndiyo ukomo wa juu wa kiasi cha COD kinachoruhusiwa kutiririshwa kwenye mazingira. Kwa upande mwingine, Mamlaka ya Maji ya Tanga ilikuwa haipimi kiasi cha kimekali ya aina ya COD kinachomwagwa kwenye bahari ya Hindi. Kutiririsha kiasi kikubwa cha kemikali aina ya COD kwenye mazingira kuna athari kama vile kupunguza kiwango cha oksijeni kwenye maji na kutengeneza viumbe ambavyo havihitajiki kwenye ambavyo husababisha vifo kwa viumbe stahiki vingine vinavyoishi ndani ya maji.

[8] Kiwango cha oksijeni kilichopo kwnye majitaka kinachotakana na kemikali

4.5.3 Jumla ya chembechembe zilizomo kwenye maji taka (TSS)

Uchambuzi wa kiwango cha TSS ulibaini kuwa, maji taka yaliyotiririshwa kwenye mazingira na Mamlaka za Maji Safi na Usafi wa Mazingira zilikuwa na kiwango cha juu cha TSS kinyume na ukomo unaopendekezwa ambao ni 100mg/l. Jedwali Na. 4.8 linaonesha viwango vya TSS kwa kila Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira.

Jedwali Na. 4. 8: Kiwango cha TSS kilichotiririshwa kwenye mazingira tangu 2012/13 hadi 2016/17

Jina la mamlaka ya maji safi na usafi wa mazingira	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17
	Matokea ya vipimo halisi (mg/l)				
TANGA UWSA	-	-	-	-	-
SOUWASAs	586	-	-	-	599
MWAUWASA	44	17	62	53	72
MBEYA UWSA	-	-	-	80	70
DUWASA	-	-	-	68	94
DAWASA	-	720	566	276	515

***Chanzo**: Ripoti za utekelezaji za Mamlaka za maji safi na usafi wa mazingira - 2012/13 hadi 2016/17, (2018)*

Jedwali Na. 4.8 linaonyesha kwamba katika mamlaka ya DAWASA, kwa wastani, kiwango cha TSS kilikuwa mara 5 ya kiasi kinachopendekezwa (100mg/l) kwa kipindi cha miaka mitano ya ukaguzi, wakati mamlaka ya DUWASSA kiwango cha TSS kilikuwa ndani ya kikomo kinachotakiwa. Mamlaka ya TAUWSSA haikuwai kupima kiwango cha TSS kwa kipindi chote cha ukaguzi. Kiwango cha juu cha TSS kina athari kwa vile kinapunguza uwezo wa mwanga kupenya na kuua viumbe vya majini.

4.5.4 Kiwango cha pH

Mwisho, uchambuzi wa kiasi cha asidi na besi kilichopo katika majitaka yaliyotiririshwa kwenye mazingira ulionesha kwamba, mamlaka 4 kati ya 5 zilitiririsha maji taka yenye kiasi cha asidi/tindikali na besi kisichofanana na kile kinachoruhusiwa na Shirika la Taifa la Viwango ambacho ni kati ya 6 na 7.5 mtawalia.

Kielelezo Na. 4. 4: Kiwango cha kemikali aina ya COD inayotiririshwa kwenye mazingira kwa kipindi cha kuanzia 2012/13 hadi 2016/17

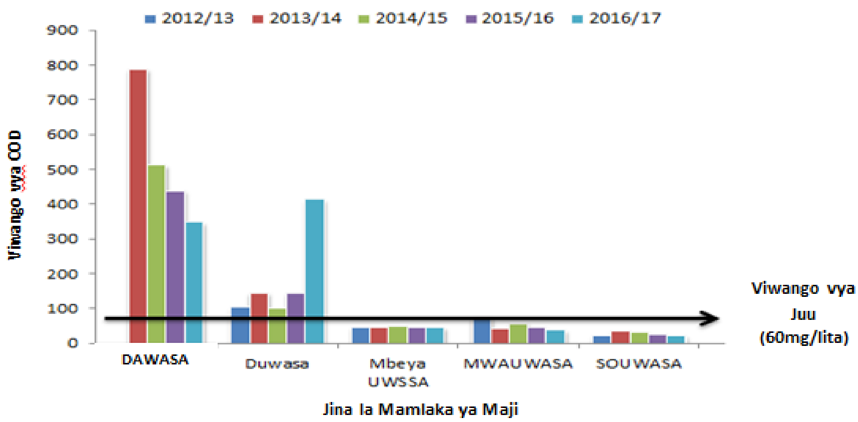

Chanzo: *Taarifa za utekelezaji za Mamlaka za maji safi na usafi wa mazingira - kuanzia 2012/13 hadi 2016/17, (2018)*

Kielelezo Na. 4.4 kinaonyesha kuwa viwango vya pH katika maji taka yanayotiririshwa na DUWASA, TAUWSSAs na DAWASA, kwenye mazingira vipo nje ya kile kinachoruhusiwa na Shirika la Taifa la viwango ambacho ni kati ya 6 na7.5. Kutiririsha maji taka yenye kiasi kikubwa au kidogo cha pH kwenye mazingira kina athari kwa vile huathiri viumbe vinavyoishi majini (kama vile kufa, na kadhalika).

4.5.5 Sababu ya kushindwa kufikia viwango vya ubora vya taifa vya kutiririsha maji taka kwenye mazingira

Ukaguzi ulibaini sababu zilizochangia kushindwa kufikia viwango vya ubora vya taifa vya kutiririsha majitaka kwenye mazingira. Sababu hizi ni pamoja na:

a) Mabwawa yanayotumika kuhifadhi na kutibu majitaka yamekuwa yakifanya kazi nje ya uwezo wake uliokuwa umekusudiwa

Ukaguzi ulibaini kuwa, miundombinu mingi ya kutibu maji taka (mabwawa ya kutibu maji taka (WSP) katika Mamlaka za Maji Safi na Usafi wa Mazingira ilikuwa inafanya kazi kuzidi uwezo wake uliokuwa umekadiriwa mwanzoni. Kwa mfano, mabwawa ya kutibu maji taka (WSP) yanayomilikiwa na DAWASA yamekuwa yakifanya kazi nje ya uwezo wake ulikuwa umekadiriwa awali. Mabwawa haya yanahudumia eneo kubwa la

wakazi katika Dar es Salaam, ilijulikana kuwa bwawa la Vingunguti linapokea zaidi ya asilimia 20 ya uwezo wake wa kupokea maji taka ambao ni mita za ujazo 1843. Kupokea kiasi kikubwa cha maji taka kuliko uwezo wake kunapelekea kupunguza muda wa kutuamisha (hufanya maji taka yatiririke kwa kasi sana) maji taka na kupelekea kupunguza uwezo wa kutibu majitaka.

b) *Ufanisi isio wa kuridhisha wa kuondoa tope linalotokana na kutuama kwa maji taka*

Ukaguzi ulibaini kuwa ubora duni wa maji taka yaliotiririshwa kwenye mazingira ulichangiwa pia na kutoondoa tope linalotokana na kutuama kwa majitaka kwenye mabwawa ya kutibu maji taka. Hali hii ilibainika kwenye mabwawa ya Vingunguti, Kurasini na Mabibo katika jiji la Dar es Salaam; ambapo bwawa la kwanza (anaerobic ponds) katika mfuatano wa mabwawa matatu ya kutibu maji taka lilionekana kuwa na tope la maji taka lilikuwa limejaa hadi kwenye kimo cha mwisho cha bwawa. Hata hivyo, limeachiwa bila kuondolewa kwa muda mrefu sana. Kwa mara ya mwisho, mabwawa haya yalitolewa tope lake mwaka 2007. Picha Na. 4.4 chini inaonesha hali ya mabwawa:

Picha Na. 4.4: Taka ngumu zikiwa ndani ya mabwawa katika jiji la Dar es Salaam

***Chanzo**: Ziara ya Wakaguzi jijini Dar es Salaam, tarehe 02/10/2017*

c) kukosekana kwa udhibiti wa kuzuia utupaji ovyo wa taka katika miundombinu ya kutibu maji taka (Mabwawa)

Katika mabwawa ya Vingunguti, Kurasini, na Mabibo ilionekana kuwapo kwa vitu vigumu kama vile mifuko ya rambo, matairi, nguo na maji taka kutoka viwandani ambayo hayajaondolewa kamekali zake. Hii yote ilichangiwa na kutokuwapo kwa udhibiti wa kuzuia utupaji ovyo wa taka katika miundombinu ya kutibu maji taka (Mabwawa). Mambo haya yote yanaathiri ufanisi wa miundombinu ya kutibu majitaka. Picha Na.4.5 (& b) hapo chini zinaonesha hali ya mabwawa.

Picha Na.4.5(a): Taka ngumu ndani ya Mabwawa ya Vingunguti katika jiji la Dar es Salaam

Picha 4.5(b): Takangumu ndani ya Mabwawa ya Kurasini katika jiji la Dar es Salaam

Chanzo*: Ziara ya wakaguzi katika jiji la Dar es Salaam tarehe 02/10/2017*

4.5.6 Athari ya kutiririsha maji taka yasiyokuwa na ubora unaotakiwa kwenye mazingira

Ukaguzi umebaini kuwa, maji taka yanayotiririshwa na mamlaka nyingi za maji safi na usafi wa mazingira ambazo zilitembelewa wakati wa ukaguzi zinachafua mazingira; na hivyo, kuhatarisha uhai wa viumbe na mimea vinavyoishi ndani ya maji kwa kuondoa oksijeni inayotumiwa na viumbe hivyo.

Vilevile, ukaguzi alibainisha kuwa, katika jiji la Dar es Salaam, kutiririsha kwa maji taka ambayo hayajatibiwa kutoka majumbani kumechangia kwa kiasi kikubwa kuchafua maji ya mto Msimbazi na Mlalakuwa kaharibu baadhi ya viumbe vinavyoishi ndani ya mito hiyo kama vile samaki na mimea.

SURA YA TANO

MIPANGO YA UTEKELEZAJI WA MIRADI YA MAJI SAFI NA MAJI TAKA

5.1 Utangulizi

Kwa ujumla, kupanga ni hatua ya awali kabla ya utekelezaji wa miradi ya maji na maji taka. Uandaaji wa mipango huhusisha uandaaji wa mapendekezo ambayo hutoa namna mradi utakavyotekelezwa. Hii ni pamoja na kutambua mahitaji, teknolojia itakayotumika, wigo wa kazi na kufanya makadirio ya rasilimali zinazohitajika.

Mpango mzuri ni ule unaotoa fursa ya kutekeleza miradi ya maji safi na maji taka kwa gharama nafuu; wakati huo huo, kukidhi matakwa ya kijamii na kimazingira

Sura hii inawasilisha matokeo ya ukaguzi yatokanayo na mipango isiyojitosheleza katika usambazaji wa maji safi na majitaka. Sura hii imegawanywa katika sehemu nne: sehemu ya 5.2 inahusu upembuzi yakinifu usiojitosheleza; sehemu ya 5.3 inahusu makisio ya mahitaji ya maji saji na maji taka kwa kipindi chote cha mradi; sehemu ya 5.4 inahusu matokeo ya ukaguzi juu ya usanifu wa miradi ya maji; na sehemu ya 5.5 inahusu utayarishaji wa nukuu za makdirio ya ukubwa wa kazi na bei.

5.2 Upembuzi yakinifu wa miradi ya maji isiyojitosheleza

Upembuzi yakinifu ni hatua ya awali katika usanifu wa mradi ambayo ni pamoja na kufanya uchambuzi ambao utahakikisha mambo yote yanayohusu mradi yanaangaliwa kwa kina. Mambo hayo ni kama vile masuala ya kiuchumi, kiufundi, kisheria na mpangilio wa kazi ili kuhakikisha uwezekano wa kukamilisha mradi huo kwa mafanikio. Hii husaidia kuondoa uwezekano wa ongezeko la gharama ya ujenzi usio wa lazima. Kuchelewa kumalizika kwa mradi na huathiri ubora wa kazi.

Kulingana na mwongozo wa usanifu wa miradi ya maji safi na maji taka wa Wizara ya Maji na OR-TAMISEMI (mtekelezaji wa miradi ya maji) unataka kuhakikisha kuwa kabla ya utekelezaji wa miradi ya maji na maji taka, upembuzi yakinifu hufanyika kwanza. Mapungufu yatokanayo na upembuzi yakinifu yalikuwa kama ifuatavyo:

5.2.1 Uchunguzi duni wa Kijiolojia

Mapitio ya mihutasari ya vikao vya Bodi ya Zabuni, maagizo mbalimbali ya mabadiliko na Nukuu za makadirio ya ukubwa na gharama ya kazi kwenye mikataba OR-TAMISEMI na Wizara ya Maji, yalionyesha kuwa Wizara ya Maji na OR-TAMISEMI haikuhakikisha kwamba Mamlaka za Serikali za Mitaa

na Mamlaka za maji safi na usafi Mazingira zinafanya uchunguzi wa kijiolojia wa kutosha kabla ya utekelezaji wa miradi ya maji.

Ukaguzi ulibaini kuwa, kulikuwa na tafiti za kijiolojia ambazo hazijitoshelezi, ambazo zingeweza kubaini kuwapo kwa miamba kwenye njia ya mabomba ili kuweza kupendekeza mabomba sahihi ya kutumika na aina ya uchimbaji utakaotakiwa.

Ukaguzi ulibaini kuwa Wizara ya Maji na OR-TAMISEMI haikuhakikisha kuwa Mamlaka ya Serikali za Mitaa na Mamlaka za maji safi na Usafi wa Mazingira mjini zinafanya uchunguzi wa kutosha wa kijiolojia kabla ya utekelezaji wa miradi ya maji. Hii ilisababisha mamlaka ya serikali za mitaa kupendekeza bomba lisilofaa kutumiwa katika eneo lenye miamba, pamoja na kutobainisha aina ya uchimbaji unaotakiwa eneo la mwamba. Kulingana na muhtasari wa kikao cha zabuni na mapitio ya nukuu za ukubwa na gharama ya kazi kwenye mikataba na maelekezo ya mabadiliko ya kazi ya miradi 4 inayotekelezwa katika Halmashauri 5 kati ya 12 zilizotembelewa; ilibainika kuwa na ongezeko la gharama za ujenzi kiasi cha shilingi milioni 241.25 zilizotokana na ulipuaji wa mawe kwenye njia ya bomba na mabadiliko ya mabomba yanayopita kwenye maeneo ya mwamba.

Vilevile, hakukuwa na uchunguzi wa kutosha wa kijiolojia kwa miradi ya Bukoba na Musoma; matokeo yake, wakati wa ujenzi ilibainika kuwa eneo la mwamba linalohitaji kulipuliwa kwa Musoma pekee ni 350% (yaani mara tatu na nusu) zaidi ya kiasi kilichooneshwa kwenye usanifu na kwenye nukuu za makadirio ya ukubwa na gharama ya kazi. Hii ilipelekea kuongezeka kwa gharama ya ujenzi kiasi cha shilingi milioni 1,870. Pia ilisababisha nyongeza ya muda wa kukamilisha ujenzi kwa miezi miwili (2) ya kufanya kazi iliyoongezeka ya ulipuaji wa miamba. Kwa kifupi, mapungufu ya kijiolojia yaliyobainika ni kama ilivyooneshwa katika Jedwali Na. 5.1.

Jedwali Na.5.1: Uchunguzi wa usiojitosheleza wa kijiolojia na gharama inayohusiana ya kutokujitosheleza

Jina la ukaguzi	Eneo lililoathirika	Gharama zilizotokana na uchunguzi usiojitosheleza wa kijiolojia (Shilingi)
Usimamizi wa miradi ya maji vijijini	Uchunguzi wa kijiolojia usiojitosheleza na kupelekea kubadilisha aina ya mabomba kwenye miradi 4 iliyotekelezwa kwenye wilaya tano.	241
Usimamizi wa Ujenzi wa Miradi ya Maji Mijini.	Uchunguzi wa kijiolojia usiojitosheleza kwa miradi ya Bukoba na Musoma.	1,870
Jumla		**2,111**

Chanzo: *Mihutasari ya vikao vya bodi ya zabuni,* nukuu za ukubwa na gharama ya kazi na maelekezo ya mabadiliko ya kazi

Kutokana na Jedwali hili, ilibainika kuwa uchunguzi wa kijiolojia usiojitosheleza ulikuwa umeambatana na makadirio yasiyo sahihi ya ukubwa wa kazi ya kulipua miamba pamoja na udhaifu katika ubainishaji wa aina ya mabomba.

5.2.2 Uchunguzi duni wa udongo

Ukaguzi kupitia mapitio ya mihutasari ya vikao wa Bodi ya Zabuni na maelekezo ya mabadiliko ya kazi yalionyesha kuwa uchunguzi wa udongo haukufanywa ipasavyo. Hii ilipelekea, Mamlaka za Serikali za Mitaa (Halimashauri) kushindwa kuchangua mabomba sahihi ya kutumia. Kwa mfano, katika mradi wa maji wa Hydom katika Halmashauri ya Wilaya ya Mbulu mabomba yalibadilishwa kutoka bomba la chuma na kuwa bomba la plastiki (HDPE) ili kuepusha bomba la chuma kupata kutu kutokana na uwepo wa chumvi kwenye udongo. Hii ilitokana na kutokufanya uchunguzi wa kina ili kujua tabia ya udongo wakati wa upembuzi yakinifu.

Mabadiliko haya yalisababisha kupungua kwa gharama ya mabomba kwa jumla ya fedha za Tanzania, shilingi milioni 30.14. Hii inaonesha kuwa endapo hali hiyo isingebainika wakati wa ujenzi, mradi huo ungeweza kudumu kwa muda mfupi kutokana na mabomba kupata kutu.

5.2.3 Uchunguzi usiojitosheleza wa Sayansi ya maji (Kihaidrolojia)

Kulingana na kanuni za utoaji wa leseni za maji chini ya ardhi kuchunguza na kuchimba visima virefu ya mwaka 2013, Wizara ya Maji inatakiwa kufanya uchunguzi wa kihaidrolojia na kijiolojia kabla ya kuchimba kisima kwa miradi inayofanywa na Wizara na Mawakala.

Ukaguzi ulibaini kuwa Mamlaka za Serikali za Mitaa na Mamlaka za Maji safi na Usafi wa Mazingira zinafanya utafiti wa kijiolojia na kihaidrolojia. Lakini katika tafiti zao ukaguzi ulibaini mapungufu yafuatayo:

a) Ripoti za utafiti wa Kihaidrolojia zilikuwa hazikupelekwa kwenye Bodi ya mabonde ya maji

Ukaguzi ulibaini kuwa, washauri waelekezi ambao walifanya utafiti wa kihaidrolojia hawakuwasilisha matokeo ya utafiti katika ofisi za Bodi za maji za mabonde kwa ajili ya kukagua na kuhuisha kanzidata ya maji chini ya ardhi kwa ajili ya kufanyia tathmini ya siku zijazo. Hii ni kinyume na matakwa ya kanuni ya 11 (2) 23 ambayo inawataka washauri elekezi kufanya utafiti wa kihaidrolojia na kuwasilisha nakala ya taarifa katika ofisi ya Bodi za Maji za Mabonde.

b) Hakukuwa na mashauriano ya kutosha kwa Bodi ya mabonde ya maji

Mapitio ya mafaili ya miradi yalionesha kuwa washauri waelekezi ambao walifanya utafiti wa kihaidrolojia mara chache waliwasiliana na Bodi za Maji za Mabonde ambazo zinayajua maeneo yanayofaa kwa ajili ya kufanya utafutaji wa maji ya chini ya ardhi. Hii ni kinyume na kanuni ya 9 (1) 24 ambayo inahitaji mtu anayetaka kufanya utafiti wa maji chini ya ardhi kushauriana na Bodi za Maji za Mabonde husika kabla ya kuanza utafiti. Matokeo yake, Bodi za Maji za Mabonde hazikuweza kutoa mapendekezo yao kuhusu mipango ya ujenzi wa visima virefu kulingana na matokeo ya utafiti.

c) Mapitio yasiyojitosheleza ya kiufundi ya utafiti wa maji na miamba/ utafiti wa jiofizikia ya miamba

Ukaguzi ulibaini kuwa ripoti za utafiti wa maji na miamba (hydrogeological survey) zilizowasilishwa na washauri elekezi katika mamlaka za serikali za mitaa hazikufanyiwa mapitio ya kiufundi. Kutofanyika kwa mapitio ya kiufundi kulisababishwa na kukosekana kwa wataalamu wa maji na miamba katika mamlaka za serikali za mitaa. Kukosekana kwa wataalamu wa maji na miamba kulipelekea mamlaka za Serikali za mitaa kushindwa kutafsiri ripoti za utafiti wa jiofizikia ya miamba kabla ya kuaza kuchimba visima virefu. Hii ilisababisha kukosa uhakika kama eneo hilo lililopendekezwa ni sahihi kwa ajili ya uchimbaji wa visima virefu kabla uchimbaji haujaanza.

Athari za utafiti wa Kihaidrolojia usiojitosheleza

Mapitio ya ripoti ya utekelezaji katika sekta ya maji kwa mwaka 2014 - 2015 yalionesha kuwa visima virefu 490 kati ya 1,485 vilivyochimbwa kitaifa wakati wa utekelezaji wa programu ya kwanza na ya pili ya maendeleo ya sekta ya maji vilikuwa vimekauka. Katika mikoa 7 iliyotembelewa wakati wa ukaguzi, ilibainika kuwa visima virefu 193 kati ya 545 vilivyokuwa vimechimbwa vilikuwa vimekauka.

Vilevile, mapitio ya ripoti za kukamilika kwa miradi ya maji ya visima virefu iliyokuwa ikitekelezwa na mamlaka mbili za maji, yaani DAWASA na AWSSA yanaonesha kuwa kuna miradi ambayo ilikuwa inazalisha kiwango kidogo cha maji, tofauti na ilivyokusudiwa. Katika visima virefu vilivyochimbwa na Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira ya Dar es salaam, visima virefu viwili (2) kati ya visima virefu vinne (4) vilikuwa vinazalisha kiwango kidogo cha maji, tofauti na ilivyokuwa imekusudiwa. Kwa upande wa mamlaka ya AWSSA, visima virefu vitano (5) kati ya visima virefu (13) vilivyokuwa vimechimbwa vilikuwa vinazalisha kiwango kidogo tofauti na ilivyokuwa imekusudiwa. Kitendo cha visima virefu kuchimbwa na kushindwa kuzalisha kiwango cha maji yaliyokusudiwa hupelekea wanufaika waliotarajiwa kupelekewa huduma kukosa huduma hiyo.

Kupitia mapitio ya taarifa za maendeleo ya mirandi mbalimbali iliyokuwa ikitekelezwa na Mamlaka za Serikali za Mitaa, ukaguzi ulibaini mapungufu katika kufanya Haidrolojia katika miradi ya maji vijijini. Hii ilipelekea jumla ya visima virefu 10 vya miradi ya maji ya visima virefu kukauka. Hali hii iliripotiwa kusababishwa na teknolojia ya sasa inayotumika katika kufanya haidrolojia kutoa ishara ya uwezekano wa kuwa na maji chini ya ardhi katika maeneo husika, lakini haiwezi kukadiria kiwango cha maji kitakachopatikana. Hali hii imesababisha miradi kutekelezwa na kushindwa kutimiza lengo lake la kusambaza maji kwa jamii.

5.5 Makadirio duni ya mahitaji ya maji na maji taka

Mwongozo wa usanifu wa miradi ya maji safi na maji taka unataka wakati wa kufanya upembuzi yakinifu kutambua kiasi gani cha maji kinachohitajika, pia kukadiria mahitaji ya maji yatakuwaje kwa kipindi chote cha mradi huo. Ukaguzi kuwa, umebaini Wizara ya Maji haikuweza kukadiria kwa usahihi mahitaji ya maji safi na maji taka.

Hii ilibainika katika ukaguzi wa usimamizi wa ujenzi wa miradi ya maji mijini. Mapitio ya maagizo ya mabadiliko yalionyesha kuwa kuna changamoto katika kukadiria mahitaji ya maji.

Matokeo yake, wakati wa utekelezaji wa mradi wa maji ya Chalinze idadi ya wanufaika ambao hawakuwepo kwenye mpango waliongezwa kama ilivyooneshwa katika Jedwali Na. 5.2.

Jedwali Na.5.2: Ongezeko la wanufaika wa miradi ya maji wakati wa utekelezaji wa mradi

Jina Mradi	Maelezo	Gharama iliyoongezeka (Sh)
Mradi wa maji Chalinze Kipande (F &H)	Ongezeko la tanki la maji eneo la Matuli ground kwa ajili ya kupeleka maji kijiji cha Masai	6.7
Mradi wa maji Chalinze Lot 2	Kuongezeka kwa vituo vya kuchotea maji (Water kiosk) 14 ili kuhudumia wakazi wa mji wa Kiwangwa.	226.1
Mradi wa maji Chalinze Lot 4	• Kuongezeka kwa vituo vya kuchotea maji (Water kiosk) ili kuhudumia jamii ya wafugaji ambao usanifu wa mradi haukuwahusisha. • Kujenga tenki la kupunguza msukumo wa maji ili kuwezesha kupeleka maji katika jamii ya maeneo ya Vigwaza, Visezi na Buyuni ambao hawakuwepo kwenye mpango • Bomba la kupeleka maji kwenye eneo la kunyweshea mifugo eneo la Mjimwema, Idara ya Maji na Eneo la Sweet Corner	26.70
Jumla		**259.5**

Chazo: *Maagizo ya mabadiliko*

Jedwali la 5.2 linaonesha kuwa idadi ya wanufaika ambao hawakuwepo kwenye mpango waliongezwa wakati wa utekelezaji wa mradi na kusababisha kuongezeka kwa mtandao wa usambazaji wa maji na kurekebisha usanifu. Hii ilisababisha ongezeko la gharama ya mradi kwa kiasi cha shilingi 259.5 milioni. Hii ilitokea kwenye kifurushi kimoja (1package) na vipande viwili (2 lots) kwa miradi ya Chalinze. Hii ilisababishwa na kushindwa kwa Wizara ya maji kukadiria wanufaika wa mradi wakati wa upembuzi yakinifu, ambapo wakati wa utekelezaji ilibainika kuwa ikiwa jamii haitapewa maji itakuwa chanzo cha migogoro na uharibifu wa miradi hiyo.

Vilevile, kwa miradi inayotekelezwa vijijini ukaguzi ulibaini kuwa makadirio ya wanufaika wa maji hayakufanyika vizuri. Matokeo yake, wakati wa utekelezaji wa miradi, vijiji vinavyotakiwa kupelekewa maji vilikuwa vinaongezwa. Mapitio ya mikataba ya kazi za nyongeza, vyeti vya malipo, agizo la mabadiliko na nyongeza kwenye mikataba (addenda). yalionesha kuwa miradi 5 (mitano) ya maji iliyotekelezwa katika wilaya ya

Shinyanga, Morogoro na Nkasi watumiaji wa maji ambao hawakukadiriwa Waliongezwa.

Ongezeko la wanufaika lilisababisha ongezeko la gharama kiasi cha shilingi 11.07 bilioni. Ongezeko hili liliathiri utekelezaji wa miradi, kwani halikuwa kwenye mpango na kusababisha malipo kwa wakandarasi kuchelewa; hatimaye kucheleweshа kukamilika kwa miradi.

Pia, wakati wa ukaguzi ilibainika kuwa mabwawa ya maji taka yanafanya kazi zaidi ya yalivyosanifiwa. Katika mapitio ya ripoti ya maendeleo ya mabawa ya maji taka kutoka mamlaka ya maji safi na usafi wa mazingira ya Dar es Salaam (DAWASCO), ilibainika kuwa mabwawa ya maji taka ya Vingunguti ambayo hutoa huduma sehemu kubwa ya Dar es salaam yalisanifiwa kupokea mita za ujazo 1849 kwa siku. Hadi wakati wa ukaguzi, mabwawa ya maji taka yalikuwa yakipokea takribani mita za ujazo 2,246 za maji taka ambayo ni ongezeko la mita za ujazo 397, sawa na asilimia 21, juu ya uwezo wake.

Matokeo yake, ufanisi wa mabwawa ya maji taka unaathiriwa kutokana na ongezeko la maji taka zaidi ya uwezo wa mabwawa. Hii hupelekea mabawa kushindwa kutibu vizuri maji taka kutokana na kuongezeka kwa kasi ya kutirikika kwa majitaka na kusababisha maji yanayotoka nje ya mabwawa kutokutibiwa vizuri, hivyo kuleta athari kwenye mazingira na afya za watu.

Hii ilisababishwa na kushindwa kukadiria vizuri wanufaika wa mabwawa ya majitaka kwa kipindi chote cha kutumika kwa mradi kama ulivyosanifiwa.

5.6 Usanifu usiojitosheleza wa miradi ya maji

Ukaguzi kwa kufanya mapitio ya mafaili ya mradi ulibaini mapungufu ya usanifu wa miradi kama ilivyoelezwa kwenye Jedwali Na. 5.3.

Jedwali Na. 5. 3: Mapungufu yaliyobainika katika usanifu

Vitu vilivyosanifiwa	Mapungufu ya Usanifu
Usanifu wa Tenki la Maji	Kukosekana kwa nondo za juu kwenye mfuniko wa tenki, kukosekana mkanda (ring beams) na nguzo ya katikati ya tenki.
Usanifu wa Chazo cha Maji	Chazo cha maji kiliwekwa eneo ambalo hakikuweza kuweza kuvuta maji.
Valvu (valve) za kupunguza msukumo wa maji	Valvu iliyopendekezwa haikuwa na uwezo wa kupunguza msukumo wa maji kwa kiwango kinachotakiwa
Vituo vya kuchota maji	Vituo vya kuchota maji viliwekwa eneo ambalo maji yalishindwa kufika kwa msukumo unaotakiwa.
Pampu ya kuongeza	Kukosekana kwa pampu ya kuongeza nguvu ya maji na

Vitu vilivyosanifiwa	Mapungufu ya Usanifu
msukumo wa Maji	kusababisha maji kushindwa kufika kwenye tenki.
Usanifu wa mabomba	Usanifu usiojitosheleza na kusababisha mabomba kuanza kupasuka kutokana na msukumo mkubwa wa maji kuliko uwezo wa mabomba.
Valvu za kuzuia maji kutiririka kwenye mabomba	Kukosekana kwa valvu za kuzuia maji kutiririka kwenye mabomba wakati wa kufanya marekebisho.
Uchunguzi wa hali ya miundombinu ya mradi uliokuwa haufanyi kazi kwa wakati huo	Uchunguzi usiojitosheleza wa miundombinu ya maji iliyojengwa zamani na ambayo haitoi maji. Wakati walipotaka kufufua mradi huo hawakuchunguza kama mabomba yatafaa kwa kazi, wakahangaika na kufufua chanzo. Walipoingiza maji kwenye mabomba ikabainika mabomba yote hayafai na kuamua kuweka mabomba mapya.
Idadi ya matenki	Mwanzo usanifu wa tenki moja ulifanyika, lakini ikabainika kuwa inahitajika kuongeza tenki lingine ili kupunguza msukumo wa maji na kuepusha kupasuka kwa mabomba.

Chanzo: *Uchambuzi wa wakaguzi kutoka kwenye mafaili ya mradi*

Jedwali Na 5.3 linaonesha mapungufu mabalimbali ya usanifu yaliyobainika wakati wa utekelezaji wa miradi. Mapungufu hayo yalikuwa kwenye mfumo wa usambazaji maji, ujenzi wa chanzo cha maji na ujenzi wa matenki katika miradi iliyokaguliwa ambayo kwa pamoja ilipelekea ongezeko la gharama ya miradi kwa kiasi cha shilingi milioni 275.40. Hali hii ilitokea kwenye Mamlaka za Serikali za Mitaa 11 kati ya 12 zilizokaguliwa kama inavyooneshwa kwenye kiambatisho na.1.

Pia ilibainika kuwa usanifu wa miradi haukuzingatia hali halisi ya muundo wa ardhi, yakuwapo kwa makorongo na mito. Hii ilipelekea kushindwa kupendekeza mabomba sahihi kwa maeneo yanayokatisha mito. Mfano mzuri ni miradi ya Arri, Harsha, Yaenda ampa na Hayeseng katika Halmashauri ya Wilaya ya Mbulu. Wakati wa utekelezaji ilibainika kuwa mabomba ya plastic (HDPE) yaliyokuwa yamewekwa kwenye mkataba hayafai kutumika eneo la kuvuka mto; badala yake, yakabadilishwa na kuweka mabomba ya chuma. Hali hii ilisababisha ongezeko la gharama ya mradi kwa jumla ya shilingi milioni 95.57.

Mapitio ya maagizo ya mabadiliko (variation orders) na ripoti ya maendeleo ya ujenzi ya kila mwezi ya miradi ya maji mjini yalibaini kuwa mabadiliko mengi yalisababishwa na usanifu wa miradi kuwa na mapungufu. Mapungufu hayo ni kama yalivyoelezwa katika Jedwali namba 5.4 katika miradi ya maji ya Musoma na Chalinze.

Jedwali Na.5.4: Mapungufu ya usanifu yaliyobainishwa

S/N	Jina la Mradi	Mapungufu ya Usanifu	Kiasi cha gharama iliyoongezeka (Sh. katika Milioni)
1	Chalinze (Kipande) F&H) na Musoma	Vitu muhimu vilikosekana katika usanifu	1,421.40
2	Chalinze kipande 4 na 5	Uchunguzi wa udongo haukufanyika vizuri na michoro na uhalisia wa eneo la ujenzi vilikuwa havifanani	1,930
3	Chalinze Kipande 5	Uhalisi wa muundo wa ardhi, kama kuwepo kwa makorongo, mabomba kuvuka barabara na mito, haukuhusishwa kwenye usanifu	266.60
4	Chalinze Kipande F&H	Vitu muhimu havikuonekana kwenye usanifu na kazi ya kwenye eneo lenye unyevunyevu, kuwapo kwa mabomba kuvuka barabara na mwamba havikuonyeshwa kwenye mkataba.	476.94
5	Chalinze (Kipande 3,4 na 5)	Kazi na mabomba yanayovuka mto haikutofautishwa na mabomba mengine na kazi zingine	394.60
6	Chalinze (Kipande 1, 2, 3, 5 na 6)	Umbali toka bomba kuu hadi kwenye vituo vya kuchotea maji haukuwa sahihi	2270
7	Chalinze (Kipande 1, 4 na 6)	Idadi ndogo ya vituo vya kuchotea maji, mabomba ya kusafishia tenki na idadi ya matenki.	2460
8	Chalinze Kipande 1 na 3	Kukosekana kwa alama za kuonyesha njia ya mabomba	52.50
Jumla			**9,272.04**

Chanzo: *Maagizo ya Mabadiliko*

Jedwali namba 5.4 linaonesha mapungufu ya usanifu, hasa katika kuchunguza uwezo wa udongo kubeba mzigo, baadhi ya vitu kukosekana kwenye usanifu, idadi ndogo ya vituo vya kuchotea maji, idadi ndogo ya matenki na hali halisi (Topographical feature) haikuhusishwa kwenye

usanifu. Mapungufu haya yalibainika na kurekebishwa na kusababisha ongezeko la miradi kwa fedha za kitanzania shilingi milioni 9,272.04.

Hali hii ilitokana na watalaamu washauri kushindwa kufanya uchunguzi wa hali halisi ya eneo la ujenzi na Wizara ya Maji kushindwa kufanya mapitio ya usanifu ipasavyo kabla ya ujenzi kuanza.

Mapitio ya maagizo ya mabadiliko yalibaini kuwa mabadiliko hayo yalisababishwa na usanifu usiojitosheleza. Matokeo yake walishindwa kubainisha vifaa vitakavyotumika na vingine vilivyokuwa vimebainishwa kubadilishwa kama ilivyoelezwa katika Jedwali Na. 5.5 kwa mradi wa Chalinze.

Jedwali Na.5.5: Ongezeko la gharama kutokana kubadilisha vifaa vilivyopangwa kutumika

SN	Mradi	Sababu ya mabadiliko	Ongezeko la gharama (milioni ya Sh.)
1.	Chalinze Lot 2	Ongezeko la mabomba ya plastiki (HDPE) yaliyotokana na ombi la kuongeza uwingi wa mabomba ya plastic pamoja na vifungashio vyake, alama za kuonesha njia za mabomba, na sehemu za kuzibulia ikitokea njia ya maji imeziba (manhole and chambers)	910.3
2.	Chalinze Kipande cha 4	Mabati ya kibanda cha mlinzi na kibanda cha kuchotea maji yalikuwa hayajulikani, pia aina ya vifaa vya dari pia vilikuwa havijulikana ni aina ipi inatakiwa. Wakati wa ujenzi ilirekebishwa.	4.8
4.	Chalinze (Kifurus hi F &H)	Kibanda cha jenerata kiliongezeka ukubwa na aina ya jenerata nayo ilibadilishwa kutoka 50 KVA hadi 110 KVA.	4.5
5.	Kifurushi F &H	Kubadilisha aina ya saruji kutoka namba 32.5 na kuwa namba 42.5.	11.3
	Jumla		**930.9**

Chanzo: Maagizo ya Mabadiliko (Variation orders)

Jedwali Na.5.5 linaonesha mapungufu ya usanifu yaliyobainika wakati wa utekelezaji wa miradi. Mapungufu haya yalipelekea ongezeko la gharama ya mradi kwa kiasi cha Sh. milioni 930.9.

5.7 Uandaaji wa nukuu za makadirio ya ukubwa wa kazi na bei (BoQ) usiojitosheleza

Nukuu za makadirio ya ukubwa wa kazi na bei (BoQ) hutakiwa kuonesha vitu vyote vinavyotakiwa kwa ajili ya ujenzi ambavyo vilitakiwa vifanywe

na mkandarasi; hivyo ndivyo hupaswa vitumike kama msingi wa kupata gharama ya mkataba.

Ukaguzi ulipitia mikataba ya miradi ya maji iliyotekelezwa katika maeneo ya vijijini na kubaini mapungufu kadhaa katika uandaaji wa nukuu za makadirio ya ukubwa wa kazi na bei (BoQs). Mapitio ya taarifa za miradi 13 ya maji iliyotekelezwa katika Halmashauri 9 yalibaini mapungufu kama ukubwa wa kazi uliooneshwa kuwa mdogo kuliko uhalisia, kupishana kwa michoro na nukuu za makadirio ya ukubwa wa kazi na bei (BoQs) , baadhi ya kazi zilikuwa zinajirudia mara mbili, na baadhi ya vitu kukosekana kama ilivyoelezewa katika Jedwali Na. 5.6.

Jedwali Na. 5.1: Ongezeko la gharama lililotokana na mapungufu wakati wa uandaaji wa nukuu za makadirio ya ukubwa wa kazi na bei

Mapungufu	Idadi ya Halmashauri	Idadi ya miradi	Ongezeko la gharama (Milioni ya Sh.)
Ukubwa wa kazi kuwa mdogo kuliko uhalisia	5	5	186.93
Michoro na nukuu za makadirio ya ukubwa wa kazi na bei havisomani	1	1	56.02
Kazi kujirudia zaidi ya mara moja	2	2	72.7
Kukosekana kwa baadhi ya vitu	4	5	135.43
Jumla			**451.08**

Chanzo: Mikataba ya miradi iliyotekelezwa kutoka katika halmashauri 12 zilizotembelewa (2018)

Jedwali Na. 5.6 linaonesha kuwa kulikuwa na shida katika utayarishaji wa nukuu za makadirio ya ukubwa wa kazi na bei (BoQs) ambayo ilisababisha ongezeko la gharama ya ujenzi, kiasi cha shilingi milioni 451.08 wakati wa utekelezaji wa miradi ya maji kama ilivyoainishwa katika Kiambatisho Na.2.

Pia, wakati wa utekelezaji wa miradi ya maji mjini na mapitio ya maagizo ya mabadiliko ya miradi ilibainika kuwa yalisababishwa na nukuu za makadirio ya ukubwa wa kazi na bei kutotengenezwa vizuri. Hii ilisababisha kukosekana kwa baadhi ya vitu na ukubwa wa kazi kuwa mdogo kuliko uhalisia. Kwa mfano, katika mradi wa Chalinze (kipande cha 2 hadi cha 6, na Kifurushi (F&H)), miradi ya maji ya Bukoba na Musoma nukuu za makadirio ya ukubwa wa kazi na bei iliyoandaliwa kutoka kwenye michoro ilikuwa tofauti kabisa na uhalisia wa eneo la mradi. Ili kurekebisha kasoro hizi yalifanyika marekebisho yaliyopelekea kubadilika kwa mawanda ya kazi. Hii ilisababisha kuongezeka kwa gharama ya ujenzi kwa kiasi shilingi bilioni 16.311. Hali hii ilisababishwa na washauri elekezi ambao walishindwa kuandaa michoro inayoendana na hali halisi ya eneo la

ujenzi; hivyo kufanya makadirio yasiyo sahihi ya ukubwa wa kazi. Pia, mapitio ya michoro yasiyojitosheleza ya Wizara ya Maji na OR-TAMISEMI.

SURA YA SITA

USIMAMIZI WA MANUNUZI NA MIKATABA KWENYE MIRADI YA USAMBAZAJI MAJI NA MAJI TAKA

6.1 Utangulizi

Sura hii inaelezea taarifa zinazohusu ufanisi katika nyanja za usimamizi wa manunuzi na mikataba wakati wa utekelezaji wa miradi ya maji safi na maji taka. Tathmini ya ufanisi wa utekelezaji wa usimamizi wa manunuzi na mikataba ya miradi ya maji safi na maji taka ilifanyika kwa kuzingatia hatua zote za manunuzi kuanzia kwenye utoaji wa zabuni, usimamizi na kufunga mikataba. Sura hii imeandaliwa katika vipengele sita (6), ambavyo ni uendeshaji wa mchakato wa manunuzi (kipengele cha 6.2), udhibiti ubora (6.3), udhibiti gharama (6.4), Udhibiti wa muda (6.5) na usimamizi na ufuatiliaji wa miradi ya maji safi na maji taka (6.6).

Tathmini imefanyika kwa kuzingatia ripoti tatu za ufanisi ambazo zilitolewa kati ya kipindi cha mwezi Machi 2016 hadi 2019. Ripoti hizo zimehusisha ripoti za ufanisi kwenye:

a) Usimamizi wa miradi ya maji vijijini;
b) Usimamizi wa miradi ya usambazaji maji kutoka katika visima; na
c) Usimamizi wa mikataba ya ujenzi wa miradi ya maji chini ya Wizara ya Maji.

6.2 Mapungufu katika utekelezaji wa mchakato wa manunuzi

Mpango katika usimamizi wa mkataba ni muhimu ili kuhakikisha mfumo bora wa kusimamia mkataba. Wizara kwa kupitia Idara ya usambazaji maji safi na maji taka mijini na Kitengo cha Manunuzi, Bodi ya zabuni, na Maafisa Masuuli, wana jukumu kubwa katika utekelezaji wa mchakato wa manunuzi wa miradi ya maji.

Kifungu cha 4A (3) cha marekebisho ya sheria ya manunuzi Na. 5 ya mwaka 2016 kinaitaka taasisi ya Manunuzi kuhakikisha viwango vya juu vya usawa wakati wa utekelezaji wa mchakato wa manunuzi kwa kuzingatia usawa, kuepuka upendeleo, na kuhakikisha thamani ya fedha katika kila mchakato wa manunuzi.

Tathmini ya kiwango cha utekelezaji wa mchakato wa manunuzi ilifanyika kwa kuangalia mchakato mzima wa manunuzi, usimamizi wa wakandarasi na wakandarasi washauri katika miradi ya usambazaji maji kutoka katika visima ili kujiridhisha kama taratibu zilifuatwa. Mapungufu yafuatayo yalibainika:

6.2.1 Utoaji wa zabuni kwa wakandarasi wasiokuwa na sifa

Ukaguzi ulibaini kuwa, Wizara ya Maji, OR-TAMISEMI pamoja na Serikali za Mitaa, walitoa baadhi ya mikataba ya utekelezaji miradi ya maji kwa wakandarasi wasiokuwa na vigezo. Kwa mfano, mapitio ya ripoti za utekelezaji wa miradi ya uchimbaji visima 20 iliyopo Kimbiji na Mpera katika Manispaa ya Kigamboni yalibainisha kuwa wakandarasi wasiokuwa na uwezo walipewa mikataba. Hii ni kinyume na Kanuni 116 (1)(a) ya Kanuni za manunuzi ya umma za mwaka 2016 ambazo zinataka, wazabuni wawe na sifa za kiutaalamu na kiufundi, rasilimali fedha, mitambo, upatikanaji uwezo wa kusimamia, uzoefu ili kuweza kushinda zabuni.

Tathmini ya kina ya miradi ya uchimbaji visima 20 iliyopo Kimbiji na Mpera katika Manispaa ya Kingamboni, mradi wa maji Chalinze pamoja na miradi ya maji iliyotekelezwa katika Serikali za Mitaa ni kama inavyoonyeshwa kwenye **Jedwali Na. 6.1**

Jedwali Na. 6.1: Mapungufu ya wakandarasi katika utekelezaji wa miradi ya maji

Mapungufu	Jina la Mradi
Uwezo mdogo wa kifedha	i. Miradi ya uchimbaji visima 20 iliyopo Kimbiji na Mpera katika Manispaa ya Kigamboni; ii. Miradi ya maji iliyotekelezwa katika Serikali za Mitaa; na iii. Mradi wa maji Chalinze
Uwezo mdogo wa kiufundi na usimamizi	i. Mradi wa maji wa Chalinze Mkandarasi hakuwa na wataalamu wanaohitajika kusimamia ujenzi ii. Miradi ya maji kwa Halmashauri zilizotembelewa kama mradi Ikilimilinzowo wilaya ya Mufindi

***Chanzo:** Muhtasari wa vikao vya ujenzi na taarifa za utekelezaji wa miradi ya maji*

Jedwali Na.6.1 linaonyesha kuwa, uwezo wa kifedha na kiusimamizi vinakwamisha wakandarasi kutekeleza miradi ya maji kwa mujibu ya matakwa ya mkataba.

Vilevile, mapitio ya mikataba na usajili kama unavyotolewa na Bodi ya usajili ya wakandarasi yanaonyesha kuwa wakandarasi kwa kipande F, H na kipande na. 4 vya mradi wa maji wa Chalinze walipewa wakandarasi kwa gharama ambazo ni zaidi ya viwango vya gharama walizosajiliwa wakandarasi hao, kama inavyoonesha kwenye **Jedwali Na. 6.2.**

Jedwali Na. 6. 2: Mikataba iliyotolewa kwa wakandarasi zaidi ya daraja la usajili

Wakandarasi wa mradi wa maji Chalinze	Daraja la usajili	Kiwango cha gharama ya mkataba kwa daraja la usajili (Milioni ya sh.)	Gharama ya mkataba aliopewa mkandarasi (Milioni ya Sh.)	Tofauti kwa Sh.
M/S Mega Builders Ltd (Kipande F)	Sita	300	999	666
M/S Mega Builders Ltd (Kipande H)	Sita	300	10,297	9,997
M/S Building Water Earthwork Construction Company (Kipande Na.4)	Nne	1,500	3,774	2,274

Chanzo: *Mikataba husika na Bodi ya usajili wakandarasi*

Jedwali Na. 6.2 linaonyesha kuwa, wakandarasi walipewa mikataba iliyokuwa na thamani kubwa kuliko thamani ya daraja walilosajiliwa wakandarasi hao. Hali hii ilipelekea kuchelewa kwa kukamilika miradi husika.

Athari ya kutumia Wakandarasi wasiokuwa na vigezo kutekeleza miradi ya umwagiliaji ni pamoja na:

a) Kuchelewa kukamilika kwa wakati miradi ya umwagiliaji kulikosababishwa na mikataba kutolewa kwa wakandarasi wasiokuwa na uwezo wa kifedha na kiufundi, hali ambayo iliathiri malengo ya kila mradi husika; na
b) Pia inapelekea kiwango hafifu cha miradi ya maji inayotekelezwa na Mamlaka za Serikali za Mitaa.

6.2.2 Majumuisho ya dhamana ya utendaji kazi na malipo ya awali ya mkataba kwenye gharama za mkataba kwa Shilingi milioni 201.

Mapitio ya nyaraka za mikataba katika Halmashauri 10 zilizotembelewa yalibainika kuwa gharama za dhamana ya utendaji kazi na malipo ya awali zilijumuishwa kwenye mahesabu ya gharama za mkataba. Hii ni kinyume na matakwa ya Vifungu Na. 54 na 55 vya masharti ya jumla ya mikataba ya kazi za ujenzi ambavyo vinataka dhamana ya gharama za awali na dhamana ya utendaji kazi zigharamiwe na Mkandarasi kama kinga ya malipo ya awali na utekelezaji wa mkataba. Hali hii iliongeza gharama za mradi kwa Shilingi milioni 201 ambazo zingeweza kuepukika.

Jedwali Na.6. 3: Miradi ya maji ambayo ilijumuisha dhamana ya utendaji kazi na malipo ya awali kwenye gharama za mkataba

Mamlaka ya Serikali za Mitaa	Na. ya miradi iliyoathirika	Utoaji wa dhamana ya utendaji kazi (Milioni sh.)	Dhamana ya malipo ya awali (Milioni sh.)	Jumla (Milioni sh.)
Mbulu	6	21.1	14.5	35.6
Kiteto	3	12.0	6.0	18.0
Manyoni	1	2.5	0	2.5
Singida	4	10.0	8.0	18.0
Shinyanga	5	11.0	0	11.0
Kishapu	1	1.9	10.0	2.0
Morogoro	5	21.5	25.0	46.6
Lindi	4	17.0	25.5	42.5
Nachingwea	4	7.5	7.0	14.5
Sumbawanga	5	8.0	2.8	10.8
Jumla	**38**	**112.5**	**88.9**	**201.4**

Chanzo: *Tathmini ya vyeti vya malipo na nukuu za makadilio ya ukubwa wa kazi na bei*

Jedwali Na.6.3 linaonesha kuwa, katika miradi 38 iliyochaguliwa kwenye Serikali za Mamlaka za Mitaa 10, angalau mradi mmoja dhamana ya utendaji kazi na malipo ya awali zilijumuishwa kwenye gharama za mkataba.

Majumuisho ya dhamana ya utendaji kazi na malipo ya awali kwenye gharama za mkataba yalisababishwa na mapitio na uidhinishaji usiotosheleza kwenye vyeti vya malipo ya mkandarasi. Mhandisi wa maji na Afisa Masuuli wangepitia kwa makini vyeti vya malipo kabla ya kufanya maamuzi ya kuidhinisha, hali hii isingejitokeza.

6.2.3 Wakandarasi wachache walifanyiwa uhakiki kabla ya kupewa Zabuni ("Post qualification")

Ukaguzi ulibaini kuwa, wakandarasi wengi waliokuwa wakitekeleza miradi ya maji walipewa mikataba bila kufanyiwa uhakiki wa taarifa zao (post-qualification) kwa lengo la kutathmini kama mkandarasi ana uwezo wa kifedha, kiufundi, na kisheria kwenye kutekeleza mradi wa maji.

Mapitio ya majalada ya miradi ya maji katika Halmashauri zilizotembelewa, kama vile kwenye Halmashauri ya Manispaa ya Kinondoni, Temeke, na Halmashauri ya jiji la Dodoma, yalibaini kuwa uhakiki wa taarifa haukufanywa kwa wakandarasi waliokuwa wakitekeleza miradi ya usambazaji maji kutoka katika visima.

Maafisa wa DAWASA walibainisha kuwa, baadhi ya zabuni walipewa wakandarasi kwa kuzingatia uzoefu wao wa kazi walizofanya nyuma. Kwa mfano, DAWASA walimpa mkandarasi M/s Serengeti kwa kushirikiana na

NSPT LTD mkataba wa mradi wa maji wa Kimbiji na Mpera kwa kuzingatia kuwa Mkandarasi alishawahi kutekeleza kwa ukamilifu miradi ya DAWASA iliyopita. Walifanya hivyo bila kujiridhisha kwa kuhakiki taarifa kuhusu uwezo wa mkandarasi huyo. Hii ilipelekea kukwama kwa miradi kutokana na mkandarasi kushindwa kumaliza kazi hiyo kikamilifu.

Hata hivyo, ripoti ya utekelezaji ya Mpango wa Maendeleo wa Sekta ya Maji (WSDP) ya 2015 ilionesha kuwa uhakiki wa sifa uliofanyika katika miradi ya maji haukuonesha picha halisi ya uwezo wa wakandarasi. **Jedwali Na.6.4** inaonesha idadi ya miradi ambayo uhakiki wa sifa ulifanyika au haukufanyika kwa wazabuni waliotekeleza miradi ya usambazaji maji kutoka kwenye visima kama inavyoonyeshwa kwenye ***Kiambatisho Na.3***.

Jedwali Na.6.4: Kiwango cha uhakiki wa taarifa za wazabuni katika Halmashauri

Uhakiki wa sifa	Namba ya Halmashauri/Mamlaka za maji safi na usafi wa mazingira	Namba ya miradi	Jina la Halmashauri/ Mamlaka za maji safi na usafi wa mazingira
Ilifanyika	2	6	Wilaya ya Bariadi, Longido, AUWSA
Haikufanyika	13	34	Manispaa ya Dodoma, Wilaya ya Bahi, Manispaa ya Arusha, Tabora, wilaya ya Urambo, Bariadi, Meatu, Manispaa ya Kinondoni, Temeke, Songea, Wilaya ya Tunduru, Manispaa ya Lindi, Wilaya ya Kilwa, DAWASSA

***Source:** Uchambuzi uliofanywa na wakaguzi wa taarifa kutoka katika majarada ya miradi ya maji, 2019*

Kama inavyooneshwa na **Jedwali Na.6.4,** uhakiki wa sifa ulifanywa kwa mikataba ya miradi 6 kati ya 40 ambayo ilikuwa ni sawa na asilimia 15 ya mikataba yote iliyotolewa.

Madhara ya kutumia wakandarasi ambao taarifa zao hazijahakikiwa ni pamoja na:

a) Huzuia fursa ya taasisi nunuzi uchunguza kwa kina uwezo wa kifedha, kiufundi na kisheria wa wakandarasi ambao wamepewa miradi ya maji; ambapo baadaye hupelekea wakandarasi hao kushindwa kukamilisha miradi; na
b) Pia kuna gharama ya kumsimamia mkandarasi ambaye hana sifa stahiki; hii kuathiri malengo yote kwa ujumla.

6.2.4 Mapungufu ya tathmini ya wakandarasi kabla ya utoaji wa vibali vya kuchimba visima

Wizara ya Maji inahitajika kutathmini uwezo wa wakandarasi kabla ya kutoa vibali vya kuchimba visima. Ukaguzi ulibaini kuwa, tathmini ya makampuni ya uchimbaji visima kabla ya utoaji wa vibali vya kuchimba visima haikuwa ikifanyika. Hii inathibitishwa na ukweli kwamba, tathmini ya makampuni ya kuchimba visima ili kuhakiki uwezo wa kila kampuni ya kuchimba visima katika rasilimali kama vile watu, fedha na upatikanaji wa zana na vifaa vya kuchimba ulifanywa mara chache

Katika mapitio ya rejesta ya wachimba ya visima vya maji ya Wizara ya Maji, ilibainika kuwa jumla ya leseni 66 za kuchimba visima zimetolewa kwa wachimba visima vya maji kutoka mwaka 2015/16 hadi 2017/18, lakini hakuna tathmini iliyofanyika ili kuhakikisha uwezo wa makampuni ya uchimbaji visima.

Maafisa wa Idara ya rasilimali maji wa Wizara ya Maji na Umwagiliaji walibainisha kuwa tathmini isiyotosheleza ya makampuni ya kuchimba visima inatokana na ukosefu wa rasilimali fedha kwa ajili ya kuwatembelea na kuthibitisha utendaji na umahiri wa wakandarasi. Hata hivyo, mapitio ya mipango ya mwaka na bajeti za idara ya rasilimali maji katika Wizara ya maji yalibainisha kuwa Wizara ya Maji na Umwagiliaji haikuwa na mipango kwa ajili ya shughuli hiyo.

Athari za kutoa leseni kwa makampuni ya kuchimba visima kabla tathmini ya utendaji wa makampuni hayo ni kwamba, kuna hatari ya leseni kutolewa kwa makampuni ambayo hayana sifa na yenye utendaji mbovu wa kuchimba visima. Hatimaye, visima miradi ya maji inaweza kuathirika.

6.3 Mapungufu ya udhibiti gharama kwa ajili ya miradi ya maji

Wizara ya Maji na Umwagiliaji ilitakiwa kufuatilia gharama na utekelezaji wa kazi kwa kiasi na ubora sahihi katika kila mkataba. Katika suala hili, Wizara ilikuwa na wajibu wa kuhakikisha kuwa kazi inamalizika ndani ya bei waliyokubaliana. Kipengele cha 3.2.3 (d) cha mpango wa kwanza wa uendelezaji wa sekta ya maji kinaitaka Wizara ya Maji na Umwagilaji kuhakikisha kuwa miundombinu ya maji inatekelezwa kwa gharama nafuu na ufanisi. Ukaguzi ulibaini kuwa gharama kwa ajili ya miradi ya maji ni kama inavyoonyeshwa kwa kina hapa chini:

6.3.1 Gharama ya kuchimba Visima ni juu ya wastani wa gharama ya kuchimba kisima kwa mita moja

Katika mapitio ya bajeti na ripoti za kukamilisha mradi wa maji ya visima kwa miradi 10 ilibainika kuwa, gharama ya uchimbaji kwa Mamlaka nyingi za Serikali za Mitaa zilikuwa juu ya wastani wa gharama. Ulinganisho wa gharama ya kuchimba visima katika Mamlaka za Serikali za Mitaa 14 zilizotembelewa na Mamlaka za maji safi na usafi wa mazingira ulibainika kwamba kwa Mamlaka za maji Safi na usafi wa Mazingira gharama za kuchimba na visima zilikuwa sawa. Hali ilikuwa tofauti kwenye Mamlaka za Serikali za Mitaa, ambapo bei za kuchimba kisima zilikuwa juu ya bei ya wastani kwa miradi yote iliyotembelewa wakati wa ukaguzi kama inavyooneshwa katika **Jedwali 6.5.**

Jedwali Na. 6.5: Asilimia ya visima ambavyo vina gharama juu ya wastani wa gharama za uchimbaji kwa mita katika Halmashauri zilizotembelewa

Jina la Mamlaka ya Serikali za Mitaa	Wastani wa gharama ya kuchimba kisima kwa mita (Sh.)	Wastani wa asilimia ya miradi chini ya wastani	Wastani wa asilimia ya miradi inayotekelezwa juu ya wastani wa gharama za uchimbaji kwa mita
Songea H/M	213,448	12	88
Dodoma H/J	137,582	20	80
Longido H/W	115,912	20	80
Kinondoni H/M	137,237	33	67
Urambo H/W	220,139	40	60
Temeke H/M	214,442	47	53
Arusha H/M	242,999	50	50
Tabora H/M	226,137	50	50
Bariadi H/W	134,416	50	50
Lindi H/M	236,198	50	50
Kilwa H/W	349,749	50	50
Bahi H/W	137,582	0	0
Meatu H/W	157,437	0	0
Tunduru H/W	Hapakuwa kumbukumbu	Hapakuwa kumbukumbu	Hapakuwa kumbukumbu

***Chanzo**: Bajeti na ripoti za ukamilishaji uchimbaji visima kwa vijiji 10*

Jedwali Na.6.5 linaonesha kuwa, gharama za utekelezaji wa idadi kubwa ya miradi ya Serikali za Mamlaka za Mitaa zilizotembelewa ilikuwa juu zaidi ya gharama ya wastani.

6.3.2 Miradi ya usambazaji maji ilitekelezwa kwa zaidi ya bajeti

Mapitio ya mgao wa bajeti ya miradi na ripoti za utekelezaji imebainika kuwa, 1 kati ya mikataba ya miradi 26 ilitumia shilingi za Tanzania bilioni 1.3 juu zaidi Ikilinganishwa na miradi katika Mamlaka za Maji safi na Usafi wa Mazingira nyingine. Mradi huu ulikuwa unasimamiwa na DAWASA. Pamoja na hali hiyo kujitokeza mradi ulikuwa unaendelea. Tofauti hiyo ya bei ilisababishwa na kuchelewa kwa kuanza utekelezaji wa mradi.

Hali kadhalika, mapitio ya taarifa za utekelezaji wa miradi ilionesha kuwa, miradi 8 kati ya 9 iliyopitiwa ilifanywa kwa gharama zilizokuwa juu kuliko gharama za awali walizokubaliana kwenye mkataba. Ongezeko la gharama katika suala hili, ilikuwa kati ya asilimia 10 hadi 229 ya bei ya awali ya mkataba, kama inavyoonekana kwenye **Jedwali Na. 6.6.**

Jedwali Na. 6.6: Ongezeko la gharama zaidi ya gharama ya Awali

Contract/Lot	Bei ya awali ya mkataba (Mil. Sh.)	Bei ya mwisho ya mkataba (Mil. Sh.)	Ongezeko la bei (Mil. Sh.)	Asilimia ya ongezeko
Mradi wa Chalinze kipande 1	6,423	6,355	(68)	(51)
Mradi wa Chalinze Kipande 2	8,369	10,611	2,242	27
Mradi wa Chalinze kipande 3	7,940	9,486	1,546	19
Mradi wa Chalinze Kipande 4	3,819	4,280	461	12
Mradi wa Chalinze kipande 5	3,181	10,480	7,299	229
Mradi wa Chalinze kipande 6	5,520	7,392	1,872	33
Mradi wa Chalinze kundi F & H (Kazi zilizobaki)	5,843	12,158	8,547	146
Mradi wa Musoma	40,624	44,851	4,227	10
Mradi wa Bukoba	27,535	31,432	3,897	14
Jumla	109,254	137,045	30,023	28

Chanzo: *Ripoti za utekelezaji miradi ya maji*

Jumla ya ongezeko la bei kwa miradi yote iliyochaguliwa ilikuwa ni shilingi bilioni 30, ambazo ni asilimia 28 ya gharama ya awali ya mkataba. Ukaguzi pia ulibaini ongezeko la bei lilisababishwa na:

a) Mabadiliko ya maelezo ya mahitaji

Mapitio ya maaagizo ya mabadiliko na nukuu za makadirio ya ukubwa wa kazi na bei ilibainika kuwa, kulikuwa na mabadiliko katika maelezo ya mahitaji wakati wa utekelezaji wa miradi ya maji. Kwa mfano, wakati wa utekelezaji wa mradi wa maji wa Chalinze mabomba ya usambazaji maji yalibadilishwa kutoka mabomba ya chuma kuwa mabomba ya plastiki, kwa mkandarasi wa kipande F na Kura 2, 4, 5 na 6 bila sababu zozote za kiufundi kwa kuzingatia uchambuzi wa mkandarasi mshauri, ikizingatiwa

kuwa gharama za ufungaji zilikuwa sawa. Mabadiliko haya yalisababisha ongezeko la gharama kwa kiasi cha shilingi bilioni 2.776.

Mchakato mzima wa kubadilisha mabomba ulicheleweshwa mradi kwa muda wa miezi 11. Kati ya miezi, 6 ilitumika kuidhinisha madiliko na miezi 5 ya uwasilishaji wa mabomba. Ucheleweshaji huo ulisababisha gharama za ziada kwa Serikali kutokana na gharama ya usimamizi ambayo ilikuwa ikilipwa kwa kuzingatia muda, na bidhaa za awali ('preliminary items') na za jumla (General items') ambazo alilipwa mkandarasi. Gharama halisi kutokana na mabadiliko haya ilikuwa ni Euro 295,992 (takribani Shilingi milioni 888 makadirio ya wakaguzi kwa kuzingatia uwiano) kwa ajili ya kipande 1 hadi 6.

Hali kadhalika mapitio ya muhtasari wa vikao vya Bodi ya Zabuni maaagizo ya mabadiliko na nyaraka za mikataba kutoka katika Halmashauri 12 zilizotembelewa, yanaonesha kulikuwa na mabadiliko katika maelezo ya mahitaji ya mabomba kwa ajili ya miradi ya maji kutokana na sababu mbalimbali. Hata hivyo, sababu hizo hazikuwa zimejumuishwa wakati wa upembuzi yakinifu. Kazi za nyongeza zilisababisha gharama kuongezeka kwa shilingi milioni 426.7 katika halmashauri 5 kati ya 12 zilizotembelewa.

b) Mabadiliko ya mawanda ya kazi

Mapitio ya taarifa za vikao vya eneo la kazi kutoka katika miradi iliyotekelezwa katika Mamlaka 12 za Serikali za Mitaa zilizotembelewa kulikuwa na ongezeko la mawanda ya kazi. Hii ilipelekea kuongezeka kwa gharama kwa ajili ya miradi ya maji kwa takribani bilioni 13 kutokana na sababu mbalimbali katika miradi ya maji husika. Sababu kuu ya kubadilisha mawanda ya kazi ni pamoja na kuongeza idadi ya walengwa, nyongeza ya vitu vilivyosahaulika awali, na ujenzi wa tangi la maji na pampu. Hii imeelezwa kwa kina kwenye kiambatisho Na. 4.

Kwa ujumla, mabadiliko katika mawanda ya kazi yamesababisha kuongezeka kwa gharama wakati wa utekelezaji wa miradi ya maji vijijini. Hali kadhalika, kulikuwa na gharama ya ziada ya utekelezaji wa mradi kutokana na kuongezeka kwa mawanda ya kazi kiasi cha shilingi bilioni 3.9.

c) Kuongezeka kwa gharama kutokana na kushughulikia vibaya viwango vya kubadilisha fedha za kigeni na riba

Mabadiliko ya viwango vya kubalisha fedha za kigeni na riba ni miongoni mwa mambo yanayochangia gharama kuongezeka. Kwa mfano, masharti ya mkataba kwa ajili ya mradi wa maji wa Chalinze yalihitaji nusu ya bei ya mkataba kulipwa kwa shilingi ya Tanzania na iliyobaki kwa Dola ya

Marekani. Hata hivyo, Wizara haikuwa na akaunti Dola ya Marekani, hivyo ilitakiwa kununua Dola za Marekani kwa 50% kila wakati malipo yalifanywa kwa wakandarasi.

Kwa kuwa viwango vya ubadilishaji kati ya Dola za Marekani na Shilingi ya Tanzania vilikuwa vimeongezeka, Wizara iliishia kulipa wakandarasi zaidi (katika Shilingi ya Tanzania) kuliko kiasi kilichokuwa kimesemwa katika mikataba ya awali. Mapitio ya vyeti vya malipo (IPC) na vocha za malipo yalibaini kuwa, Wizara ililipa ziada ya shilingi bilioni 1.762 kutokana na kushughulikia vibaya suala la viwango vya ubadilishaji wa fedha za kigeni.

Hali hiyo ilibainika pia kutoka kwenye miradi ya maji iliyotekelezwa katika Halmashauri, ambapo vyeti vya malipo yaliyotolewa pamoja na kumbukumbu za malipo kutoka Halmashauri zilizotembelewa ilibainika kuwa, kulikuwa na ucheleweshaji wa kulipa wakandarasi ambayo inahatarisha upotevu wa fedha za umma shilingi milioni 544 kwa inayoonyeshwa katika **Jedwali Na. 6.7** kama wakandarasi watadai riba kwa kucheleweshewa malipo.

Jedwali Na. 6.7: Riba iliyopaswa kulipwa na Serikali kwa wakandarasi

Jina la Halmashauri ya Wilaya	Na. ya miradi ambayo malipo yaliyochelewa	Na. ya vyeti vilivyochelewa	Jumla ya kiasi (Sh.)	Wastani wa kuchelewa (Kwa siku)	Kiwango cha riba (Sh.)
Mbulu	5	14	1,066,521,054	174	108,498,064
Kiteto	2	2	278,066,595	64	9,728,848
Kishapu	5	7	1,076,861,021	132	66,032,113
Morogoro	5	14	2,866,192,816	72	102,657,780
Mvomero	4	5	391,132,208	90	21,885,827
Lindi	5	5	552,533,884	176	47,656,546
Shinyanga	5	9	782,204,238	166	81,073,699
Nkasi	2	3	1,467,473,593	81	83,430,262
Sumbawanga	2	3	210,770,550	160	15,784,871
Manyoni	1	1	225,182,350	59	7,046,457
Jumla					***543,794,468***

Chanzo: *Vyeti na kumbukumbu za malipo zilizotolewa, katika Halmashauri zilizotembelewa, (2018)*

Jedwali Na. 6.7 ilionesha kuwa, kuna hatari kubwa kwa Serikali kuingia gharama za ziada kwa ajili ya mradi iliyoko halmashauri za Mbulu ikifuatiwa na halmashauri ya Morogoro ikiwa wakandarasi watadai fedha hizo.

d) *Kuongezeka kwa gharama kutokana na mabadiliko ya mpangilio wa mtandao wa mabomba ya maji*

Mabadiliko ya mtandao wa mabomba ya maji pia yalionekana kuchangia ongezeko la gharama. Hii ni ilionekana kwa miradi iliyotekelezwa na Wizara na Halmashauri kama inavyoelezewa hapo chini:

Mwongozo wa usanifu wa Wizara ya Maji unahitaji kuepuka maeneo yenye mahitaji ya fidia na kuhakikisha miundombinu inakuwa mbali na maeneo ya hifadhi ya barabara na reli. Hata hivyo, mapitio ya Hati za Mabadiliko Na. 1, 4 na 5 kwa kipande F & H yaligundua kuwa, vituo vya kuchota maji 19 na sehemu ya bomba la kusafilisha maji, katika mradi wa maji wa Chalinze zilijengwa katika hifadhi ya barabara ya TANROADS. Miundombinu hiyo baadaye ilihamishwa kutoka hifadhi ya barabara kwa gharama ya shilingi milioni 199.4 za mradi wa maji Chalinze.

Aidha, Wizara ya Maji ilimlipa mkandarasi shilingi milioni 41.3 kama rejesho la malipo kwa ajili ya kazi iliyofanyika, ambayo baadaye ilitelekezwa kwa sababu maeneo hayo yalikuwa ndani ya hifadhi za TANROADS. Pia, mapitio ya barua kutoka kwa mkandarasi ya tarehe 1 Juni 2018 yenye Kumbukumbu Namba MGT / TNG / 2018/206 ilibainisha kuwa, kulikuwa na mabadiliko katika njia ya bomba na eneo la vituo vya maji kwa ajili ya mradi wa Kaloleni, wilaya ya Kiteto.

Mabadiliko hayo yalisababisha gharama za nyongeza za shilingi milioni 18. Mabadiliko katika njia ya mabomba ya maji yalisababishwa na uratibu duni kati ya Halmashauri ya Wilaya ya Kiteto na mamlaka husika kwa ajili za ujenzi wa barabara.

e) *Kusitisha mikataba bila kufanya tathmini ya kazi zilizokamilika*

Sababu nyingine ambayo pia imechangia gharama kuongezeka kwenye miradi ya maji ni kusitishwa kwa mikataba bila ya kuhakiki thamani ya kazi zilizokamilika. Uhakiki ungeweza kuifanya Wizara na Halmashauri kujua gharama halisi zilizotumika kabla ya kukabidhi mradi kwa wakandarasi wapya waliopatikana. Hii inaonyeshwa kwa mifano ifuatayo:

Mapitio ya barua yenye kumbukumbu Na. MDC/DED/WI/2/VIII/160 kwenda kwa mkandarasi ilibaini kuwa, Halmashauri ya Mbulu ilivunja mkataba kwa kushindwa kutekeleza mradi wa maji uliopo Mongahay Tumati kutokana na mkandarasi kushindwa kufanya/kutekeleza. Ukaguzi uliomba uhakiki wa kazi iliyofanyika baada ya kusitisha mkataba, lakini Wilaya ya Mbulu haikutoa ripoti ya tathmini hiyo. Mahojiano niliyofanya na mafundi wa

Wilaya ya Mbulu yalionesha kuwa Halmashauri ya Mbulu haikufanya tathmini baada ya kuvunja mkataba.
Kushindwa kufanya tathmini ya kiwango cha kazi zilizokamilika dhidi ya kiasi alicholipwa mkandarasi kunaleta hatari kwa Halmashauri ya Mbulu kutopata haki yake ya kulipwa fidia, hasa kwa uvunjifu uliosabishwa na makosa ya mkandarasi.

Aidha, licha ya kuwahusisha wakandarasi wengine kumalizia kazi, bado hakukuwa na msingi wa bei ya mikataba waliyopewa kwa ajili ya kazi iliyobaki. Hii ni kwa kuwa tathmini haikufanywa kujua kazi zilikwishafanyika na ambazo bado kufanyika.

6.4 Udhibiti hafifu wa Ubora wa miradi ya Maji

Wakati wa ziara kwenye miradi ya maji iliyochaguliwa, timu ya ukaguzi ilibaini kuwa katika Halmashauri 10 kati ya 12 zilizotembelewa zilikuwa na tatizo la masuala ya ubora wa miradi ya maji (**Kiambatisho Na.5**). Matatizo haya yanahusiana na kupasuka kwa mabomba ya maji, uvujaji wa tenki la maji, matumizi ya fimbo badala ya kitolea upepo ('air valve'), uwepo wa msukumo mdogo wa maji katika baadhi ya vituo vya kuchotea maji, hivyo maji kushindwa kufika kwenye baadhi ya vituo vya kuchotea maji, kama inavyoelezewa kwa kina hapa chini.

6.4.1 Kupasuka kwa mabomba ya Maji

Mapitio ya ripoti za utekelezaji kutoka kwenye Sekretariati za Mikoa 6 zilizotembelewa mwaka 2018, yalionesha kuwa, miradi ya maji 7 kati ya 17 katika Sekretarieti za Mikoa zilizotembelewa, yaani Singida, Manyara, Shinyanga na Morogoro, zilikuwa na tatizo la kuvuja maji. Kwa mfano, katika miradi ya maji ya Mlali-Kipera katika halmashauri ya Wilaya Mvomero, mabomba yaliyokuwa yakisambaza maji kutoka kwenye chanzo cha kuchukulia maji hadi kwenye matenki yalipasuka, ambapo maji mengi yalipotea, tazama picha Na. 6.1.

Photo 6.1: Mradi wa maji wa Mlali- Kipera (Picha ilichukuliwa tarehe 29/11/2018)

Maji yakivuja kwenye bomba kuu kutoka kwenye chanzo cha kuchukulia maji katika mradi wa maji wa Mlali Kipera Halmashauri ya Wilaya ya Mvomero

Chanzo: ***Ziada ya wakaguzi, tarehe 29/11/2018***

6.4.2 Kulaza mabomba juu ya ardhi

Ukaguzi uliripoti kwamba mabomba yalilazwa wazi juu ya uso wa ardhi katika mradi wa usambazaji maji wa Olichornyori katika Halmashauri ya Wilaya ya Simanjiro kama inavyoonekana katika picha Na. 5.2. Hii ni tofauti na mahitaji ya nukuu ya makadirio ya ukubwa wa kazi na bei pamoja na mchanganuo vinavyotaka mabomba kuchimbiwa angalau mita moja chini ya ardhi. Mkandarasi alifanya hivyo kwa kuwa hapakuwa na usimamizi wakati wote, akijua wazi kuwa hali hii haikubaliki; aidha ni kinyume na matakwa ya mkataba.

Picha 6.2: Mabomba yaliyolazwa juu ya uso wa ardhi badala ya mita moja chini ya ardhi

Chanzo: ***Ripoti ya tathmini ya mradi wa maji wa Olichornyori kwenye Halmashauri ya Simanjiro***

Hali hiyo pia ilibainika katika mradi wa maji wa Chalinze; ambapo mabomba ya maji hayakuwa yamewekwa ndani ya kina maalum na hayakufukiwa ipasavyo. Matokeo yake, mabomba hayo yaliteketezwa kwa moto.

6.4.4 Kuvuja kwa matenki ya maji yaliyojengwa

Wakati wa kutembelea miradi katika halmashauri za wilaya za Mbulu, Lindi na Mkalama, ukaguzi ulibaini kuwa, kulikuwa na kuvuja kwa matenki ya maji. Hii ina maana ya kwamba, baadhi ya vipengele vya ubora havikuzingatiwa wakati wa ujenzi wa matenki hayo ya maji. Baadhi ya miradi ya maji hayo yalikuwa yakivuja yamewekwa kwenye Jedwali **Na.6.8**

Jedwali Na.6.8: Matenki yaliyokuwa yanayovujisha maji katika Halmashauri zilizotembelewa

Jina la Halmashauri ya Wilaya	Jina la mradi wa maji	Mapungufu yaliyoonekana
Mbulu	Haydom water project	Uvujaji wa maji kutoka kwenye tenki jipya lililokuwa limejengwa
Lindi	Nyamangala/Litipu/Nahukahuka water project	Maji yalikuwa yanavuja kutoka kwenye tenki-Nangamala Maji yalikuwa yanavuja kutoka kwenye tenki-Litipu
Mkalama	Gumanga water supply project	Uvujaji wa maji kutoka kwenye tenki la kuhifadhi maji

***Chanzo**: Wakaguzi waliona walipotembelea (2018)*

Sababu za matatizo yanayohusiana na ubora wa miradi ya maji zinaelezwa kwa kina katika sehemu zifuatazo:

Mapitio ya taarifa ya ukaguzi kutoka kwa Mhandisi wa Maji wa Wilaya yalibainisha kuwa, matatizo yanayohusiana na kuvuja kwa mabomba ya maji, matenki ya maji, ujenzi mbaya ambao matokeo yake ni kwa kuvuja, matumizi ya vifaa visivyotakiwa au vifaa vya maalum au kutumia vyenye ubora wa chini, yalisababishwa na usimamizi duni wa miradi ya maji.

Pia, mapitio ya taarifa za miradi yalibainika kuwa mkandarasi mmoja wa daraja la chini (aliyesajiliwa daraja la 6) alipatiwa mkataba ambao ulitakiwa kutekelezwa na mkandarasi aliyesajiliwa daraja 4 na zaidi. Hii ilisababisha mkandarasi huyo kutekeleza mradi kwa kiwango cha chini.

Aidha, kushindwa kwa wakandarasi kuajiri wafanyakazi muhimu wanaotakiwa kwa mujibu wa mkataba, kuliathiri ubora wa kazi zilizofanyika. Kwa mfano, katika ya mradi mmoja wapo wa maji kulikuwa na meneja msimamizi 1 tu aliyepaswa kufanya kazi zote bila msaidizi yoyote. Wafanyakazi wengine walikuja kushiriki tu wakati wa vikao vya mahali pakazi.

6.5 Udhibiti usiotosheleza wa muda kwenye utekelezaji wa miradi ya maji

Taasisi za ununuzi zinapaswa kufuatilia maendeleo na ukamilikaji wa miradi kwa muda muafaka kama ilivyobainishwa kwenye mkataba na inapaswa kutekeleza masharti ya mkataba kwa kuhakikisha wakandarasi na wataalamu elekezi wanalipwa kwa muda. Pia, makubaliano yaliyofanywa yazingatie fedha zilizopo[9]. Ukaguzi ulibani mapungufu yafuatayo:

[9] Kanuni 114(b) ya kanuni za utumishi wa Umma, 2013

6.5.1 Kutokamilika kwa miradi ya maji kwa ngazi ya Halmashauri ya Wilaya

Ukaguzi ulipopitia kifungu cha ukamilishaji wa mkataba kwenye miradi ya maji iliyochaguliwa, ilibainika kuwa asilimia 81 ya miradi ya maji haikumalizika kwa wakati. Miradi ya maji 107 kati ya 132 haikukamilika kwa wakati kwenye Halmashauri 23 zilizotembelewa[10]. Hii inaonyesha kuwa, kumekuwa na ucheleweshaji mkubwa katika kukamilisha miradi hiyo. Jedwali Na.6.9 linaonyesha asilimia ya miradi ya maji iliyotekelezwa na iliyochelewa katika maeneo ya vijijini na mijini.

Jedwali Na. 6.9: Miradi ya Maji iliyochelewa

Mwaka	Na. Miradi ya Maji iliyotekelezwa	Na. Miradi ya Maji iliyochelewa kukamilika	Asilimia ya miradi iliyochelewaof (%)
2019	74	54	73
	58	53	91
	132	**107**	**81**

Chanzo: *Uchambuzi wa wakaguzi kuhusu ucheleweshaji wa miradi ya maji kutoka Mamlaka za Serikali za Mitaa (2018)*

Jedwali Na.6.9 linaonyesha kwamba, kwa ujumla, asilimia 81 ya miradi ya maji kaguliwa haikukamilika kwa muda.

Uchambuzi zaidi kwa miradi ya maji vijijini kwenye halmashauri 12 zilizotembelewa ulibaini kwamba ongezeko la muda lilisababishwa na sababu zilizotengwa kwa makundi matano (5) kama ifuatavyo:

a) Sababu zinazotokana na raslimali fedha

Hii inajumuisha mapungufu yanayotokana na utoaji fedha, masuala ya msamaha wa kodi ambayo bado hayajahitimishwa husababisha ucheleweshaji wa malipo kwa wakandarasi.

i) Ucheleweshaji wa malipo kwa madai ya wakandarasi

Kwenye mawanda ya ukaguzi ya kipindi cha miaka mitano ilibainika kwamba,katika miradi ya maji iliyoangaliwa kwenye Mamlaka za Serikali za Mitaa 12 zilizotembelewa, ilibainika kwamba kulikuwa na ucheleweshaji kwenye malipo ya wakandarasi. Sababu zilizotolewa ni kukosekana kwa fedha za kutosha za kuweza kulipa madai ya wakandarasi hao.

Kwa mfano, kwa miaka ya fedha 2016/17 na 2017/18 bajeti ya kutekeleza miradi ya maji ilikadiriwa kuwa sh bilioni 373 na sh bilioni 220, mtawalia.

[10] Kiambatanisho Na.6

Mfuko wa kitaifa wa uwekezaji wa maji ulikusanya karibu sh bilioni 137 na sh bilioni 150, mtawalia.

Kwa kipindi cha miaka miwili fedha zilizopangwa na zilizotumika zilikuwa asilimia 37 na 68 tu ya mahitaji. Wakati fedha zilizokusanywa haziwezi kutimiza majukumu yaliyowekwa, Wizara ya Maji iliendelea kupitisha utekelezaji wa miradi ya maji ambayo haina fedha pangwa.

ii) Masuala ya misamaha ya kodi ambayo bado hayajahitimishwa

Wakati wa utekelezaji wa mradi wa WSDP I & II, Serikali iliruhusu misamaha ya ongezeko la kodi kwenye kununua vifaa vilivyotumika katika kutekeleza miradi ya maji. Pamoja na ukweli huo, timu ya ukaguzi iligundua kuwepo kwa maombi kutoka kwa wakandarasi ya kuomba ongezeko la muda kwa sababu ya kushindwa kwa Halmashauri kuwezesha taratibu za kupata misamaha ya ongezeko la thamani ili kununua vifaa kwa ajili ya ujenzi wa miradi ya maji vijijini. Ukweli huu ulibainika kwenye Halmashauri 3 kati ya 12 zilizotembelea.

b) Sababu zinazotokana na upatikanaji wa vifaa vya ujenzi

Upatikanaji wa vifa vinavyopaswa kutumika kwenye utekelezaji wa miradi ya maji ni moja ya sababu zilizobainishwa kusababisha kuchelewa kukamilika kwa miradi hiyo. Hii ni kwa sababu ilibainika kwamba moja ya sababu zilizotajwa wakati kwa kuomba ongezeko la muda ni upatikanaji wa vifaa, kwani vingine vinaagizwa nje ya nchi, ambavyo huchukua muda mrefu kufika nchini.

c) Sababu zinazotokana na uwezo wa mkandarasi

Moja ya sababu za kuchelewa kwa utekelezaji wa miradi ya maji ni uwezo wa wakandarasi. Hii ni pamoja na kuugua kwa wataalamu, kuugua kwa utawala kwa muda mrefu, pamoja na mabadiliko ya utawala kwenye kampuni za ujenzi.

d) Sababu zinazotokana na mapungufu kwenye Usimamizi na ufuatiliaji

Upungufu kwenye usimamizi na ufuatiliaji hutokana na kukosa mipango, kukosekana kwa fedha kwa ajili ya usimamizi, idadi ndogo ya wataalamu, kuchelewesha kujibu maombi ya kuendelea na kazi ya ujenzi kwa hatua zinazofuata pamoja na majadiliano na wananchi juu ya ardhi itakayopita miundombinu ya maji. Hizi ni baadhi ya sababu za usimamizi na uangalizi zinazochangia ucheleweshaji.

e) Sababu zinazotokana na matukio yasiyotarajiwa

Matukio yasiyotarajiwa yalibainika kuchangia ucheleweshaji wa ukamilika wa miradi ya maji. Hii inajumuisha hali ya hewa hasa mvua nzito, kuingiliana na ujenzi wa barabara, kukosa chanzo cha maji ya ardhini, na kuwepo kwa mwamba.

6.5.2 *Kuchelewa kwa kukamilika kwa miradi ya maji*

Ilibainika kuwa miradi mingi ya maji iliyotekelezwa na Wizara na ile ya Halmashauri haikukamilika kwa muda uliopaswa. Kwa mfano,ilibainika kuwa katika miradi 9 iliyotekelezwa na Wizara, hapakuwa na mradi wowote uliokamilika kwa wakati. Ilibainika kuwa kulikuwa na ucheleweshaji mkubwa kwa muda kati ya miezi 9 hadi karibia miaka 4.

Muda wa utekelezaji wa miradi uliongezwa kwa kati ya nusu hadi mara mbili ya muda uliokubaliwa awali kwenye mkataba. Uchambuzi wa muda ulioongezwa ulionesha, ucheleweshaji ulikua kwa zaidi ya miaka miwili, ambapo asilimia 78 ya miradi ilichelewa kwa zaidi ya mwaka mmoja. Uchambuzi zaidi ulibaini kuwa nusu ya miradi haikukamilika kwa zaidi ya miaka miwili.

Kiwango sawa cha ucheleweshaji pia kilibainika kwenye miradi ya maji ambayo ilitekelezwa na halmashauri. Kwa mfano, katika halmashauri 12 zilizotembelewa, miradi 53 kati ya 58 haikukamilika kwa wakati kwa hadi siku 95 hadi 1299.

Sababu kubwa za kuongeza muda kwenye utekelezaji wa miradi ya maji iliyokaguliwa ilikuwa ni kutoweza kufuata na kuhuisha mpango kazi, mapungufu kwenye kushughulikia maombi na idhini ya kuongeza muda wa mikataba, kuchelewa kufanya maamuzi ya mabadiliko ya mabomba kutoka ya chuma hadi ya plastiki pamoja na ucheleweshaji kukabidhi eneo la mradi kwa mkandarasi.

6.5.3 Ucheleweshaji wa Malipo kwa wakandarasi

Uchambuzi wa malipo kwa wakandarasi na washauri elekezi ulibaini yafuatayo:

a) Wizara ilifanya Ucheleweshaji wa malipo kwa Wakandarasi

Mapitio ya madai ya malipo kwa miradi iliyotekelezwa na halmashauri yalibainika kuwepo kwa ucheleweshaji wa malipo kwenye utekelezaji wa miradi wa maji kama inavyoonyesha hapo chini;

Ukaguzi huo ulibaini kuwa Wizara ya Maji ilikuwa haiidhinishi malipo ya wakandarasi waliokuwa wanatekeleza miradi ya maji kwenye halmashauri kwa zaidi ya siku 28.

Ilibainika kwamba miradi 5 kati ya 12 kwenye Halmashauri zilizotembelewa ilibainika ucheleweshaji kwenye malipo ya wakandarasi kwa zaidi ya asilimia 40. Hali hiyo ilisababisha kucheleza kukamilika kwa miradi ya maji kwa siku 2 hadi 627 kwa asilimia 70.

Kwa upande mwingine, ucheleweshaji wa kuwalipa wakandarasi imebainika kuwa moja ya sababu zinazochelewesha utekelezaji wa miradi, na huathiri mtiririko wa fedha kwa mkandarasi.

b) Ucheleweshaji wa kuidhinisha malipo kwa Halmashauri

Mapitio ya mafaili ya mradi wa maji yalionesha kuwepo kwa ucheleweshaji kwenye kuidhinisha vyeti vya malipo kwa wakandarasi.

Ucheleweshaji huo ulikuwa wa mara kwa mara, pamoja na kwamba inapaswa idhini itolewe ndani ya siku 28 baada ya mkandarasi kuwasilisha cheti hicho.

Ucheleweshaji huo ulikuwa wa kawaida licha ya hitaji la kupitisha cheti cha malipo kilichoongezeka ndani ya siku 28 tangu tarehe ya kupokea madai kutoka kwa Mkandarasi. Kati ya madai 167 (maombi ya uthibitisho wa malipo yaliyotolewa na makandarasi), ni 130 tu waliosindika katika kipindi maalumu cha siku 28. Uchanganuzi wa kina wa vyeti vya malipo vya wakandarasi vilivyotolewa idhini kwa Halmashauri 12 ulibaini kwamba, asilimia 75 ya vyeti vya malipo havikuidhinishwa kwa wakati.

Ucheleweshaji huu wa kupitisha vyeti vya malipo ulichangiwa na Katibu Tawala kuchelewa uhakiki na kuidhinisha kazi iliyofanywa na wakandarasi.

c) Ucheleweshaji wa malipo ya awali

Makubaliano ya mkataba[11] yanaitaka Wizara kutoa malipo ya awali kwa mkandarasi ndani ya siku 45 baada ya kuwasilisha dhamana ya kutoka benki kulingana na fedha anazoomba.

Mapitio ya ripoti za mshauri elekezi za kila mwezi juu ya maendeleo ya mradi yalibaini kwamba,miradi yote 8 iliyoangaliwa ilikuwa na ucheleweshaji wa malipo ya awali.

Uchambuzi zaidi ulibaini kuwa, ucheleweshaji wa malipo awali ulikuwa kati ya miezi mitatu (3) hadi zadi ya miezi kumi na minane (18). Ilibainika kwamba, ucheleweshaji huu ulitokana na maandalizi yasiyotosheleza kwa Wizara na Halmashauri juu ya upatikanaji wa fedha kabla ya kusaini mikataba.

6.6 Usimamizi Usiojitosheleza wa miradi ya maji

Ufuatialiaji ni sehemu usimamizi wa miradi inayofanywa kwa kutembelea sehemu za miradi, kukagua miradi inavyoendelea, kupima kazi iliyokamilika na kuhakikisha kwa taarifa za ufuatiliaji zinatolewa. Mapitio ya faili ya mradi yalibaini mapungufu katika usimamizi wa miradi ya maji kama ifuatavyo:

6.6.1 Usimamiaji usiojitosheleza wa miradi ya usambazaji wa maji kutoka kwenye visima

Mapitio ya ripoti za uchunguzi wa kijiografia ilipendekeza kwamba usimamizi wa visima vya maji unapaswa kufanywa na mtaalamu wa maji na miamba. Mapitio ya nyaraka za mradi na majadala yalibaini kuwa miradi ya usambaji wa maji kutoka kwenye visima haikusimamiwa vyema na wafanyakazi wenye uwezo kutoka Halmashauri na Mamlaka za maji.

Ilibainika kwamba, halmashauri 6 kati ya 14 zilizotembelewa zilifanikiwa kusimamia ipasavyo miradi wakati wa ujenzi. Kwenye halmashauri 8 zilizobaki, usimamizi haukufanywa na wafanyakazi wenye uwezo. Hii ilisababishwa na kutokuwapo kwa mipango na bajeti kwa ajili ya kusimamia miradi ya usambazaji maji kwa njia ya visima, pamoja na idadi ndogo ya wafanyakazi waliohitimu.

[11]Kifungu cha mkataba 51.1 cha mashariti ya jumla ya mkataba wa mradi wa chalinze na kwa mikataba iliyochanguliwa kwenye Halmashauri 12

6.6.2 Udhibiti Usiojitosheleza wa Mpango Kazi

Mapitio ya vigezo na masharti kwa miradi ya maji yalibaini kuwa, mpangokazi ulioandaliwa na wakandarasi kwa ajili ya kufuatwa wakati wa ujenzi wa miradi hiyo ulikuwa hauzingatiwi na wakandarasi pamoja na washauri waelekezi. Mpangokazi huo ulikuwa hauna uhalisia na ulikuwa hauhuishwi kwa kuzingatia mabadiliko ya muda huo.

Ukaguzi ulibaini pia mapungufu ya nyongeza ya muda wa utekelezaji wa mikataba. Wakandarasi walikuwa hawaombi kwa wakati na Wizara ilikuwa inachukua muda mrefu kufanya maamuzi.

6.6.3 Usimamiaji usiotosheleza wa miradi ya maji

Wakati wa Ukaguzi, wakaguzi walitembelea miradi na kubaini kwamba, miradi hiyo ilitekelezwa kwa ubora usiotosheleza kwani mabomba ya maji na matenki yalikuwa yanavuja. Hali hiyo ilitokana na usimamizi usiotosheleza, kwani mkandarasi alitekeleza mradi wa kiwango kisichotosheleza kwa kutumia vifaa tofauti na vilivyopaswa kutumika.

Kwa mfano, ukaguzi ulibaini kwamba halmashauri ya Shinyanga haikusimamia vyema mradi wa maji wa Didia. Hii ilithibitishwa baada ya mkandarasi kuomba kulipwa fedha alizokatwa kwa ajili ya kipindi cha matazamio ya mradi. Halmashauri ya Shinyanga ilimjibu kwamba kuna baadhi ya kazi mkandarasi hajamalizia ikiwa pamoja na kuweka tenki la maji lenye lita 3000 na kujenga tenki la maji la lita 1000.

Hii inamaanisha kuwa, hakukuwa na uangalizi wa karibu wakati wa utekelezaji wa mradi wa maji wa Didia hadi mkandarasi alipomaliza kazi yake. Kipindi cha matazamio kulipita, ndipo akaamua kuomba kurudishiwa fedha zake alizokatwa kwa ajili ya kipindi cha matazamio.

SURA YA SABA

RASILIMALI KWA AJILI YA USAMBAZAJI MAJI SAFI NA HUDUMA ZA MAJI TAKA

7.1 Utangulizi

Sura hii inaelezea ufanisi wa serikali kupitia Wizara ya Maji na Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa (OR-TAMISEMI) katika kupanga, kugawa na kutumia rasilimali kwa ajili ya usambazaji wa maji safi na huduma za maji taka nchini. Rasilimali zinazohusika katika sura hii zinajumuisha rasilimali fedha, rasilimali watu, zana na vifaa muhimu kwa ajili ya utekelezaji wa shughuli za kusambaza maji safi na huduma za maji taka.

Sura imegawanywa katika sehemu tano, inajumuisha mipango na bajeti kwa ajili ya rasilimali (sehemu ya 7.2); ugawaji na usambazaji wa rasilimali (sehemu ya 7.3); ukusanyaji wa ada kutokana na maji na huduma za usafi (sehemu ya 7.4); na matumizi ya Rasilimali zilizotengwa (sehemu ya 7.5).

7.2 Kupangilia rasilimali kwa ajili ya usambazaji wa maji safi na huduma za maji taka

Kifungu cha 5 ya sheria ya maji na usafi ya mwaka 2019 inaitaka Wizara ya maji kuratibu mipango na uhamasishaji wa rasilimali kwa ajili ya huduma za maji na usafi. Pia, inatakiwa kuratibu na kutoa msaada wa kifedha kwa usambazaji wa maji na huduma za usafi. Ukaguzi umebaini mapungufu yafuatayo katika kupanga rasilimali kwa ajili ya usambazaji wa maji na huduma za maji taka:

7.2.1 Bajeti isiyotosheleza kwa ajili ya usambazaji wa maji safi na huduma za maji taka

Ukaguzi ulibaini kupitia ripoti ya hali ya maji kwa mwaka 2014/15 na 2016/17 kwamba, Serikali za Mitaa na mamlaka za usambazaji maji na usafi wa Mazingira hazina mifumo endelevu ya kuhakikisha zinakuwa na rasilimali fedha kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maji toka vyanzo vya visima. Hii ni kinyume na sera ya Taifa ya Maji ya mwaka 2002 sehemu ya 4.4.2 inayoitaka Wizara ya maji kuwa na mipango endelevu ya rasilimali kwa ajili ya uendelezaji wa miradi ya maji. Fedha hizi ni kwa ajili ya ukarabati wa miradi ya visima iliyokamilika kwenye vyanzo vya visima. Badala yake, fedha kwa ajili ya matengenezo ya visima ilitegemea zaidi fedha zinazochangwa na jamii ambazo mara nyingi hazitabiriki.

Matokeo yake, kukawa na ukarabati usiojitosheleza wa miradi ya maji iliyokamilika kutoka vyanzo vya visima na kusababisha idadi kubwa ya

visima kutelekezwa na kutokufanya kazi kama ilivyooneshwa katika sura ya tatu.

Vilevile, kupitia bajeti ya Mamlaka za Maji safi na Usafi wa Mazingira mijini, ukaguzi ulibainisha kuwa mamlaka za maji taka mijini zilikuwa na bajeti huduma za maji taka isiyojitosheleza. Pia, ilibainika kuwa mamlaka ya maji taka mijini ilitoa kipaumblele kidogo kwenye shughuli za utoaji wa huduma za maji taka, ikiwa ni pamoja na utengwaji wa bajeti ndogo kwa ajili ya upanuzi wa mitandao ya maji taka.

Kupitia rekodi za bajeti ya Mamlaka za Maji safi na Usafi wa Mazingira mijini, ilibainika kwamba kwa kipindi cha miaka mitano, wastani wa fedha za bajeti kwa ajili ya maendeleo ya mtandao wa maji taka ulikuwa jumla ya shilingi za Tanzania bilioni 2.8, sawa na 9% ya mapato yote yaliokusanywa kutoka kwenye utoaji wa huduma ya maji taka. Kiasi hiki kilichotengwa kilikuwa hakijitoshelezi; kwani, kwa wastani, gharama za ujenzi wa mtandao wa maji taka kwa kilometa 1 ni shilingi za Tanzania milioni 635 hadi 750.

Kwa upande mwingine, mapitio ya mpango kazi kwa mwaka wa fedha 2013/14 hadi 2016/17 wa halmashauri 12 zilizotembelewa yalibainisha kwamba, halmashauri hazikujumuisha huduma za usafi kama vile ukusanyaji, usafirishaji na utupaji wa taka kwenye mipango na bajeti zao wakati wa upangaji wa kazi zao. Serikali za mitaa hazikutoa kipaumbele kwenye shughuli hizi wakati wa upangaji wa mipango yao.

Bajeti isiyojitosheleza ya shughuli zinazohusiana na utoaji huduma za maji taka hasa zilisababishwa na:

(i) Kutokutoa kipaumbele cha kutosha kwenye huduma za maji ikilinganishwa na shughuli za usambazaji maji; na
(ii) Mipango hafifu ya maafisa wa halmashauri zenye dhamana ya utekelezaji na usambazaji wa maji safi na huduma ya maji taka hivyo kuacha shughuli muhimu kama vile uendeshaji na ukarabati wa visima na ufuatiliaji wa ubora wa maji.

7.2.2 Mipango isiyojitoleza ya rasilimali watu

Kupitia taarifa za rasilimali watu za halmashauri 14 zilizotembelewa, ukaguzi ulibaini kuwa halmashauri hazikuwa na wataalamu wa maji katika maeneo yao. Licha ya wataalamu wa maji kuwa na umuhimu katika kufafanua tafiti mbalimbali zilizofanywa kabla ya uchimbaji wa visima, halmashauri hazikutoa kipaumbele katika muundo na hali ya wafanyakazi.

Kukosekana kwa wataalamu wa maji kumepelekea kuwa na mapitio yasiyojitosheleza ya tafiti za jiografia ya maeneo katika halmashauri. Mwishowe, baadhi ya visima vilivyochimbwa havikutoa matokeo yaliyotarajiwa. Kwa mfano, katika halmashauri ya Kinondoni kisima kilichochimbwa katika eneo la Msumi hakikutoa kiasi cha maji kilichohitajika kutokana na kutokufanya utafiti wa kijiografia kabla ya uchimbaji.

7.3 Upangaji na Usambazaji wa rasilimali

Sehemu hii imegawanywa katika sehemu zifuatazo: utoaji wa pesa kwa ajili ya usambazaji wa maji safi na huduma za maji taka (7.3.1); rasilimali watu kwa ajili ya utekelezaji wa maji safi na huduma za maji taka (7.3.2) na utoaji wa zana na vifaa kwa ajili ya utekelezaji wa usambazaji wa maji na huduma ya maji taka (7.3.3).

7.3.1 Utoaji usiojitosheleza wa rasilimali fedha iliyopangwa

Sehemu hii inaonyesha bajeti na kiasi kilichotolewa kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maji na huduma ya maji taka nchini.

Upitiaji wa taarifa za fedha toka Wizara ya Maji, OR – TAMISEMI na Mamlaka za Maji safi na Usafi wa Mazingira Mijini ulibainisha kwamba, kwa miaka 5 yenye ripoti za ukaguzi katika sekta ya maji, kiasi cha pesa kilichopelekwa kwa ajili ya utekelezaji wa shughuli za usambazaji wa maji safi na huduma za maji taka kilikuwa chini ya 50% ya bajeti zilizopitishwa, isipokuwa katika OR-TAMISEMI. Jedwali Na. 7.1 linatoa ufafanuzi zaidi juu ya kiasi katika asilimia kilichotolewa katika taasisi/mamlaka.

Jedwali Na. 7.1: Asilimia ya Kiasi kilichopokelewa kwa ajili ya bajeti ya miradi ya maji na huduma za maji taka

Jina la ripoti	Wizara/Mamlaka	Wastani wa bajeti kwa mwaka '000,000'		Asilimia (%)
		Bajeti ilioidhinishwa	Kiasi kilichotolewa	
Utoaji wa Huduma za Maji taka katika Maeneo ya Mijini	Wizara ya Maji	258,066	103,374	40
	OR-TAMISEMI	173	145	84
Usimamizi wa miradi ya maji katika maeneo ya Vijijini	Wizara ya Maji	331,000	133,000	40
Udhibiti wa Uondoaji wa Maji kutoka kwa vyanzo vya Maji	Bodi za Mabonde ya Maji	3,164	646	20
Usimamizi wa Miradi ya Maji kutoka vyanzo vya Visima	Wizara ya Maji	331,000	133,000	40

Jina la ripoti	Wizara/Mamlaka	Wastani wa bajeti kwa mwaka '000,000'		Asilimia (%)
		Bajeti ilioidhinishwa	Kiasi kilichotolewa	
Usimamizi wa Mikataba katika Ujenzi wa Miradi ya Maji Mijini	Serikali ya Tanzania	133,775	55,325	41
	Washirika wa Maendeleo	286,375	7,305	3
Jumla		***1,343,553***	***432,795***	***32***

__Chanzo__: Rekodi za kifedha kutoka kwa Wizara na UWSSA

Jedwali Na. 7.1 linaonesha kuwa, kwa wastani, kiasi cha fedha kilichopokelewa kilikuwa 32% ya bajeti iliyoombwa kwa kaguzi zote tano za ufanisi zilizofanywa kwenye sekta ya maji. Pia, linaonesha kwamba kiasi cha pesa kilichotolewa kwenye udhibiti wa uondoaji maji kwenye vyanzo vya maji ni 20% ya bajeti iliyoombwa. Kwa upande mwingine, kuhusu usimamizi wa miradi ya maji kutoka kwenye vyanzo vya visima na usimamizi wa miradi wa maji upande wa vijijini, ilionesha kiasi cha pesa kilichopokelewa kilikuwa 40% ya bajeti zilizoombwa.

Athari ya utoaji wa bajeti isiyojitosheleza ya usambazaji wa maji safi na huduma ya maji taka

Kumekuwa na athari mbalimbali kutokana na kupeleka kiasi kisichojitosheleza kwa ajili ya usambazaji wa maji na huduma ya maji taka nchini. Athari zilizoripotiwa na kaguzi tano za ufanisi zilizofanywa kwenye sekta ya maji ni pamoja na:

(i) Kushindwa kukamillika kwa miradi ya maji kwa sababu ya kukosekana kwa fedha. Kwa mifano ya hoja hii ni: mradi wa visima 9 wilayani Manyoni, Kifindike na Gwata wilayani Morogoro mkoani Morogoro;

(ii) Kucheleweshwa kwa malipo ya wakandarasi na washauri: Kwa mfano, hati za malipo 68 kati ya 175 malipo yake yalicheleweshwa; hii ni sawa na 39%. Vilevile kulikuwa na ucheleweshaji wa malipo ya kiasi cha shilingi za Tanzania bilioni 10 za mkandarsi aliyekuwa anatekeleza miradi ya maji kutoka kwenye vyanzo vya maji vya visima. Kwa maelezo zaidi, angalia sura ya 6;

(iii) Kuchelewa kukamilika kwa miradi ya maji kwa upande wa usambazaji wa maji vijijini na pia 81% ya miradi iliotekelezwa kwenye halmashauri haikukamilika kwa wakati. Ucheleweshwaji ulikuwa kwa miezi 9 hadi miaka 4 kama ilivyoelezewa zaidi kwenye Sura ya 6; na

(iv) Kuongezeka kwa gharama kwa sababu ya riba iliyotokana na ucheleweshwaji wa malipo kwa wakandarasi. Mapitio ya hati 63 za malipo ya wakandarasi na rekodi za toka kwenye halmashauri 12

zilizotembelewa yalibainisha kwamba, serikali ilipaswa kulipa shilingi za Tanzania milioni 543 kutokana na ucheleweshwaji wa malipo ya wakandarasi na washauri wa kitaalamu waliokuwa wanatekeleza miradi ya maji vijijini. Aidha, wakandarasi na washauri wa kitaalamu waliokuwa wanahusika na usimamizi wa mikataba katika ujenzi wa miradi ya maji mijini walidai jumla ya shilingi za Tanzania milioni 828 na Dola za Marekani 842,000 kutokana na ucheleweshwaji wa malipo katika utekelezaji wa mradi wa Chalinze. Kwa maelezo zaidi, angalia sura ya sita.

7.3.2 Mgao usiojitosheleza wa rasilimali watu

Mgao usiojitosheleza wa rasilimali watu kwa ajili ya utekelezaji usambazaji wa maji safi na huduma ya maji taka umeripotiwa na kaguzi 3 kati ya 5 ya ripoti za ukaguzi wa ufanisi katika sekta ya maji. Mapitio ya hali ya wafanyakazi katika wizara ya maji yalibainisha kuwa, idadi ya wafanyakazi waliopo ni 26% hadi 50% ya mainjinia na mafundi wanaotakiwa kwenye utekelezaji wa miradi ya maji.

Matokeo yake, kulikuwa na mzigo mkubwa wa kazi kwa wafanyakazi ambao uliathiri utendaji wao pamoja na ubora wa miradi ya maji uliotekelezwa. Kwa maelezo zaidi ya uhaba wa Watumishi, tazama Jedwali Na.7.2.

Jedwali Na.7.2: Uwiano wa wafanyakazi wenye dhamana ya kusimamia miradi ya maji na miradi husika

Jina la ripoti	Idadi ya halmashauri zilizotembelewa	Idadi ya wafanyakzi waliopo		Idadi ya miradi 2017/18	Uwiano	
		Wahandisi	Mafundi		Mhandisi/ Namba ya mradi	Fundi/Namba ya mradi
Usimamizi wa Miradi ya maji vijijini	12	15	45	46	1:3	1:1
Usimamizi wa miradi ya maji kutoka vyanzo vya visima	14	28	41	203	1:7	1:5

Chanzo: *Hali ya wafanyakazi na nyaraka za mikataba kutoka halmashauri zilizotembelewa*

Jedwali Na.7.2 linaonesha uwiano wa rasilimali watu kwa miradi ya maji katika maeneo ya vijijini na vyanzo vya visima. Kuhusiana na usimamizi wa miradi ya maji kwa upande wa maeneo ya vijijini, kulikuwa na uwiano wa mhandisi 1 aliyetekeleza miradi ya maji. Kwa upande mwingine, fundi 1 alikuwa anatekeleza mradi 1. Hali ilikuwa tofauti katika utekelezaji wa miradi ya maji kutoka kwenye vyanzo vya visima, ambapo uwiano ulikuwa mhandisi 1 alikuwa anasimamia miradi 7 wakati fundi 1 alikuwa anasimamia miradi 5 ya maji.

Aidha, Wizara ya Maji haikuajiri idadi inayohitajika ya wafanyakazi ili kuwezesha udhibiti wa maji kutoka kwenye vyanzo. Kwa maelezo ya kina, angalia kielelezo namba 7.1.

Kielelezo Na. 7.1: Taarifa kutoka Bodi ya Mabonde ya Maji

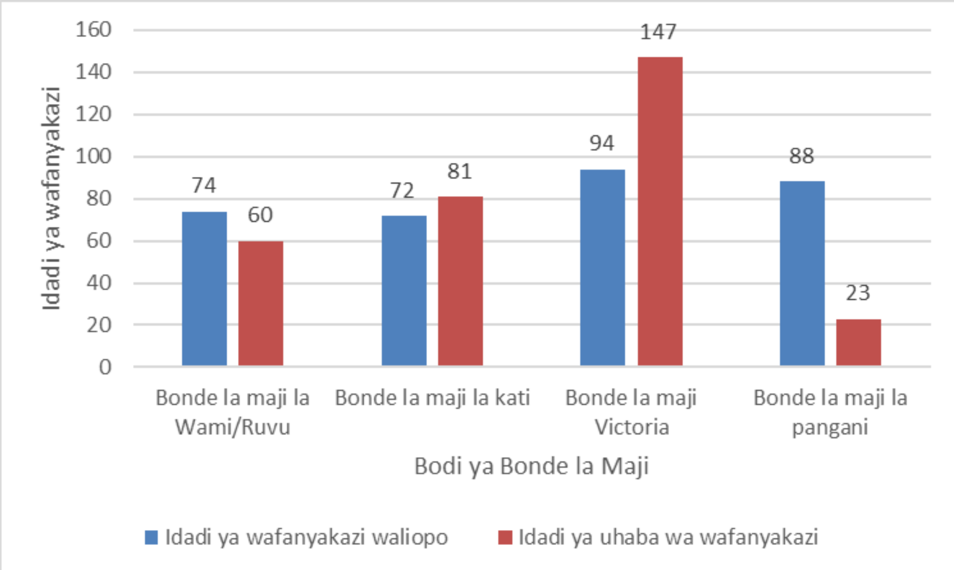

Chanzo: *Bodi za Bonde za Maji,2016*

Kielelezo Na.7.1 kinaonesha kwamba bodi zote za mabonde ya maji hazikuwa na idadi ya wafanyakazi wanaohitajika ikilinganishwa na mahitaji yao. Upungufu kwa kiasi kikubwa umeonekana katika bonde la ziwa Victoria lililokuwa na upungufu wa wafanyakazi 147 likifuatiwa na bonde la kati Singida lenye upungufu wa wafanyakazi 81. Bonde la Pangani limeonesha upungufu mdogo wa wafanyakazi ikilinganishwa na mabonde mengine, likiwa na upungufu wa wafanyakazi 23.

Athari ya mgao wa rasilimali watu usiojitosheleza kwenye utekelezaji na usambazaji wa maji safi na huduma ya maji taka

Mgao wa rasilimali watu usiojitosheleza kwenye utekelezaji wa miradi ya maji na huduma za maji taka imepelekea;

(i) Ukaguzi usiojitosheleza wa miradi ya maji ambao ulipelekea kuwepo kwa visima haramu na visivyoeleweka. Kwa mfano, ukaguzi uliofanywa katika manispaa ya Ilala na bodi ya bonde la maji la Wami/Ruvu mwaka 2015 ulibaini kuwapo kwa jumla ya visima 2626 visivyosajiliwa na visima 330 visieleweke. Hii ikapelekea utekelezaji wa miradi ya visima usioridhisha, kukosekana kwa taarifa zinazojitosheleza kwa ajili ya ufuatiliaji wa utekelezaji wa miradi ya visima, na inaathiri ukusanyaji ya mapato kutoka kwa watumiaji wa maji.

(ii) Kuchelewa kuthibitisha kazi iliyofanywa. Pia, ilibainika kwamba kulikuwa na uchelewaji wa uthibitishaji wa kazi iliyofanywa na wakandarasi na washauri wakati wa utekelezaji wa miradi ya maji inayoendelea kutokana na kuwa na rasilimali watu isiyojitosheleza kwenye halmashauri.

7.4 Ukusanyaji usiojitosheleza wa ada na tozo

Licha ya kuwa na mgao usiojitosheleza wa rasilimali fedha kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maji, kulikuwa na udhaifu katika kukusanya ada na tozo kwa ajili ya usambazaji wa maji na huduma za maji taka kwa watumiaji.

Kwa mujibu wa sehemu ya 25 (a) ya sheria ya usimamizi wa rasilimali za maji ya mwaka 2009, Bodi za Mabonde ya Maji zinahitajika kukusanya ada na tozo kutoka kwa watumiaji wote wa maji kabla ya utoaji wa vibali vya uendeshaji. Mapitio ya rekodi za fedha za Bodi za Mabonde ya Maji juu watumiaji maji yalibaini kwamba bodi hizo hazikuwa zinakusanya ada na tozo toka kwa watumiaji wa maji kwa ufanisi.Hii ikapelekea kuwa na madeni kutoka kwa watumiaji wa maji, kiasi cha shilingi za Tanzania milioni 5,053. Kwa maelezo ya kina, angalia jedwali Na.7.3

Jedwali Na.7.3: Asilimia ya malipo na tozo ya maji zinazokusanywa na Bodi ya Mabonde ya Maji (sh '000,000')

Mwaka wa fedha	Jumla ya Deni	Jumla ya kiasi kilichokusanywa	Kiasi kisichokusanywa (%)
2011/12	470	334	29
2012/13	481	312	35
2013/14	805	426	47
2014/15	1,604	636	60
2015/16	1,734	779	55
Jumla	***5,093***	***2,488***	***45***

Chanzo: *Taarifa za watumia maji toka bodi ya mabonde ya Maji*

Jedwali Na.7.3 linaonyesha kuwa, kwa kipindi cha miaka 5 kilichokaguliwa, Bodi ya Mabonde ya Maji hawakuweza kukusanya 45% ya deni walilokuwa wanadai.

Vilevile, mapitio ya madodoso kutoka bodi ya maji ya Taifa yalibainisha kwamba, sababu za kukosekana kwa ufanisi kwenye ukusanyaji wa ada ni idadi ndogo ya jumuiya ya watumia maji ikilinganishwa na mahitaji kwa bodi zote 4 za maji zilizotembelewa. Jumuiya ya watumiaji maji ilipaswa kusaidia bodi za mabonde ya maji katika ukusanyaji wa ada ya watumiaji maji kwa niaba yao. Hii ni kwa mujibu wa Sehemu ya 80(1) ya sheria ya usimamizi wa rasilimali ya maji ya mwaka 2009. Kwa maelezo ya kina, angalia jedwali Na.7.4

Jedwali Na. 7. 4: Uhaba wa upungufu wa jumuiya ya watumia maji katika kila Bodi ya Mabonde ya Maji

Bodi ya bonde la Maji	Idadi ya jumuiya zilizopangwa	idadi ya jumuiya zilizopo	Upungufu katika asilimia(%)
Bodi ya Bonde la Maji kati	18	3	83
Bodi ya Bonde la Maji -Victoria	29	7	76
Bodi ya Bonde la Maji Pangani	30	13	57
Bodi ya Bonde la Maji Wami/Ruvu	33	15	55

***Chanzo**: Taarifa toka bodi za mabonde ya maji,2016*

Jedwali Na.7.6 linaonesha kwamba kwa bodi 4 za mabonde ya maji zilizotembelewa zi3elikuwa na upungufu wa Jumuiya za watumiaji maji kuanzia 55% hadi 83%. Hii ilipelekea kutokuwa na ufanisi kwenye ukusanyaji wa ada toka kwa watumiaji wa maji.

7.5 Matumizi duni ya fedha zilizogawiwa kwa ajili ya mradi wa maji

Uchambuzi wa taarifa za makusanyo ya ada na tozo kwenye utoaji wa huduma za maji taka pamoja na matumizi yake kutoka kwenye Mamlaka zilizotembelewa ulibaini kwamba, Mamlaka za Maji Safi na Usafi wa Mazingira zilitumia mapato yaliyokusanywa kwa shughuli zingine, tofauti na utoaji wa huduma za maji taka. Kwa maelezo ya kina, angalia kielelezo namba 7.2.

Kielelezo Na. 7. 2: Wastani wa mapato yaliyokusanywa na kutumika kwenye utoaji wa huduma za maji taka

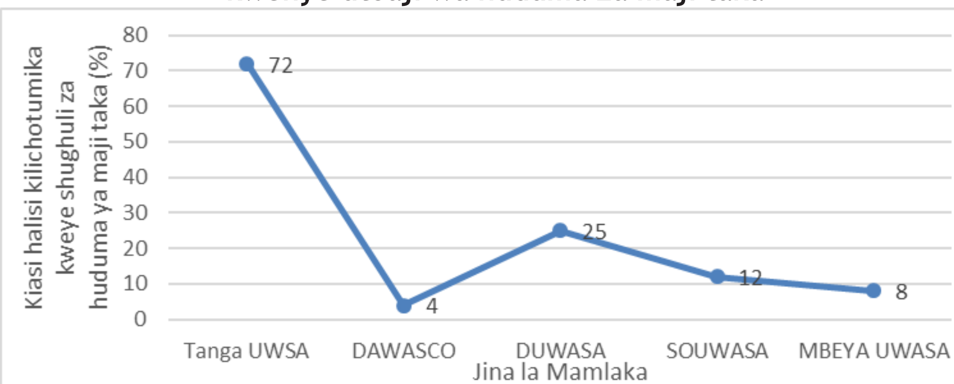

***Chanzo**: Uchambuzi wa wakaguzi wa rekodi za fedha zinazotolewa kutoka Mamlaka za Maji Safi na Usafi wa Mazingira*

Kielelezo Na.7.2 kinaonesha kwamba, kwa kipindi cha miaka mitano, kuanzia mwaka 2012/13 hadi 2016/17, kwa wastani Tanga UWASAs imeweza kutumia zaidi ya 70% ya mapato iliyokusanya kutoka kwenye ada na tozo za utoaji wa huduma ya maji taka kwa ajili ya shughuli

zinazohusiana na utoaji wa huduma ya maji taka. Mamlaka zingine zilibainika kutumia chini ya 26% kwenye shughuli zinazohusiana na utoaji wa huduma ya maji taka kama matengenezo, ukarabati na upanuzi wa mtandao wa maji taka.

Aidha, ilibainika kwamba DAWASCO walikuwa na matumizi duni ya ada ya utupaji taka katika kuboresha mabwawa ya maji taka. Mapitio ya takwimu juu ya kiasi cha ada za utupaji taka toka kwa waendeshaji binafsi wa malori ya taka, yalibainisha kwamba, DAWASCO walikusanya kwa kiasi cha chini sh. milioni 1,700 kutoka mwaka 2012/13 hadi mwaka 2016/17 kama ada ya kutupa taka katika mabwawa ya Vingunguti na Kurasini. Hata hivyo, DAWASCO hawakuwa na kipaumbele ili kuhakikisha wanakarabati mabwawa kupitia ada zilizokusanywa.

Vilevile, kupitia taarifa ya bajeti na ripoti za utekelezaji wa miradi ya maji kutoka halmashauri na Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira ilibainika kuwa, kulikuwa na miradi ya maji toka vyanzo vya visima iliyotekelezwa kwa bei zaidi ya makuballiano ya kwenye mkataba. Mkataba 1 kati ya 26 iliyopitiwa kutoka mamlaka mbili yaani DAWASA na DUWASA ilionekana kuwa na ongezeko la zaidi ya 30% ya gharama ya mradi, ikiwa na Tsh bilioni 1.3. Aidha, kwenye halmashauri zilizotembelewa kulikuwa na utekelezaji wa miradi ya maji zaidi ya gharama za kwenye mkataba, kwa taarifa za kina angalia Jedwali Na. 7.5

Jedwali Na.7.5: Matumizi ya fedha kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maji kutoka vyanzo vya visima

Jina la Halmashauri: halmashauri ya	Idadi ya mikataba iliopitiwa	idadi ya mikataba yenye gharama zaidi ya mkataba	Kiasi cha pesa kilichozidi - (Tsh katika Milioni)	Wastani wa asilimia zilizozidi kutoka mkataba halisi (%)
Longido H/W	7	2	1.9	51
Lindi H/M	10	3	0.9	22
Kilwa H/W	2	1	0.2	21
Dodoma H/J	11	5	0.2	18
Bariadi H/W	6	1	0.1	12
Kinondoni H/M	2	0	0	0
Temeke H/M	10	0	0	0
Arusha H/J	6	0	0	0
Tabora H/M	2	0	0	0
Urambo H/W	0	0	0	0
Songea H/M	11	0	0	0
Tunduru H/W	9	0	0	0
Meatu H/W	3	0	0	0
Bahi H/W	11	0	0	0
Jumla	***91***	***12***	***3.3***	***13***

Chanzo: *Uchambuzi wa wakaguzi wa bajeti na ripoti ya utekelezaji wa miradi ya maji*

Jedwali Na. 7.5 linaonesha kwamba, kati ya mikataba 91 iliyopitiwa kutoka halmashauri 14, mikataba 12 (sawa na 13%) toka halmashauri 5 ilikuwa na gharama zilizozidi kiwango cha kwenye mikataba ikiwa na sh bilioni 3.3. Sababu ya kuongezeka kwa gharama ilibainika kuwa ni mabadiliko ya mpango na usanifu wa miradi ya maji.

Zaidi ya hayo, kupitia mapitio ya mafaili ya miradi ya maji ilibainika kuwa kulikuwa na ucheleweshaji wa utekelezaji wa miradi ya maji ambayo ilipelekea kuongezeka kwa gharma za mikataba kutokana na kuongezeka kwa bei za vifaa, gharama za riba na usimamizi wa washauri wa miradi.

Athari ya matumizi duni ya rasilimali zilizopo kwa ajili ya usambazaji wa maji na huduma za taka

(i) ***Maboresho yasiyoridhisha ya miundombinu ya maji na huduma ya maji taka:*** Mchango wa makusanyo kutoka kwenye ada na tozo kwenye uboreshaji wa huduma za maji taka umekuwa mdogo kutokana na matumizi ya makusanyo hayo kwenye shughuli ambazo hazihusiani na utoaji wa huduma ya maji taka.

(ii) ***Hatari ya kushindwa kutekeleza usambazaji wa maji na miradi ya maji:*** Kutokana na uzoefu wa ugawiwaji wa bajeti isiojitosheleza, kuna hatari ya kushindwa kutekeleza miradi ya maji endapo pesa zilizokusanywa hazitatumika kusaidia utekelezaji wa shughuli za utoaji wa huduma ya maji taka.

SURA YA NANE

URATIBU NA UFUATILIAJI WA HUDUMA ZA USAMBAZAJI WA MAJI SAFI NA UTOAJI WA MAJI TAKA

8.1 Utangulizi

Sura hii inawasilisha matokeo ya ukaguzi kuhusu uratibu, ufuatiliaji na tathmini kwenye shughuli zizohusu utoaji wa huduma za usambazaji wa maji safi na utoaji maji taka nchini.

Sura hii imegawanyika katika sehemu kuu tatu ambazo ni uratibu wa kati ya wadau mbalimbali (sehemu ya 8.2), ufuatiliaji wa shughuli za usambazaji wa maji safi na utoaji maji taka (sehemu ya 8.3) na upimaji na ufuatiliaji wa rasilimali za maji (sehemu ya 8.4)

8.2 Uratibu usiotesheleza kati ya wadau wanaohusika kwenye huduma za usambazaji wa maji safi na utoaji wa maji taka

Kifungu hiki kinawasilisha matokeo ya ukaguzi yanayohusu uratibu kati ya wadau kuhusu huduma ya usambazaji wa maji safi na utoaji wa maji taka. Matokeo haya ya ukaguzi yanahusu vipengele vya:uratibu usiotesheleza kati ya Wizara ya Maji na Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa (8.2.1),ushirikishwaji usiotosha wa wadau katika kupanga matumizi ya maji (8.2.2), ushirikishwaji usiotosha kati ya wadau wanaohusika na shughuli za huduma za usambazaji wa maji safi na utoaji wa maji taka (8.2.3) kati ya Bodi za Maji za Mabonde na(8.2.4), sababu zilizopelekea uwepo wa uratibu usiotosha (8.2.5); na, mwisho ni athari za ushirikishwaji usiotosha wa wadau wanaohusika na huduma za usambazaji wa maji na utoaji wa majitaka.

Ili kuongeza ufanisi, Sera ya Taifa ya Maji ya Mwaka 2002, inaelekeza kutengenezwa kwa mfumo madhubuti wa ushikirikiano kati ya wadau na taasisi zinazohusika na utoaji wa huduma za usambazaji wa maji safi na utoaji wa maji taka.

Ukaguzi ulibaini kuwa, hakukuwapo na ushirikiano wa kuridhisha wa wadau katika ngazi mbalimbali za Serikali kwenye huduma za usambazaji wa maji safi na utoaji wa majitaka Hii inadhihirishwa na ushirikiano usio wa kutosha kati ya taasisi na wadau mbalimbali wanaohusika utoaji wa huduma za maji na maji taka nchini. Haya yanafafanuliwa kwa kirefu hapa:

8.2.1 Ushirikiano duni kati ya Wizara ya Maji na Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa

Kwa mujibu wa kifungu cha 5 (c), (e) na 6 (b), cha Sheria ya Ugavi wa Maji na Usafi wa Mazingira ya mwaka 2009, Wizara ya Maji na Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa walitakiwa kuratibu upangaji na utekelezaji wa huduma za usambazaji maji safi na utoaji maji taka. Hii ni pamoja na kipindi cha ujenzi wa miundombinu wa utoaji wa huduma hizo.

Ukaguzi ulibaini kuwa,hakukuwa na uratibu wa kutosha katika utoaji wa huduma za maji taka uliosababishwa na kukosekana kwa namna bora ya kubadilishana taarifa kipindi cha upangaji bajeti kati ya Wizara ya Maji na ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa.Vilevile,ilibainika kuwa Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mikoaa na Wizara ya Maji hawakubadilishana taarifa kuhusu utendaji wa Mamlaka za Maji safi na Usafi wa Mazingira kwenye utoaji wa huduma za maji taka nchini.

8.2.2 Kutokushirikishwa kwa wadau kwenye upangaji wa matumizi ya maji

Kipengele cha 3.1 (vi) cha Sera ya Taifa ya Maji ya mwaka 2002 inahitaji ushirikkishwaji wa wadau kwenye upangaji na utoaji wa maamuzi kuhusu matumizi ya maji. Wadau ambao wanatakiwa kushirikishwa ni pamoja na Vyama vya Watumiaji wa Maji (WUA), Taasisi zisizo za Kiserikali, Serikali za Mitaa, Bodi za Mabonde ya Maji (BWBs) na Wizara zinazohusika. Hata hivyo, ukaguzi ulibaini kuwa Bodi za Maji za Mabonde (BWB) hazikuwa na mipango inayoonYesha namna ambavyo wadau watashirkishwa kwenye kupanga matumizi ya maji.

Kutoshirikishwa kwa wadau kama jamii na Mamlaka ya Serikali za Mitaa katika mchakato wa kupanga matumizi ya maji ni kinyume na matakwa ya Sera ya Kitaifa ya Maji ya Mwaka 2002. Ukaguzi pia unatambua kuwa ushiriki wa wadau ungeleta tija wakati wa utekelezaji wa Mipango Shirikishi ya Usimamizi na Uendelezaji wa Rasilimali za Maji.

8.2.3 Ushirikishwaji hafifu wa wadau kwenye shughuli na huduma za maji safi na maji taka.

Mkakati wa Kitaifa wa Maendeleo ya Sekta ya Maji (2006-2015) unazihitaji ,Mamlaka ya Serikali za Mitaa kushirikiana na mamlaka za maji safi na maji taka za miji kuhusu maswala yanayohusu maendeleo ya miundombinu ya maji na maji taka.

Ukaguzi ulibaini kuwa Mamlaka za Maji safi na Usafi wa Mazingira na Mamlaka za Serikali za Mitaa hazikushirikiana kwenye shughuli mbalimbali

zinazohusu utoaji wa huduma za maji taka. Hali hii ilipelekea uharibifu wa miundo mbinu ya majitaka wakati wa utekelezaji wa miradi ya ujenzi kama vile barabara.

Mapitio ya Bajeti za Wizara ya Maji na zile za Ofisi ya Rais-TAMISEMI yalionesha kwamba hakukuwa na uratibu wa bajeti kati ya Wizara ya Maji na Ofisi ya Rais-Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa wakati wa utekelezaji wa miradi ya maji vijijini. Hii inatokana na uwasilishaji wa bajeti mbili zinazokinzana kwenye miradi inayofanana iliyokuwa ikitekelezwa kwenye Halmashauri za wilaya kama inavyooneshwa kwenye jedwali Na. 8.1 hapo chini:

Jedwali Na. 8. 1: Bajeti zinazokinzana za Wizara ya Maji na Ofisi ya Rais -TAMISEMI kwa miradi inayofanana- 2017/18

Halmashauri ya Wilaya	Bajeti iliyopelekwa-TAMISEMI(Milioni TSH)	Bajeti waliyopewa na Wizara ya Maji (Million TSH)
Singida	400	860
Manyoni	334	612
Mbulu	386	2,091
Kiteto	2885	708
Shinyanga	901	1,344
Kishapu	1,175	1,858
Morogoro	759	1,764
Mvomero	447	1,593
Lindi	224	1,310
Nachingwea	3,026	586
Sumbawanga	163	919
Nkasi	1,385	1,385

Chanzo: *Uchambuzi wa Wakaguzi 2019*

Jedwali Na.8.1 linaonesha kuwa halmashauri 11 za wilaya kati ya 12 zilizotembelewa zilikuwa na bajeti mbili zilizowasilishwa kwa Wizara ya Maji na Ofisi ya Rais-TAMISEMI. Bajeti zilizowasilishwa Wizara ya Maji mara zote zilikuwa juu, ikilinganishwa na zile zilizowasilishwa ofisi ya Rais - TAMISEMI isipokuwa Halmashauri a za Wilaya za Nkasi, Nachingwea na Kiteto.

Ukaguzi ulibaini kuwa, hakukuwa na mawasiliano ya kutosha kati ya Wizara ya Maji na Ofisi ya Rais -TAMISEMI kuhusu idadi ya miradi ya maji iliyopaswa kutekelezwa vijijini. Ilibainika kuwa uratibu usio na tija wa wizara hizi mbili ulisababisha ucheleweshaji kwenye utekelezaji wa miradi ya maji vijijini kwa kipindi cha siku 95 mpaka 1299.

8.2.4 Uratibu usioridhisha kati ya Bodi za Maji za Mabonde na Mamlaka za Serikali za Mitaa

Kifungu cha 16 (g) cha sheria ya Usimamizi wa Rasilimali za Maji kinaitaka Wizara ya Maji kupitia Kurugenzi yake ya Rasilimali za Maji kusimamia na kuratibu shughuli za Bodi za Maji za Mabonde na kuwa kiungo kati ya serikali na Bodi za Maji za Mabonde. Vilevile, kifungu cha 23 (l) cha sheria hiyo hiyo kinaihitaji Bodi za Maji ya Mabonde kuratibu wadau wengine kama vile Mamlaka za Serikali za Mitaa na jamii zinazohusika kwenye kusimamia huduma za usambazaji wa maji safi na utoaji maji taka.

Vilevile, ukaguzi ulibaini kwamba kulikuwa na upungufu kwenye kubadilishana habari kati ya Bodi za Maji za Mabonde na Mamlaka za Serikali za Mitaa. Ukaguzi umebainisha kuwa Bodi za Maji za Mabonde (BWB) hazikupewa ushirikiano wa kutosha toka kwa Mamlaka za Serikali za Mitaa na jamii zinazozizunguka ili kuhakikisha kuwa vyanzo vya maji vinatunzwa na kulindwa.

8.2.5 Sababu zilizopelekea uratibu usioridhisha wa wadau

Zifuatazo ni sababu zilizopelekea uwepo wa uratibu usioridhisha kati ya wadau mbalimbali wanaohusika kwenye utoaji wa huduma za usambazaji wa maji safi na maji taka:

a) ***Ubadilishanaji habari usioridhisha kutokana na miundo tofauti yaa utoaji Taarifa***

Mapitio ya miundo ya utoaji taarifa ya Mamlaka za Serikali za Mitaa na Bodi za Mabonde ya Maji yamebainisha kutokuwapo kwa uratibu wa kutosha kati ya Halmashauri na Wizara ya Maji kutokana na miundo tofauti ya utoaji taarifa.

Mamlaka za Serikali za Mitaa hupelekea taarifa kwa Ofisi ya Rais- Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa (OR-TAMISEMI) wakati Bodi za Maji ya Mabonde zinaripoti moja kwa moja kwa Wizara ya Maji. Tofauti hizi za muundo wa utoaji taarifa zilipelekea kutokuwapo kwa ubadilishanaji wa taarifa unaoridhisha kati ya Mamlaka za Serikali za Mitaa, Bodi za Maji za Mabonde na Wizara ya Maji ambayo ilisababisha mtiririko wa taarifa kati ya wadau wakuu kutokuwepo

b) ***Kutokuwapo kwa mipango ya ushirikishaji wa wadau katika utekelezaji wa miradi***

Mapitio ya Mipango ya Bodi za Maji za Mabonde ya kipindi cha mwaka 2011/12 hadi 2015/16 yalibainisha kuwa Bodi za Maji ya Bonde hazikupanga kuwashirikisha wadau katika kupanga matumizi ya rasilimali za maji, kinyume na mahitaji ya sera ya kitaifa ya maji ya mwaka 2002. Sera hiyo inazitaka bonde za maji kuhusisha wadau kama vile Mamlaka za Serikali za Mitaa na jamii katika upangaji wa matumizi ya maji.

8.2.6 Matokeo ya ratibu usioridhisha

Yafuatayo ni madhara yatokanayo na uratibu usioridhisha wa wadau wakuu kwenye utoaji wa huduma za maji safi na maji taka:

a) ***Migogoro ya watumiaji wa maji***

Ukaguzi ulibaini kuwa, uratibu duni ulipelekea uwepo wa migogoro kati ya watumiaji wa rasilimali za maji. Kwa mfano, uhakiki wa taarifa ya ufuatiliaji ya Bonde la Mto Pangani ulionyesha kwamba kulikuwa na migogoro kati ya Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira ya mji wa Moshi na watumiaji wa maji Kilema Kusini. Vilevile, kulikuwa na mgogoro kati ya mradi wa usambazaji maji wa Longuo dhidi ya watumiaji wengine wa maji. Migogoro hii ya maji ilikuwa juu ya haki za utumiaji wa maji kutoka vyanzo.

Vilevile, ukaguzi ulibaini kuwa kulikuwa na migogoro kati ya watumiaji maji wanaoishi upande wa juu na wale wa upande wa chini katika halmashauri ya wilaya ya Hai. Hii lisabaishwa na halmashauri ya wilaya ya Hai kutekeleza Mradi wa Umwagiliaji bila kupata idhini ya Bodi ya Maji ya Bonde la Mto Pangani.

b) ***Uharibifu wa mtandao wa maji taka wakati wa utekelezaji wa miradi ya ujenzi***

Ukaguzi ulibaini kuwa, uratibu usioridhisha kati ya wadau wakuu ulisababisha uharibifu wa mitandao ya maji taka katika maeneo mbalimbali. Kwa mfano, ukaguzi ulibaini kuziba kwa mifumo ya maji taka katika mtaa wa kinyonga katika Jiji la Dodoma uliotokana na ujenzi wa barabara katika eneo hilo. Hii ilionyesha uratibu duni kati ya Halmashauri ya Jiji la Dodoma na Mamlaka ya maji safi na maji taka ya mji wa Dodoma.

Vile vile, mapitio ya kitabu cha kumbukumbu ya matukio cha mamlaka ya maji ya jiji la Dar-Es-Salaam kilionyesha uwepo wa uharibifu wa mitandao ya maji taka unaotokana na utekelezaji wa miradi ya ujenzi. Hii,

inathibitisha kuwa Halmashauri ya Jiji la Dar Es Salaam haikuwasiliana na DAWASCO wakati wa utekelezaji wa miradi ya ujenzi ambayo ingeweza kuathiri mtandao wa maji taka.

Vilevile, mapitio ya barua za utekelezaji wa miradi ya maji yalibainisha kuwa kulikuwa na mabadiliko ya njia ya bomba la maji na vituo vya kuchotea maji ili kupisha ujenzi wa barabara. Ukaguzi ulibaini kuwa, hali hii lilisababishwa na uratibu duni kati ya Mamlaka za serikali za mitaa na mamlaka za barabara zinazohusika ambazo ni Wakala wa Barabarani Vijijini(TARURA) na Wakala wa Barabara za Taifa(TANROADS).

Kwa mfano, uratibu duni kati ya Halmashauri ya mji wa Kiteto na Wakala wa Barabara Vijijini(TARURA) ulipelekea mabadiliko katika njia ya bomba la maji ambayo ilisababisha kupanda kwa gharama za mradi kwa jumla ya sh.milioni 18. Gharama hii ya ziada ingeepukwa tu endapo TARURA na halmashauri ya wilaya ya Kiteto wangeweza kushirikiana katika mipango na utekelezaji wa miradi ya ujenzi.

8.3 Ufuatiliaji wa Utoaji wa huduma za Maji safi na Maji taka

Sehemu hii inawasilisha matokeo ya ukaguzi kuhusu ufuatiliaji wa utoaji wa huduma za usambazaji wa maji safi na maji taka. Matokeo ya ukaguzi yamegwanywa katika vifungu vinne ambavyo ni: Ufuatiliaji wa shughuli za huduma ya maji na maji taka (sehemu ya 8.3.1), Usimamizi wa ukaguzi wa kiufundi (sehemu ya 8.3.2) sababu zilizopelekea kuwepo kwa ufuatiliaji usiojitosheleza wa shughuli za maji safi na maji taka (sehemu ya 8.3.3), na madhara yatokana ya ufuatiliaji na tathmini usiotosha (sehemu ya 8.3.4).

8. 3.1 Ufuatiliaji wa utekelezaji wa shughuli za usambazaji wa maji safi na utoaji wa majitaka

Sheria ya Usambazaji wa maji safi na Usafi wa Mazingira ya mwaka 2009 inaitaka Wizara ya Maji na Ofisi ya Rais-TAMISEMI kutengeneza mipango na kufanya ufuatiliaji juu ya utendaji wa Mamlaka za Majisafi na Usafi wa Mazingira pamoja na Mamlaka za Serikali za Mitaa kwenye utoaji wa huduma za maji safi na maji taka mijini na vijijini.

Ukaguzi ulibaini kuwa, Ofisi ya Rais-TAMISEMI haijafuatilia ufanisi wa Mamlaka ya Serikali za Mitaa kweye utoaji wa huduma za maji taka. Ufuatiliaji usiokuwa na tija ulisababisha TAMISEMI kutokufahamu kiwango cha utekelezaji wa huduma ya utoaji maji taka kilichofikiwa na Mamlaka za Serikali za Mitaa.

Mapitio ya taarifa za ufuatiliaji yalionyesha kuwa wadau wakuu kama mamlaka za Serikali za Mitaa,Ofisi ya Rasi- TAMISEMI na Wizara ya Maji

hawakufanya ufuatiliaji wenye tija wakati wa utekelezaji wa miradi ya usambazaji maji vijijini. Ukaguzi ulibaini kuwa Wizara ya Maji ilitekeleza kwa asilimia 25 tu mipango yake ya ufuatiliaji wakati wa utekelezaji wa Miradi ya Maji vijijini katika kipindi cha mwaka 2013/14 hadi 2017/18.

Pamoja na hayo, mapitio ya mipango ya ufuatiliaji yalionesha kuwa ufuatiliaji wa miradi ya maji yatokanayo na visima haukufanywa vizuri na TAMISEMI kutokana na ukosefu wa viashiria vikuu vya kupima utendaji.

8.3.2 Kutokufanyika kwa ukaguzi wa kiufundi wa kutosha kwenye Miradi

Usimamizi wa kiufundi ni muhimu kwa kuwa unatupa uhakika kuwa miradi inatekelezwa kama ilivyopangwa. Program ya Taifa ya Maji inaitaka Wizara ya Maji kufanya angalau ukaguzi wa kiufundi mara tatu kwa kila mradi katika kipindi cha utekelezaji.

Kaguzi za kiufundi mara zote hufanywa kipindi cha utekelezaji wa miradi ili kubaini kama miradi inatekelezwa kulingana na maelezo ya kiufundi yaliyokubaliwa. Ukaguzi umebaini kuwa Wizara ya Maji haikufanya mara kwa mara kaguzi za kiufundi kipindi cha utekelezaji wa miradi ya usambazaji maji yatokanayo na visima.

Ukaguzi ulibaini kuwa kulikuwa na usimamizi usiotesheleza wa kiufundi uliofanywa kwenye miradi ya maji ya visima 80 iliyotekelezwa na Halmashauri za Wilaya zilizotembelewa. Ukaguzi umebaini kupitia mapitio ya majalada ya miradi kuwa Wizara ya Maji ilitekeleza asilimia 12 tu ukaguzi wa kiufundi wakati wa utekelezaji wa miradi ya maji yatokanayo na visima.

Kielelezo 8.1: Asilimia ya Miradi iliyokaguliwa kiufundi

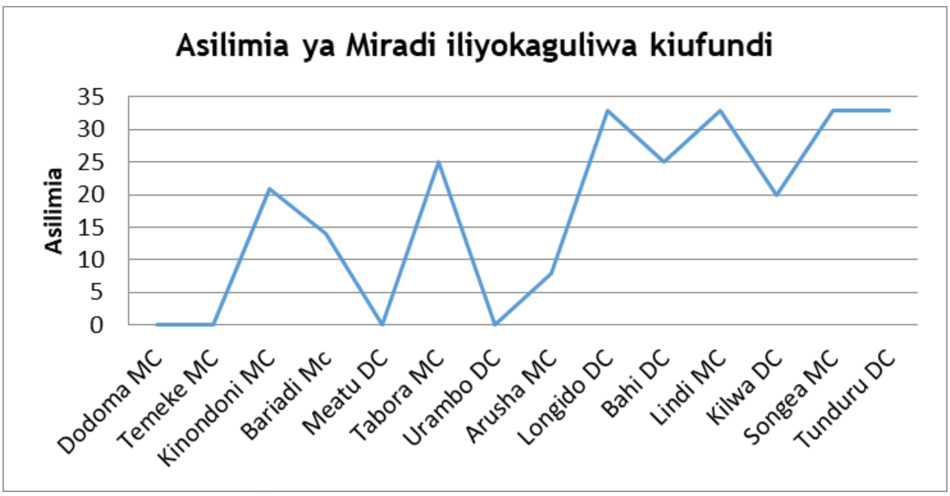

Chanzo: *Uchambuzi wa wakaguzi 2019*

Kielelezo Na. ***8.1*** kinaonesha kuwa kiwango cha usimamizi wa kiufundi kwenye miradi ya visima vya maji kwenye halmashauri za wilaya zilizotembelewa ulikuwa kati ya asilimia sifuri mpaka asilimia thelathini na tatu.

8.3.3 Sababu zilizopelekeaa kutokuwapo kwa ufuatiliaji wa kutosha wa huduma za usambazaji maji na utoaji maji taka

Ukaguzi umebaini sababu kadhaa ambazo zilizochangia kutokuwapo kwa ufuatiliaji wa kutosha wa shughuli za utoaji wa huduma za maji na maji taka. Sababu hizi ni kama zilivyoainishwa hapa chini*:*

a) ***Ukosefu wa Mipango ya Ufuatiliaji***

Sera ya Kitaifa ya Maji ya mwaka 2002 inazitaka Wizara ya Maji na OR-TAMISEMI kutengeneza mipango kwa ajili ya ufuatiliaji wa shughuli za utoaji huduma za usambazaji wa maji safi na maji taka zinazotekelezwa na Halmashauri za wilaya na Mamlaka ya maji safi na usafi wa mazingira

Ukaguzi umebaini kuwa, mipango ya ufuatiliaji wa miradi ya maji iliyotekelezwa haikuandaliwa wakati wa utekelezaji wa miradi ya usambazaji maji vijijini katika ngazi zote za usimamizi kama vile Wizara ya Maji, Ofisi ya Rais-TAMISEMI,Tawala za Mikoa na Mamlaka za Serikali za Mitaa.

Kuhusu huduma za utoaji wa maji taka, ukaguzi ulibaini kwamba mipango ya ufuatiliaji na tathmini ya Ofisi ya Rais-TAMISEMI haikujumuisha huduma za usafi wa mazingira kama ukusanyaji, usafirishaji na utupaji wa majib taka.

Vilevile, ukaguzi ulibaini kuwa kutokana na kushindwa kwa Wizara ya Maji na Ofisi ya Rais-TAMISEMI kuandaa mipango ya ufuatiliaji wa miradi ya maji hivyo ufuatiliaji wa miradi ya maji ulifanyika bila kuzingatia mipango hali ambayo iliathiri utekelezaji wa miradi ya maji vijijini na mijini.

Vilevile,ilibainika kuwa kutokana na ukosefu wa mipango ya ufuatiliaji, ufuatiliaji ulioendeshwa na Wizara ya Maji, OR-TAMISEMI na Sekretarieti za Mikoa uligunduliwa kuwa dhaifu kwenye kushughulikia maswala muhimu yahusuyo utekelezaji wa utoaji wa huduma za maji safi na maji taka.

Pamoja na hayo, mapitio ya mpango wa ufuatiliaji wa Ofisi ya Rais-TAMISEMI ulibainisha maswala ya utoaji wa maji taka kama vile ukusanyaji na usafirishaji hayakujumuishwa na kutibu maji taka. Mipango mingi

ililenga katika kujenga vyoo, vyoo vya umMa, vyoo kwenye shule na elimu juu ya usafi na mazingira.

b) ***Ukosefu wa viashiria vikuu vya kupima utendaji***

Viashiria vya utendaji ni sehemu muhimu ya mfumo wa ufuatiliaji na tathmini kwa kuwa hupima kufikiwa kwa malengo yaliyowekwa. Hivyo basi, Wizara ya Maji na Ofisi ya Rais-TAMISEMI walitakiwa kutengeneza viashiria vikuu vya utendaji ili kupima ufanisi wa Mamlaka za Maji Safi na majitaka za Miji pamoja na Mamlaka za Serikali za Mitaa katika utoaji wa huduma za usambazaji wa maji safi na utoaji wa maji taka kwenye maeneo yao ya utawala.

Ukaguzi ulibaini kwamba, Wizara ya Maji, Ofisi ya Raisi -TAMISEMI na Sekretarieti za Mikoa zilishindwa kutengeneza viashiria vikuu vya utendaji ili kupima kiwango cha utekelezaji wa miradi ya maji vijijini na mijini. Ukaguzi umeainisha kuwa kukosekana kwa viashiria hivi kulisababisha kutokuwapo kwa ufanisi wakati wa ufuatiliaji na tathmini ya miradi ya maji inayotekelezwa mijini na vijijini.

Pamoja na hayo, ukaguzi pia ulibaini kuwa mipango ya ufuatiliaji na tathmini ilikosa viashiria vikuu vya utendaji kwa ajili ya kupima ufanisi wa halmashauri za Wilaya katika utoaji wa huduma za maji taka katika maeneo ya mijini kama vile ukusanyaji, usafirishaji na utupaji wa maji taka.

Zaidi ya hayo, ukaguzi ulibaini kuwa Wizara ya Maji hutumia Mwongozo wa Utendaji wa Mamlaka ya Usambazaji wa Maji na Usafi wa Mazingira Duniani wa mwaka (2014) ili kutathmini utendaji wa Mamlaka za Maji na Usafi wa Mazingira nchini. Hata hivyo, uchambuzi wa viashiria vikuu vya upimaji umebaini kuwa kulikuwa na ulinganifu,ila haukuweza kupima kuhusu utoaji wa huduma za maji taka ambazo hutumiwa na raia wengi wa Tanzania.

Ukaguzi ulibainisha kuwa, kwa kutumia viashiria vikuu vya upimaji, Mamlaka ya Udhibiti wa Nishati na Maji imekuwa ikizifanyia tathmini za utendaji Mamlaka za Maji Safi na Usafi wa Mazingira kila mwaka.Hata hivyo,malengo ya mamlaka hizi yamekuwa ya chini yakilinganishwa na malengo yaliyopo kwenye Mpango wa Taifa wa Kupunguza na Kuondoa Umaskini Tanzania (MKUKUTA).

Kwa miradi ya maji ya visima, ukaguzi ulibaini kupitia mapitio ya mipango ya Wizara ya Maji kuwa viashiria vikuu vya upimaji vilivyowekwa kwa ajili ya ufuatiliaji wa miradi ya usambazaji maji vilikuwa vya ujumla. Ukaguzi ulibaini kuwa, hakukuwa hata na kiashiria kimojawapo ambacho kilichowekwa moja kwa moja ili kupima utekelezaji wa miradi ya

usambazaji maji yatokanayo na visima. Hili ni Muhimu kwa kuwa miradi ya maji ya visima ni kipekee ikilinganishwa na miradi mingine ya maji.

c) *Utoaji wa taarifa za mapendekezo usiokuwa na tija kwa wadau*

Vifungu namba 5 (f) na 26 (1) cha Sheria ya Usambazaji wa Maji na Usafi wa Mazingira ya mwaka 2009 vinazitaka Wizara ya Maji na TAMISEMI kuhakikisha kuwa matokeo ya ufuatiliaji na mapendekezo yake yanapelekwa kwenye mamlaka za maji safi na usafi wa Mazingira pamoja na Halmashauri za Wilaya kwa ajili ya kuhakikisha utekelezaji.

Mapitio ya ripoti za ufuatiliaji yalionesha kuwa mapendekezo ya ufuatiliaji hayakuwasilishwa ipasavyo kwa wadau katika ngazi zote. Ukaguzi ulibaini kuwa Wizara ya Maji ilishindwa kutoa mapendekezo hayo kwa maandishi kwenda kwa halmashauri 12 zilizotembelewa. Jambo hili liliathiri halmashauri hizi kwenye kufanya ufuatiliaji wa maeneo yote yaliyobainika kuwa yana udhaifu baada ya tathmini ya Wizara ya Maji.

Vilevile, ukaguzi umebaini kupitia mapitio ya taarifa za utekelezaji za Ofisi ya Raisi -TAMISEMI kuwa hawakupokea mapendekezo yoyote yaliyotokana ufuatiliaji uliofanywa na Ofisi ya Rais-TAMISEMI huduma za utoaji maji taka. Hali hii ilisababisha ugumu kwa Ofisi ya Rais-TAMISEMI kwenye kufanya kiwango cha utekelezaji wa mapendekezo iliyoyatoa kwa Tawala za Mikoa na Halmashauri za Wilaya.

d) *Kutokutekelezwa kwa Mapendekezo ya taarifa za ufuatiliaji*

Mapitio ya taarifa ya mwaka ya Mamlaka ya Udhibiti wa Nishati na Maji yameonesha kwamba Mamlaka za Maji Safi na Usafi wa Mazingira hazikutekeleza kwa kikamilifu mapendekezo waliyopewa baada ya kufanyika kwa tathmini na ufuatiliaji. Mapendekezo yalikuwa juu ya kuongeza idadi ya watu watakaounganishwa kwenye mfumo wa maji taka pamoja na kupunguza uzibaji wa mfumo wa maji taka.

Vilevile, Wizara ya Maji ilishindwa kutoa mapendekezo kwa maandishi kwa Tawala za Mikoa na Mamlaka za Serikali za Mitaa kuhusu utoaji wa huduma za maji taka. Mapendekezo hayo yangeziwezesha taasisi hizi kufanya ufuatiliaji kwa lengo la kubaini mapungufu kwenye halmashauri zao kuhusu utoaji wa huduma za maji taka.

Vilevile, ukaguzi wa ripoti za uchunguzi wa ubora wa maji ulibainisha kuwa halmashauri husika zilitekeleza mapendekezo 11 kati ya mapendekezo 20 yaliyotolewa.

Kiambatisho Na.7 kinaainisha mapendekezo 9 kati ya 20 ambayo hayakutekelezwa kwa kiwango kinachotakiwa. Ukaguzi ulibaini kuwa sababu kubwa ya kutokutelezwa kwa mapendekezo hayo ni gharama kubwa amabayo ingetumika wakati wa utekelezaji wake.

e) ***Kutokufuatiliwa kwa mapendekezo yaliyotolewa***

Ukaguzi umebaini kuwa Wizara ya Maji haikufanya ufuatiliaji wa kutosha wa mapendekezo yaliyotolewa kuhusu udhaifu ulionekana wakati wa ufuatiliaji.

Ukaguzi umebaini kuwa Wizara ilifanya ufuatiliaji wa mapendekezo yaliyotolewa wakati wa shughuli za ufuatiliaji na tathmini kwenye Sekretarieti za Tawala za Mikoa kwa njia ya simu. Hapakuwa na ziara za kutembelea miradi ili kuhakiki utekelezaji wa mapendekezo hayo yaliyotolewa.

Zaidi ya hayo, ukaguzi ulibaini kuwa Halmashauri hazikufanya kwa ufanisi ufuatiliaji wa mapendekezo yalitolewa kwa wakandarasi na wasimamizi washauri wa miradi wakati wa utekelezaji wa miradi ya usambazaji wa maji vijijini.

Kuhusu usimamizi wa mitandao ya maji taka, ukaguzi ulibaini kuwa Wizara ya Maji ilishindwa kuhakikisha kuwa DAWASCO inatekeleza mapendekezo yote yaliyotolewa na Mamlaka ya Udhibiti wa Nishati na Maji(EWURA). Hali hii ilisababisha Mamlaka ya Maji Safi na Maji Taka ya Dar-Es-Salaam kuendelea kufanya vibaya kwenye maeneo mbalimbali kama vil kushindwa kufikia kiwango cha ubora wa maji taka yanayotolewa, kupanua wigo wa mtandao wa maji taka na kupunguza uzibaji wa mtandao wa maji taka.

f) ***Ukosefu wa ufanisi wa mfumo wa kukusanya takwimu, taarifa na data kwa ajili ya ufuatiliaji na tathmini.***

Mkakati wa Maendeleo ya Sekta ya Maji (2006-2025) umebainisha kuwa Mfumo wa Habari wa Sekta ya Maji (MIS) ni nyenzo ambayo ilitakiwa kutumiwa kwenye kufanya ufuatiliaji na tathmini ya utekelezaji wa Miradi kwenye Sekta ya Maji. Mfumo wa usimamizi wa habari wa sekta ya maji ulitakiwa kutumika kwenye kukusanya, kuhifadhi, kuchambua na kusambaza habari kuhusu miradi sekta ya maji

Ukaguzi ulibaini kupitia uhakiki wa mfumo wa taarifa wa Sekta ya Maji unaosimamiwa na Wizara ya Maji kuwa mfumo huo ulikosa sehemu ya ufuatiliaji na tathmini ya miradi ya usambazaji maji.

Ukaguzi ulibaini kuwa mfumo wa usimamizi wa taarifa wa Sekta ya Maji haujaunganishwa na mfumo wa tathmini wa Wizara ya Maji. Hali ambayo ilizuia kuhuishwa mara kwa mara kwa taarifa. Taarifa hizi ni kama vile maendeleo ya kawaida ya miradi wa maji, malipo ya mkataba, nyongeza ya malipo ya wakandarasi na taarifa za utekelezaji wa miradi ya maji iliyo chini ya Wizara ya Maji.

Ukaguzi pia ulibaini kuwa kwenye mfumo wa Usimamizi wa taarifa za sekta ya maji hapakuwa na mfumo wa ufuatiliaji na tathmini. Jambo hili lilikwamisha wizara kukusanya taarifa kuhusu utekelezaji na ufanyaji kazi wa miradi ya maji iliyopo nchini.

Vilevile, ukaguzi ulibaini kuwa Mamlaka ya Serikali za Mitaa hazikuhusisha data mara kwa mara katika mfumo wa usimamizi wa taarifa.Hii ilisababishwa na sababu kuwa miradi mingi ya maji ilianzishwa katika ngazi ya taifa hali iliyopelekea mamlaka za serikali za mitaa kushindwa kuwa na taarifa sahihi kuhusu miradi hii.

8.3.4 Matokeo hasi yanayosababishwa na ufuatiliaji usiokuwa na ufanisi wa shughuli za usambazaji wa maji safi na utoaji wa maji taka

Yafuatayo ni matokeo hasi yaliyotokana na ufuatiliaji usiojitosheleza wa huduma za usambazaji wa maji na maji taka.

a) Mapungufu ya Miradi ya maji iliyotekelezwa yalishindwa kugundulika mapema

Mapitio ya majalada ya miradi ya maji kwenye halmashauri za Wilaya zilizokaguliwa yalionyesha mapungufu kwenye ufuatiliaji wa miradi ya maji yaliyosababisha Mamlaka za Serikali za Mitaa kutotambua mapema mapungufu yaliyopo kwenye miradi hii. Kwa mfano, katika halmashauri ya wilaya ya Nkasi, jumla ya miradi 11 ya usambazaji wa maji ilifanyiwa marudio ya usanifu kutokana na ubovu wa usanifu wa mwanzo wa miradi hii.

Marudio ya usanifu wa miradi hii yalisababisha ongezeko la gharama. Ukaguzi ulibaini ongezo la gharama kutoka sh. bilioni 1.3 mpaka kufikia sh.bilioni 7.0. Ufuatiliaji duni ulisababisha Wizara ya Maji kushindwa kubaini mapema tofauti kubwa iliyokuwepo kati ya gharama zilizoainishwa kwenye mkataba na makadirio ya mhandisi.

b) *Kuchelewa kukamilika kwa Miradi ya Maji*

Kupitia mapitio ya ripoti za kila mwaka za Mamlaka za Serikali za Mitaa, Ukaguzi ulibaini kuwa kutokuwapo kwa ufuatiliaji wa kutosha ni miongoni

mwa sababu zilizochangia kuchelewesha kukamilika kwa miradi ya maji vijijini na mijini. Ukaguzi ulibaini kuwa kulikuwa na ucheleweshaji wakati wa utekelezaji wa miradi ya maji kama ilivyojadiliwa katika Sura ya Sita ya ripoti hii.

c) Ongezeko la Gharama kwenye miradi ya maji

Ukaguzi ulibaini kuwa, ufuatiliaji usioridhisha wa miradi ulipelekea ongezeko la gharama kwenye miradi ya maji. Hii ilisababishwa na kutofanyika kwa ufuatiliaji wa maswala mbalimbali yaliyopelekea kuongezeka kwa gharama za miradi. Mapitio ya majalada ya miradi ya maji yanaonyesha ongezeko la gharama kwenye miradi iliyotembelewa kwenye Mamlaka za Serikali za Mitaa zilizotembelewa.**Jedwali Na. 8.2** linaonesha miradi ya maji ambayo ilikuwa na ongezeko la gharama kwenye Halmashauri za Wilaya zilizotembelewa:

Jedwali Na. 8. 2: Idadi ya Miradi ya Maji ambayo ilikuwa na ongezeko la gharama kwenye Halmashauri za Wilaya zilizotembelewa

Mwaka wa Fedha	Idadi ya Miradi iliyotekelezwa	Idadi ya Miradi iliyokamilika	Idadi ya Miradi yenye ongezeko la thamani	Asilimia ya Miradi iliyokuwa na ongezeko la thamani (%)
2013/14	66	37	16	24
2014/15	43	9	25	58
2015/16	31	9	14	45
2016/17	28	5	14	50
2017/18	46	7	9	20

Chanzo: *Mapitio ya Majalada ya Miradi Kwenye Halmashauri za Wilaya (2018*)

Jedwali namba 8.2 linaonesha kuwa katika kipindi cha miaka mitatu iliyopita (2013/14 hadi 2017/18), moja ya tatu ya miradi yote ya maji iliyotekelezwa kwenye Halmashauri za Wilaya hizi ilikuwa na ongezeko la gharama. Katika kipindi hiki, miradi ambayo ilikuwa na ongezeko la gharama ilikuwa kati ya asilimia 20 mpaka 58 ya miradi yote iliyokuwa ikitekelezwa kwenye halmashauri hizo.

d) Ubora duni wa Miradi ya Maji iliyokamilika

Timu ya ukaguzi ilipotembelea miradi ya maji ilibaini mapungufu mbalimbali kwenye ubora wa miradi hii. Kwa mfano, ukaguzi ulibaini kuwa kutokuwapo kwa usimamizi imara wakati wa utekelezaji wa mradi wa maji wa Didia kwenye halmashauri ya Wilaya ya Shinyanga kulipelekea kazi za mradi huu kuwa chini ya kiwango hali iliyosababisha kuvuja kwa mabomba ya maji.

Vilevile, ukaguzi uligundua matumizi ya vifaa ambavyo havikuainishwa kwa ajili ya ujenzi wa miundo mbinu ya maji, matumizi ya vifaa vyenye ubora wa chini au uduni yalipelekea kuwepo kwa miradi ya maji kujengwa chini ya kiwango cha ubora unaotakiwa kwenye maeneo ya vijijini na mijini.

8.4 Ufuatiliaji wa rasilimali za maji

Sehemu hii inawasilisha matokeo ya ukaguzi yanayohusiana na ufuatiliaji wa rasilimali za maji kama vile ufuatiliaji wa rasilimali za maji (sehemu ya 8.4.1), ukaguzi wa vyanzo vya maji (sehemu ya 8.4.2), ufuatiliaji na utoaji wa taarifa kuhusu rasilimali za maji (sehemu ya 8.4.3), Sababu zilizopelekea ufuatiliaji usiotosheleza wa rasilimali za maji (sehemu ya 8.4.4), na matokeo hasi yaliyotokana na ufuatiliaji usioridhisha wa rasilimali za maji ili kubaini kiwango halisi cha maji yaliyopo, ripoti juu ya hali ya vyanzo vya maji (sehemu ya 8.4.5).

Mipango Shirikishi ya usimamizi na uendelezaji wa rasilimali za maji inaainisha kuwa ufuatiliaji wa rasilimali za maji unahusisha ukusanyaji wa taarifa za mara kwa mara kuhusu viwango vya maji, viwango vya uvunaji maji pamoja na ubora wa maji.

Tathmini ya ubora wa maji katika vyanzo vya maji mijini na vijijini ni muhimu ili kufahamu viwango vya uchafuzi wa asili na utokanao na shughuli za kibinadamu ili kulinda afya ya jamii na usimamizi wa mazingira. Ukaguzi uliofanywa umebaini udhaifu ufuatao kuhusu ufuatiliaji wa rasilimali za maji:

8.4.1 Ufuatiliaji uliokosa ufanisi wa rasilimali za maji ya chini ya ardhi

Ukaguzi umebaini kuwa kulikuwa na ufuatiliaji usio na ufanisi wa rasilimali za chini ya ardhi ili kupima kiwango cha ubora wa maji na kiwango cha uvunaji wa maji toka kwenye chanzo na ubora wa maji yaliyopo chini ya ardhi katika Bodi zote za Mabonde ya Maji.

Mapitio ya taarifa za kaguzi za mabonde ya maji yamebaini kuwa Bodi ya Mabonde za Maji hazikufanya kwa ufanisi ufuatiliaji wa maji ya chini ya ardhi ili kupima kiwango cha uvunaji wa maji na ubora wa maji yaliyopo chini ya ardhi.

Ukaguzi pia ulibaini kuwa Bodi zote Bonde ya Maji ya ama hazikufanya au zilifanya mara chache ufuatiliaji wa maji ya ardhini. Ukaguzi pia ulibaini kuwa mabonde ya maji ya ziwa Tanganyika na Ziwa Victoria hayakufanya

kabisa ukaguzi wa kiwango cha maji na kiwango cha uvunaji wa maji ya chini ya ardhi.

Zaidi ya hayo, mapitio ya ripoti za mwaka za Mamlaka ya Serikali za Mitaa yalionesha kwamba upimaji wa maji,chini ya ardhi ulifanyika tu wakati wa ujenzi wa visima vya maji, ila hakukuwa na ufuatiliaji mara kwa mara ili kubaini mabadiliko katika ubora wa maji baada ya miradi kukamilika, kiwango cha ujazo maji na kiwango cha uvunaji wa maji ya chini ya ardhi kwenye visima vilivyokamilika.

Vilevile,mapitio ya ripoti za tathmini za mwaka za bodi za mabonde ya maji hazikufanya tathmini ya kutosha ili kufahamu kiwango cha uvunaji maji kwa wateja katika vyanzo tofauti vya maji. Hali hii ilisababisha watu kuvuna maji katika maeneo yasiyoruhusiwa kama vile kwenye maeneo ya juu ya mabonde ya mito ya maji.

8.4.2 Utoaji taarifa usioridhisha na ufuatiliaji wa rasilimali za maji

Sera ya Kitaifa ya Maji ya Mwaka 2002 inazitaka Bodi za Mabonde ya Maji ili kuimarisha kusimamia,na kufutilia sheria, kanuni za uendeshaji zinazosimamia utendaji wa Bodi za Mabonde ya Maji. Vilevile, kifungu cha 23 (o) cha Sheria ya Usimamizi wa Rasilimali za Maji ya mwaka 2009 inahitaji Bodi za Mabonde ya Maji kutoa taarifa kuhusu rasilimali za maji katika mabonde yao na kuzipeleka ripoti.

Ukaguzi umebaini kuwa hakukuwepa na utoaji taarifa wa kutosha kuhusu rasilimali za maji. Mapitio ya ripoti za ufuatiliaji za Bodi za Mabonde ya Maji yalionesha kuwa ni asilimia 25% tu ya taarifa zinazohitajika ziliwasilishwa katika kipindi cha kuanzia mwaka 2011/12 hadi 2015/16. Vilevile, ukaguzi ulibaini kuwa hakuna ufuatiliaji uliofanywa ili kuhakikisha kuwa watumiaji wenye vibali vya kuchukua maji wanavuna maji kwa kiwango ambacho wamekubaliwa.

8.4.3 Bodi za Mabonde ya Maji hazikufanya ukaguzi wa kutosha wa vyanzo vya maji

Kulingana na kifungu cha 18 (1) cha Sheria ya Usimamizi wa Rasilimali za Maji ya mwaka 2009, kila Bodi za Mabonde ya Maji inahitajika kuteua na kumuidhinisha afisa ili kufanya ukaguzi wa mara kwa mara wa matumizi ya maji kwenye mabonde haya. Ilibainika kuwa Bodi za Mabonde za Maji hazikufanya kaguzi za kutosha ambapo kwa ujumla walifanya kaguzi kwa asilimia 25 tu.

8.4.4. Sababu za kutofanyika vya kutosha kwa tathmini ya rasilimali za maji

Zifautazo ni sababu za kutokufanyika kwa tathmini ya kutosha ya rasilimali za maji

a) Uhaba wa vituo vya kupimia maji ya chini ya ardhi

Ukaguzi ulibaini uhaba wa vituo vya kupimia mwenendo wa maji ya chini ya ardhi. Mapitio ya ripoti za mwaka za bodi za mabonde ya maji zimeonesha kuwa kulikuwa na vituo 80 tu vya kupimia mwenendo,kati ya vituo 291 vilivyohitajika. Hii inamaanisha kuwa kulikuwa na upungufu wa vituo 211 vya kupimia maji ya chini ya ardhi kama inavyoanishwa kwenye Jedwali namba 8.3.

Jedwali 8. 3: Vituo vya kupimia maji ya chini ya ardhi

Jina la Bonde la Maji	Idadi ya vituo vya kupimia maji chini ya ardhi vinavyohitajika	Idadi ya vituo vya kupimia maji chini ya ardhi vilivyopo	Uhaba	Asilimia ya Uhaba
Ziwa Nyasa	10	0	10	100
Ziwa Rukwa	21	0	21	100
Ziwa Tanganyika	30	0	30	100
Ziwa Victoria	20	0	20	100
Pangani	50	10	40	80
Ruvuma	21	6	15	71
la Kati	31	9	22	71
Ruvu	60	27	33	55
Wami Ruvu	48	28	20	42
Jumla	291	80	211	73

***Chanzo**: Uchambuzi wa Ukaguzi toka taarifa za mwaka za mabonde ya maji*

Jedwali Na.8.3 linaloonesha kuwa kulikuwa na uhaba wa vituo vya tathmini ya maji ya chini ya ardhi unaofikia asilimia 73 ya vituo 291 vya vinavyohitajika. Uchambuzi zaidi umeonesha kuwa vituo ya kufanya tathmini ya maji ya chini ya ardhi vilikuwa kati ya asilimia 42 mpaka 100.

Vilevile, ukaguzi umeonyesha kuwa vituo vya kufanya tathmini ya maji ya chini ya ardhi viliwekwa kwenye maeneo yasiyo na vihatarishi vya uchafuzi, tofauti wa mipango shirikishi ya usimamizi na uendelezaji wa rasilimali za maji.

b) Kuwapo kwa vituo visivyofanya kazi vya kufanya tathmini ya maji ya chini ya ardhi

Mapitio ya taarifa za mwaka za Mabonde ya maji yalionyesha kuwapo kwa vituo vya kufanyia tathmini ya maji ya chini ya radhi ambavyo vilikuwa havifanyi kazi kwa ufanisi. Ukaguzi ulibaini kuwa asilimia hamsini na moja ya vituo vya kufanya tathmini ya maji yaliyo chini ya radhi havifanyi kazi kama ilivyoainishwa kwenye Jedwali Na. 8.4.

Jedwali Na.8.4: Hali ya vituo vya kufanya ufuatiliaji wa rasilimali za maji yalipo ardhini

Jina la Bonde	Idadi ya vituo vilivyopo	Idadi ya vituo vinavyofanya kazi	Idadi ya visivyofanya kazi	Asilimia ya isivyofanya kazi
Ruvuma	6	6	6	100
Ruvu	27	7	20	74
Wami Ruvu	28	18	10	36
Internal Drainage	9	6	3	33
Pangani	10	8	2	20

Source: *Uchambuzi wa wakaguzi toka kwenye ripoti za bodi za mwaka*

Jedwali namba 8.4 linaonesha kwamba vituo 41 kati ya vituo 80 vilivyopo havifanyi kazi. Hii ni sawa na asilimia 51 ya vituo vilivyopo. Sababu za vituo hivi kwa kutokufanya kazi ni kama zilivyoanishwa kwenye kielelezo namba 7.2 hapo chini:

Kielelezo 8. 2: Sababu za kutokufanya kazi kwa vituo vya ufuatiliaji wa maji ya chini ya ardhi

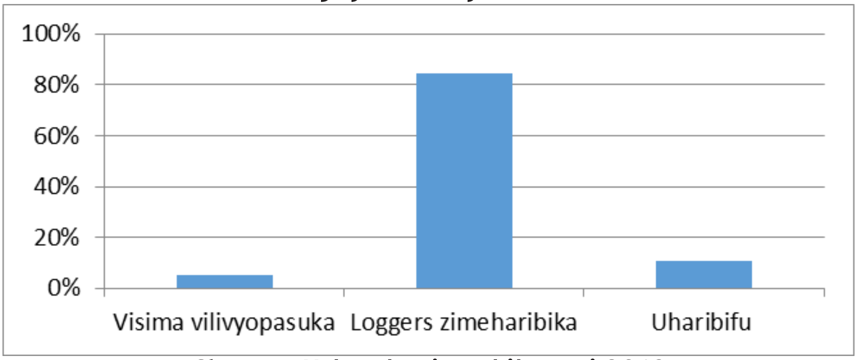

Chanzo: ***Uchambuzi wa kikaguzi 2019***

Kielelezo Na. 8.2 kinaonesha kuwa sababu kubwa ya kutokufanya kazi kwa vituo vya kupimia maji ya chini ya ardhi ilikuwa ni ubovu wa vifaa vya za kukusanya takwimu moja kwa moja (automatic) (84%). Sababu nyingine ni pamoja na uharibifu wa vituo vya kufanya ufuatiliaji (12%) na kuharibika kwa visima vya ufuatiliaji (4%).

Vilevile, ukaguzi ulibaini kuwa vituo 10 vya ukaguzi wa maji ya ardhini vilivyopo kwenye bonde la Ziwa Victoria vimekuwa havifanyi kazi tangu mwaka 2014. Vilevile, vituo 8 vya hali ya hewa vilivyowekwa katika Bodi ya Maji ya Bonde la Ziwa Victoria, vimekuwa havifanyi kazi.

c) Ukosefu wa rasilimali za kutosha kwa ajili ya kufuatilia rasilimali za maji

Ukaguzi ulibaini kuwa moja ya sababu kutokufanyika kwa ukaguzi wa kutosha wa rasilimali za maji ni kwa kuwa mabonde ya maji hayakupatiwa fedha za kutosha kwa ajili ya usimamizi wa rasilimali za maji.

Ukaguzi pia ulibaini kupitia mapitio ya taarifa za fedha kuwa, bodi za Mabonde zilipatiwa asilimia 13 tu kati ya sh billioni 63 walizohitaji kwa ajili ya shughuli zao. Hata hivyo,mapitio ya taarifa za mwaka za bodi za mabonde zimeainisha kuwa walishindwa kukusanya kiasi cha sh. billion 2.6 toka kwa watumiaji wa maji. Fedha hizi zingewasaidia kwenye kupunguza pengo la fedha ambazo hawakupatiwa.

Vilevile, mapitio ya bajeti za halmashauri za wilaya kwa miaka mitatu iliyopita (2015/16, 2016/17 na 2017/18) yalionyesha kuwa hakukuwa na fedha iliyotengwa kwa ajili ya kupima ubora wa maji ya chini ya ardhi. Hili linathibitisha kwamba mamlaka za serikali za mitaa hazikuweka kipaumbele kwenye upimaji wa ubora wa maji yatokanayo na visima. Zaidi ya hayo, mapitio ya ripoti za rasilimali watu yalionesha kwamba idadi ya

wafanyakazi kwa ajili ya shughuli za ukaguzi ilikuwa asilimia 48 ya wanaohitajika. Idadi hii ilikuwa ndogo kwa ajili ya kusimamia shughuli mbalimbali za ukaguzi kwenye Mabonde ya Maji.

8.4.5 Madhara hasi yaliyotokana na upimaji usioridhisha wa rasilimali za maji

Yafuatayo ni madhara yatokanayo na upimaji usioridhisha wa rasilimali za maji:

a) ***Kuongezeka kwa uvunaji haramu wa rasilimali za maji***

Mapitio ya Ripoti za ukaguzi za Bonde la maji la mto WAMI yalionyesha kuwa kulikuwa na uvunaji haramu wa maji uliosababishwa na ukaguzi duni wa kuangalia rasilimali za maji. Uchunguzi ulibaini kuwa kulikuwa na visima vya maji visivyosajiliwa 2626 na visima visivyotambulika 330 kutokana ukaguzi duni katika rasilimali za maji.

Timu ya ukaguzi ilipotembelea Mto Mgolole uliopo Mkoani Morogoro iligundua kuwapo kwa uvunaji haramu wa maji kwenye chanzo cha maji.Hali iliyopelekea watumiaji wa maji waliopo upande wa chini wa mto kukosa maji. Vilevile, ukaguzi ulibaini kuwapo kwa pampu haramu kwenye maeneo yasiyotakiwa kwenye bonde la maji la mto Pangani.

b) ***Ukosefu wa taarifa za ujazo na ubora wa maji***

Ukaguzi ulibaini kuwa ubora wa maji kutoka kwa visima vya maji ulikuwa chini kwa sababu ya ukosefu wa taarifa sahihi na za kutosha juu ya vyanzo vya maji ya chini ya ardhi. Hii ilisababisha visima kuchimbwa katika maeneo ambayo hayakuwa na maji ya kutosha na ubora unaotakiwa.

SURA YA TISA

HITIMISHO

9.1 Utangulizi

Sura hii inawasilisha mahitimisho yaliyotolewa baada ya kuchambua matokeo kutoka katika ripoti tano za ukaguzi wa ufanisi zilizojadiliwa katika ripoti hii.

9.2 Hitimisho la jumla

Tunatambua juhudi zinazofanywa na serikali kupitia Programu ya Maendeleo ya Sekta ya Maji I na II katika kuboresha utoaji wa huduma ya maji na huduma za usafi wa mazingira na kutunza vyanzo endelevu vya maji. Hata hivyo, Wizara ya Maji na Ofisi ya Rais-Tawala za Mikoa na Mamlaka ya Serikali za Mitaa zinahitaji kuboresha mikakati yake ya utekelezaji wa upatikanaji wa maji safi na usafi wa mazingira.

Ukaguzi huo unahitimisha kuwa, serikali kupitia Wizara ya Maji na Ofisi ya Rais - Tawala za Mikoa na Mamlaka ya Serikali za Mitaa haikuhakikisha kuwapo kwa ufanisi wa upatikanaji wa huduma ya maji safi na maji taka kupitia usimamizi mzuri wa miradi ya maji na vyanzo vya maji.Hii ni kwa sababu Wizara ya Maji ina jukumu la kudhibiti uvunaji wa maji kutoka kwenye vyanzo na inakusanya ada ya maji kutoka kwa watumiaji walioidhinishwa.

Vilevile, utoaji wa huduma za maji taka katika maeneo ya mijini haufanyiki ipasavyo ili kuweza kuzuia mlipuko wa magonjwa yanayohusiana na usafi wa mazingira kwa jamii. Kwa muda mrefu, upatikanaji wa huduma za maji safi na utoaji wa huduma za maji taka haujaboreshwa ipasavyo ili kuendana na ongezeko la idadi kubwa ya watu. Ukaguzi huu ulibaini kuwa ni asilimia ndogo tu ya idadi ya watu wanaopata huduma za maji safi wanafikiwa na mtandao wa maji taka

9.3 Hitimisho Maalumu

9.3.1 Upatikanaji hafifu wa huduma za maji safi na salama nchini

Wizara ya Maji na Ofisi ya Rais - Tawala za Mikoa na Mamlaka ya Serikali za Mitaa, kupitia mamlaka za maji safi na usafi wa mazingira kwa pamoja, hawajasimamia ipasavyo usambazaji wa maji nchini. Hii ni kwa sababu ni asilimia 58% tu ya idadi ya watu wanaoishi vijijini wanapata huduma ya kutosha ya maji safi na salama. Mapungufu haya katika usambazaji na upatikanaji wa maji yanasababishwa na ukweli kwamba miradi kadhaa ya

maji haikuwa na tija, kwani haikuweza kufikia mahitaji kulingana na idadi ya watu.

Kutopatikana kwa kiasi cha kutosha cha maji kwa wananchi husababishwa na ukweli kwamba miradi ya usambazaji wa maji wakati mwingine imeshindwa kufikia mahitaji yaliyokusudiwa. Hii husababishwa na upungufu wa utafiti wa hali ya kuwepo kwa maji ili kubaini wingi ya maji yatakayotolewa kutoka vyanzo kabla ya kuanza utekelezaji wa miradi. Pia, husababishwa na Wizara ya maji kupitia mabonde ya maji kushindwa kudhibiti kikamilifu utafutaji wa maji nchini, kwa sababu kumekuwa na ongezeko la uvunaji haramu wa maji.

9.3.2 Ukosefu wa Huduma za Maji taka

Utoaji wa huduma za maji taka zimebaki kuwa changamoto kwa jamii. Hii ni kwa sababu Wizara ya Maji na OR-TAMISEMI haikuhakikisha upatikanaji sahihi wa huduma za maji taka kwa jamii. Kwa wastani, kati ya asilimia 73 ya jumla ya watu waliopata huduma ya maji, ni asilimia 9 tu wanafikiwa na mtandao wa maji taka; ambapo asilimia 91 wanategemea malori ya kuchota maji taka toka kwenye mashimo ya choo. Hii huchangia uchafuzi wa mazingira; kwani wengi wao hutupa maji taka yasiyotibiwa kwenye mito na bahari haswa wakati wa mvua.

Kiasi kikubwa cah maji taka yanayozalishwa hakikusanywi na kutolewa kwa njia sahihi kupitia mitambo ya kutibu maji taka na mabwawa ya maji taka. Kwa kuongezea, mitambo ya kutibu maji taka iliyopo kwenye UWSSA nyingi haikuwa inafanya kazi vizuri.Hii ni kwa sababu maji machafu yanayotoka kutibiwa kwenye mitambo hiyo hayafikii viwango vya ubora vya kitaifa. Kwa hivyo, kuna hatari kubwa ya kuongezeka kwa magonjwa yanayohusiana na usafi wa mazingira kwa sababu ya utupaji mbaya wa maji taka kutoka katika maeneo ya makazi na biashara.

Mitandao iliyopo ya miundombinu ya maji taka maji taka ni ya zamani. Nimichakavu sana na haina uwezo wa kuweza kutibu maji taka yote yanayo zalishwa; hivyo, kuletelezea kuziba na kupasuka kwa mabomba ya maji taka.

9.3.3 Ukosefu wa Ufanisi katika ununuzi na usimamizi wa mkataba wa miradi ya maji

Manunuzi na usimamizi wa mikataba ya miradi ya maji inayotekelezwa vijijini na mijini haitekelezwi kwa ufanisi. Hii ni kwa sababu miradi mingi ya maji ilikumbwa na ucheleweshaji mkubwa katika kuikamilisha pamoja na ongezeko la gharama na ubora wenye mashaka. Pia ni kwa sababu ya

usimamizi usiotosheleza unaofanywa na Wizara ya Maji, Mamlaka za Serikali za Mitaa na UWSSA.

9.3.4 Mipango isiyotoshelevu ya rasilimali za utoaji wa huduma za maji na maji taka

Mifumo ya Wizara ya Maji ya kuweza kuhakikisha uwepo wa fedha za kutosha kwa usambazaji wa maji na maji taka haufanyi kazi kwa ufanisi. Hii ni kwa sababu ya matukio mengi ya uchelewezeshaji wa malipo ya vyeti na ya miradi ya maji iliyokamilika yaliyowasilishwa.

Hii ina athari kwenye jumla ya gharama za miradi ya maji kutokana na riba zitokanazo na ucheleweshaji wa malipo kwa wakandarasi na wahandisi washauri. Kwa kuongezea, gharama za vifaa vya miradi iliyochelewa ilipatwa na ongezeko la gharama. Kwa maana hii, kulikuwa na uwezekano wa kuozengeka kwa kiasi kikubwa kwenye jumla ya gharama za miradi.

9.3.5 Ukosefu wa Ufanisi wa Uratibu na ufuatiliaji wa utoaji wa huduma za maji na maji taka

Wizara ya Maji imeshindwa kuhakikisha kuwa kuna uratibu mzuri baina ya watendaji na wadau katika utoaji wa huduma za maji na maji taka nchini. Kupeana taarifa baina ya Bodi za Mabonde ya Maji (BWBs) na wadau wengine siyo rahisi kwani kumekuwa na maamuzi yanayopingana kati ya BWBs na wadau wengine kama Wizara ya Maji, Mamlaka ya Serikali za Mitaa na UWSSA. Hii ilitokana na tofauti ya muundo wa utoaji taarifa kati ya watendaji kama Bodi za Maji ya Bonde, UWSSAs na LGAs. Ukosefu wa ufanisi katika uratibu ulisababishwa na kutokea kwa migongano kati ya watumiaji wa maji na uharibifu wa miundombinu ya maji na maji taka wakati wa utekelezaji wa ujenzi wa miradi ya maji.

Kwa kuongezea, Wizara ya Maji haina mfumo wenye ufanisi wa ufuatiliaji ili kuweza kuhakikisha kuwa huduma za maji na maji taka zina ubora na kiwango kilichotakiwa. Hii ni kwa sababu hakuna mipango na viashiria vya kupima na kufuatilia utendaji wa watoa huduma za maji na maji taka nchini. Ufuatiliaji huu duni ulisababisha ubora duni, gharama kubwa na kuchelewesha kukamilika kwa miradi ya maji.

Vilevile, hakuna ukaguzi unaozingatia viashiaria hatarishi na mipango ya ufuatiliaji ilikumbwa na uhaba wa rasilimali na kuchakaa kwa vituo/stesheni za ufuatiliaji wa vyanzo vya maji katika Bodi za Maji za Mabonde. Hii ilisababisha ugumu kwa Bodi za mabonde ya Maji kuwa na taarifa /data za kutosha za ubora wa maji, wingi/kiasi cha maji, na kiwango cha uvunaji wa maji katika Bodi za mabonde ya Maji.

9.3.6 Mipango duni ya huduma za maji na maji taka

Mipango ya miradi ya maji na maji taka haijafanyika katika kiwango cha kutosha. Hii imechangia kuwapo kwa changamoto kadhaa kama kuchelewesha kukamilika kwa miradi ya maji, gharama zinazozidi na ubora duni wa miundombinu ya maji. Hii inahusishwa na uduni wa upembuzi yakinifu katika miradi mingi ya maji ili kuanisha mambo muhimu kwa ajili ya usanifu mzuri na utekelezaji wa miradi ya maji.

Wizara ya Maji na OR-TAMISEMI hazijaweza kuhakikisha kwamba Mamlaka za Serikali za Mitaa na UWSSA zinafanya uchunguzi wa kutosha wa aina ya udongo na wa miamba (kijiolojia) kabla ya kutekeleza miradi ya maji. Hii ilisababisha Mamlaka ya Serikali za Mitaa kupendekeza mabomba yasiyofaa kutumika katika maeneo yenye miamba na kuchimba visima katika maeneo miamba ilikuwa haijagunduliwa; hivyo, kuchangia kuchelewa kukamilika kwa miradi, ongezeko la gharama kutokana na kulazimika kulipua miamba kwenye njia za kupitisha mabomba na mabadiliko ya vipimo vya mabomba yanayopita kwenye maeneo ya mwamba.

Pia, ilibainika kuwa utafiti wa miamba maji na hali halisi juu ya ardhi (topographical surveys) haukufanyika kwa kiwango cha kutosha kabla ya kuchimba visima. Hali hii ilisababishwa na ukosefu wa mapitio ya kiufundi ya kina ya uchunguzi wa miamba maji an na jiografia.

Vilevile, hakuna makadirio ya kutosha ya mahitaji ya miradi ya maji na maji taka. Ilionyeshwa kuwa kuna wa changamoto katika ukadiriaji wa mahitaji kulingana na idadi ya watu waliopo katika eneo husika.

Matokeo yake, wakati wa utekelezaji wa miradi ya maji idadi ya wanufaika ambao hawakuwamo kwenye makadirio waliongezwa na kusababisha ongezeko la gharama. Hii ilisababisha kuongezeka kwa gharama na kuchelewesha kukamilika kwa miradi ya maji mambo ambayo yangeweza kuepukwa.

Kulikuwa na shida katika uandaaji wa makadirio ya miradi (BOQ) ambayo ilisababisha kukosekana na upungufu wa baadhi ya vifaa vya mradi. Pia, BoQ hazikulandana na michoro. Hii ilithibitishwa na kuwapo kwa tofauti kati ya vifaa vilivyoingizwa kwenye bili na idadi iliyooneshwa kwenye mchoro na hali halisi katika eneo la mradi.

SURA YA KUMI

MAPENDEKEZO YA UKAGUZI

10.1 Utangulizi

Matokeo ya ukaguzi na mahitimisho yaliyotokana na uchambuzi wa ripoti tano za ukaguzi wa ufanisi katika sekta ya maji yamebainisha maeneo ya kuboresha zaidi kuhusu utoaji wa huduma za maji na maji taka.

Hivyo, sura hii inawasilisha mapendekezo kwa Wizara ya Maji na OR-TAMISEMI kutokana na hitimisho lililofanywa kulingana na yale yanayopaswa kutekelezwa. Hii ni kwa ajili ya kutatua changamoto zilizobainishwa ili kuboresha mipango, ugawaji wa rasilimali, ununuzi na usimamizi wa mikataba, uratibu, ufuatiliaji na utathmini wa shughuli za utoaji wa huduma za maji na maji taka.

10.2 Mapendekezo Maalumu kwa Wizara ya Maji

Wizara ya Maji inapaswa kuhakikisha kuwa:

1. Upembuzi yakinifu wa miradi ya maji inayotarajiwa kutekelezwa unafanyika kwa kina na kutoa taarifa sahihi na muhimu katika kutengezeza usanifu wa mradi, kutoa makadirio ya kiwango na ubora wa maji, ili kupunguza ongezeko la gharama za miradi; na wakati huo huo kukidhi mahitaji ya maji kulingana na idadi ya watu wanaotarajiwa kunufaika wakati wote mradi upokuwa unafanya kazi (project life span);

2. Inaandaa mfumo utakaofanya kazi kwa ajili ya kupitia upembuzi yakinifu, usanifu na nukuu za makadirio ya mradi (BoQ) ili kuhakikisha kuwa miradi ya maji na maji taka imepangwa ipasavyo ili kupunguza ongezeko la gharama zisizo za lazima na kuchelewa kwa miradi;

3. Inatengeneza na kutekeleza mfumo madhubuti wa uratibu wenye kuainisha bayana majukumu ya kila mtendaji katika utoaji wa huduma za maji na maji taka nchini;

4. Kushirikiana na OR-TAMISEMI kuandaa mipango ya muda mrefu na mfupi pamoja na mfumo endelevu wa utoaji fedha kwa ajili ya miradi ya usambazaji wa maji safi na huduma za maji taka nchini;

5. UWSSAs zinatengeneza modeli nzuri ya ugawaji wa rasilimali za kifedha baina ya Mamlaka za Usambazaji wa Maji na Usafi wa

Mazingira ili kugharamia mahitaji ya vifaa vya miradi ya maji, ikijumuisha huduma za maji taka;

6. Kwa kushirikiana na OR-TAMISEMI,kuhakikisha watekelezaji wa huduma za maji na maji taka wana watumishi wenye sifa za kitaaluma zinazohitajika pamoja na vifaa vyote vinavyohitajika ili kuweza kutimiza majukumu yao;

7. Kwa kushirikiana na OR-TAMISEMI, waziwezeshe Taasisi za Ununuzi kuweza kuandaa na kupitia nyaraka za zabuni, kutathmini ripoti za wazabuni na mikataba ya miradi ya maji kabla ya kuingia mikataba hiyo ili kuzuia kuwashirikisha wakandarasi wasiokuwa na sifa;

8. Kabla ya kuanza utekelezaji wa mikataba, pawe rasilimali za kifedha za kutosha kutekeleza vyema mradi huo, ili kutatua/kuzuia matatizo yanayohusiana na kucheleweshwa kwa malipo ya wakandarasi;

9. Inaimarisha mifumo ya ufuatiliaji wa huduma za maji na maji taka kuanzia ngazi ya halmashauri hadi ngazi za juu kwa kutengeneza mfumo madhubuti wa utekelezaji utakaozingatia muda, gharama na ubora wa miradi;

10. Mipango ya ufuatiliaji na tathmini pamoja na viashiria vikuu vya kupima utendaji wa utoaji wa Huduma za Maji na Maji taka inaandaliwa na kutekelezwa kwa ufanisi;

11. Kuna mifumo ya kufuatilia utekelezaji wa mapendekezo yanayotolewa baada ya ufuatiliaji wa shughuli za huduma za maji na maji taka;

12. Inaandaa na kutekeleza mfumo wa ufuatiliaji wa rasilimali za maji kwa kuzingatia viashiria vya hatari;

13. Bodi za Mabonde ya Maji na Mamlaka za Usambazaji wa Maji Mjini na Usafi wa Mazingira zinakusanya kwa ufanisi ada na tozo za watumiaji wa huduma za maji zinazotolewa. Tozo na ada zilizokusanywa zinatumika kutekeleza shughuli zinazohusiana na utoaji wa huduma ya maji na maji taka kama vile mitambo ya kutibu maji machafu na mabwawa ya kutibu maji machafu:

14. UWSSAs zinaunda mifumo madhubuti ya kudhibiti mitandao ya umma ya maji taka,ikiwa ni pamoja na kuzuia utupaji wa taka ngumu kwenye mitandao ya maji taka;

15. UWSSAs zinatekeleza hatua za kuimarisha ufanisi wa uendeshaji wa mitambo ya kutibu maji taka, mfano mabwawa ya maji taka, na kuhakikisha kuwa maji taka yanafikia viwango vilivyoanishwa kwenye viwango vya kitaifa vya maji taka;

16. Kwa kushirikiana na OR-TAMISEMI, Mamlaka za Serikali za Mitaa zinaweka mikakati ya kuhakikisha kuwa maji taka yanatolewa kwa jamii inayotumia huduma ya kukusanya na kuchakata maji taka katika mazingira taka hizo zinapozalishwa; na

17. Inaandaa mifumo ya kushirikisha sekta binafsi katika utoaji wa huduma za maji taka katika maeneo ya mijini.

VIAMBATISHO

Kiambatisho Na.1: Mapungufu ya usanifu yaliyoripotiwa

Kiambatanisho hiki kinatoa jina la wilaya na miradi iliyo na mapungufu ya usanifu na ongezeko la gharama kutokana na mapungufu ya usanifu.

Jina la Wilaya	Jina la Mradi wa maji	Mapungufu ya usanifu yaliyobainika	Ongezeko la gharama (Sh. Milioni)
Kiteto	Kaloleni	Mfuniko wa tenki la maji wenye unene 200mm uliopaswa kuwa na nondo za juu na chini ulikuwa na nondo za chini pekee.	-
Morogoro	Kifindike	Kuweka chanzo cha maji eneo lisilofaa na kushindwa kuvuta maji	-
	Kiziwa	Kukosekana kwa mfuniko kwenye tenki la kutibia maji na chujio la maji ambavyo baadae viliongezwa	-
		Kukosekana kwa mfuko wa taenki la maji ambao ilipangwa usiwekwe lakini kutokana na tabia ya eneo lilipojengwa ilikuwa lazima uwekwe	7,132,550
Shinyanga	Mwamadilana	Kubadilisha valvu ya kusaidia kupunguza msukumo wa maji katika ile iliyokuwepo yenye uwezo wa kupunguza msukumo kutoka 25bar, mpaka 5.4bar na kuweka valvu yenye uwezo wa kupunguza msukumo wa kutoka 25bar mpaka 12bar	60,500,000
Mkalama	Gumanya	Vituo 2 kati ya 8 vya kuchota maji vilikuwa vikifanya kazi vikiwa na msukumo mdogo, wakati vituo vingine vilikuwa havitoi maji kabisa hadi Desemba 2016	-
Simanjiro	Olichornyori	Mradi unahitaji pampu ya kusukuma maji yaweze kufika kwenye tenki.	-
Mbulu	Dongobesh	Mabomba kupasuka kwa sababu ya kuwa na msukumo mkubwa kwenye baadhi ya maeneo	-
	Hydom	Kukosekena kwa valvu ya kuzuia maji kutiririka kwenye mfumo wa	-

Jina la Wilaya	Jina la Mradi wa maji	Mapungufu ya usanifu yaliyobainika	Ongezeko la gharama (Sh. Milioni)
		mabomba na kufanya kukata maji kwenye mradi wote ili kurekebisha ya njia mojawapo katika mradi.	
Mvomero	Mlali-Kipera	Uchunguzi usiojitosheleza wa hali halisi ya mabomba ya maji. Mabomba mengi ya maji yalikuwa yameharibiwa na yanahitaji kubadilishwa	45,682,000
	Kijiji cha Kwadoli	Usanifu wa chanzo haukusanifiwa vizuri na kupelekea kuharibiwa na mafuriko	11,900,000
	Uchunguzi wa hali ya miundombinu ya mradi uliokuwa haufanyi kazi kwa wakati huo.	Uchunguzi usiojitosheleza wa hali halisi ya mabomba ya maji. Mabomba mengi ya maji yalikuwa yameharibiwa na yanahitaji kubadilishwa	-
Sumbawanga	Laela group.	Kuhamisha tenki Kanyalile na kulipeleka eneo la Mlimani.Pia vitu vifuatavyo viliongezwa; • Vifaa vya kuzuia unyevunyevu kwenye msingi, (Bitumen application, Damp Proof course to foundation), • Ujenzi wa chemba,kwenye vituo vya kuchotea maji, • Nguzo ya tenki, • Mkanda wa tenki (ring beam) • Kushindilia mawe (hardcore bed) kwenye chanzo cha maji • Kuongeza valvu za kutolea hewa na chemba za kufanyia usafi (washout chamber) kuanzia kwenye chanzo mpaka tenki la Mpembano.	32,330,000
Sumbawanga	Kijiji cha Mfinga	Usanifu ulikosa nguzo ya katikati ya tenki na mkanda wa tenki (ringbeams)	15,900,000
Lindi	Kijiji cha King'ombe	Mapitio ya usanifu yaliyopelekea kubadilisha kipenyo cha bomba kuu kutoka kipenyo cha 110mm na kuwa 160mm	-
	Kijiji cha	Ongezeko la tenki la mita za	101,956,637

Jina la Wilaya	Jina la Mradi wa maji	Mapungufu ya usanifu yaliyobainika	Ongezeko la gharama (Sh. Milioni)
	Hingawali	ujazo 50, Kibanda cha pampu na Kuweka pump mpya (electromechanical equipment and power plant[12])	
Jumla ya Gharama iliyoongezeka			**275,401,187**

Chanzo: *Mikataba ya nyongeza na maagizo ya mabadiliko*

[12]*Maagizo ya mabadiliko no.1*

Kiambatisho Na.2: Mapungufu yaliyobainika yanayotokana na uandaji wa nukuu za makadilio ya ukubwa wa kazi na bei (BoQs)

Jina la Wilaya	Jina la Mradi wa Maji	Mapungufu yaliyobainika ya utengenezaji wa nukuu za Makadirio ya ukubwa wa kazi na bei
Mbulu	Singu	• Nukuu ya makadirio ya ukubwa wa kazi na bei ilionesha tenki litakalojengwa ni la chini, wakati michoro ilionesha ni tenki ni la juu. Hii ilipelekea ongezeko la gharama kiasi cha shillingi 56,017,150 ili kuwezesha kujenga tenki la juu
	Hydom	• Umbali kutoka kwenye transfoma mpaka kwenye chanzo cha maji ulionesha kwenye nukuu za makadirio ya kazi na bei ilikuwa n 1.2km, wakati uhalisia ni 2.4km. Hii ilipelekea ongezeko la shilingi 32,008,557 ili kurekebisha hiyo tofauti.
Kiteto DC	Kaloleni	• Kulikuwa na makadirio madogo ya nondo kiasi cha kilo 507 za tenki kwenye nukuu za makadirio ya kazi na bei na kupelekea ongezeko la shilingi 1,774,500.
Shinyanga DC	Mwakitolyo	• Nukuu za makadirio ya ukubwa wa kazi na bei ilionesha mabomba (PN 16 HDPE 160MM) ya kutoka kwenye chazo hadi kwenye tenki kuwa pungufu kwa 821m na kupelekea ongezeko la shilingi 67, 226,788.
	Didia	***Gharama kuwekwa mara mbili kwenye nukuu za makadirio ya ukubwa wa kazi na bei.*** • Kuchimba na kujenga tenki la maji lenye mita za ujanzo 90 ambayo ni sawa na galoni 20,000 kama ilivyo kwenye mchoro namba MoW/modified/ TY/TA/40. Kiasi kilichowekwa mara mbili kwa bidhaa hiyo hiyo ni Sh. milioni 20 na 33. Mtawalia. • Ujenzi wa kibanda kwa ajili ya pampu ya dizeli na pampu ya umeme pamoja na uzio kama ilivyooneshwa kwenye michoro. Kiasi kilichowekwa mara mbili ni Sh. milioni 28 and 29, mtawalia.
Morogoro DC	Kiziwa	***Gharama kuwekwa mara mbili kwenye nukuu za makadirio ya ukubwa wa kazi na bei.*** • Jamvi la msingi sh. 1,960,000 • Jamvi la chini (Bottom floor slab concrete) Shilingi 3,840,000 Vitu vya hapo juu ni kitu kimoja lakini vilitokea mara mbili na kuwekewa bei na kuongeza gharama bila sababu za msingi.
		Kiasi cha mawe ya kushindilia kwenye sakafu

Jina la Wilaya	Jina la Mradi wa Maji	Mapungufu yaliyobainika ya utengenezaji wa nukuu za Makadirio ya ukubwa wa kazi na bei
		(Hardcore laying) ukubwa wake hakikuoneshwa kwenye nukuu za makadirio ya ukubwa wa kazi na bei, wakati wa utekelezaji kiasi kiliwekwa na kulipwa.
		Gharama kuwekwa mara mbili kwenye nukuu za makadirio ya ukubwa wa kazi na bei. • Kuleta vifaa na kujenga kituo cha kuchotea maji kama ilivyo kwenye mchoro Na.13 ikiwa ni pamoja vifungashio vyake, chemba ikiwa na mfuniko wake (lockable valve chamber), valvu ya kuzuia maji kutiririka (stop valve) na mfumo wote wa maji kwa gharama ya Shilingi 52,000,000 • Kuleta vifaa na kujenga chemba ikiwa na mfuniko wake (lockable valve chemba) kama ilivyo kwenye mchoro namba 06A-06C kwa gharama ya sh.24,700,000 Ukiangalia kazi ya pili imo ndani ya kazi ya kwanza na kujaza bei tena. Hii inasababisha kulipa kitu hichohicho mara mbili.
Morogoro	Kijiji cha Fulwe	Kiasi kidogo cha mabomba ya plasitiki (100 PN10 HDPE Pipe and 32PN 10 HDPE Pipe) na mabomba ya kuvuka mto na bonde havikuwepo kwenye nukuu za makadirio ya ukubwa wa kazi na bei. Na kusababisha ongezeko la shilingi 34,504,325
	Kijiji cha Kibwaya	Kukosekana kwa ukubwa wa kazi kwenye nukuu za makadirio ya ukubwa wa kazi na bei kwa baadhi ya vitu,hasa kipengele namba 2.4.2 ambapo baada ya kuingizwa gharama ya Sh. 2,000,000 Kutumia nukuu ya makadirio ya ukubwa wa kazi na bei yenye makosa hasa kipengele namba 3.2.12 na 5.4; baada ya kurekebisha kuongeza gharama ya mradi iliongezeka kwa sh. 5,490,000
Mvomero	Kijiji cha Kwadoli	Kukosekana kwa plasta na rangi ya nje ya tenki la fero, bomba la kufanyia usafi kwenye tenki, na valvu la kutolea hewa. Pia, kazi za kumalizia sakafu ya tenki hazikuwekwa kwenye nukuu ya makadirio ya ukubwa wa kazi na bei. Kwa pamoja, vilisababisha ongezeko la bei kwa kiasi cha shilingi 1,495,000
Sumbawanga	Mradi wa Laela awamu ya kwanza	Kukosekana kwa kazi za kumalizia sakafu ya tenki (Floor finishes) na kuplekea kuongezeka kwa gharama ya shilingi 2,580,000
Lindi DC	Kijiji cha Hingawali	Vitu vifuatavyo vilikosekana kwenye nukuu za makadirio ya ukubwa wa kazi na bei:

Jina la Wilaya	Jina la Mradi wa Maji	Mapungufu yaliyobainika ya utengenezaji wa nukuu za Makadirio ya ukubwa wa kazi na bei
		a) Kisima cha kupokea maji yaliyotumika kusafishia tenki na maji yanayomwagika pindi tenki likijaa (Sump well), kupiga plasta wenye tenki, uchimbaji wa mtaro wa mabomba usiozidi kimo cha mita 3, mawe ya kushindilia kuzunguka tenki na kurekebisha na kuweka sawa maeneo yote yaliyochimbwa. b) Kusafisha njia ya mabomba c) Tenki la maji lenye ujazo wa mita za ujazo 75m^3, kurudishia udongo kuzunguka msingi, kuondoa udongo wote uliochimbwa, plasta kwenye tanki, kazi za kumalizia sakafu za tenki (cement floor finish), mbao za kujengea paa la zege na mkanda wa tenki, zege la kusawazishia kwenye kitako cha tenki. d) Udongo maalumu kwa ajili ya kufukia kuzunguka msingi wa kibanda cha pampu Vyoto hivi vilisababisha ongezeko la gharama kiasi cha Shilingi 76,619,500/=
	Vijiji vya Litipu, Nahukahuka na Nyangamara	Kazi ya kusafisha eneo la mradi haikuwepo kwenye nukuu za makadirio ya ukubwa wa kazi na bei na kusababisha ongezeko la gharama ya ujenzi kiasi cha shilingi 53,010,000/=
		Vifungashio (fittings) vya mabomba vilikosekana kwenye nukuu ya makadirio ya ukubwa wa kazi na bei na kusababisha ongezeko la sh. 49,247,729
Nachingwea	Kijiji cha Namangale	Kiasi cha ukubwa wa kazi kilichooneshwa kwenye nuku za makadirio ya ukubwa wa kazi na bei kilikuwa kidogo kuliko uhalisia wa kazi na kusababisha ongezeko la gharama ya Sh. 51,410,921.

***Chanzo**: Taarifa za kwenye mikataba ya miradi iliyotekelezwa katika wilay 12 zilizofanyiwa ukaguzi (2018)*

Kiambatanisho Na.3: Kiwango cha uhakiki wa sifa za wazabuni katika Mamlaka za Serikali za Mitaa na Mamlaka za maji

Sehemu hii inatoa maelezo ya kina kuhusu wazabuni ambao taarifa zao zilihakikiwa katika halmashauri na mamlaka za maji zilizochaguliwa.

Jina la Mamlaka ya serikali ya mtaa/ Mamlaka ya maji	Namba ya mkataba	Uhakiki wa taarifa za mzabuni
Manispaa ya Dodoma	1 Mkataba wa kuchimba visima vikubwa 10	Haukufanyika
Wilaya ya Bahi	2 Mkataba wa kuchimba na kujenga mtandao wa maji	Haukufanyika
Wilaya Longido	2 Mkataba wa kuchimba na kujenga mtandao wa maji	Ulifanyika
Manispaa ya Arusha	2 Mkataba wa kuchimba na kujenga mtandao wa maji	Haukufanyika
Manispaa ya Tabora	2 Mkataba wa kuchimba na kujenga mtandao wa maji	Haukufanyika
Wilaya ya Urambo	2 Mkataba wa kuchimba na kujenga mtandao wa maji	Haukufanyika
Wilaya ya Bariadi	3 Mkataba wa kuchimba na kujenga mtandao wa maji	Ulifanyika kwa mkataba mmoja
Wilaya ya Meatu DC	2 Mkataba wa kuchimba na kujenga mtandao wa maji	Haukufanyika
Manispaa ya Kinondoni	3 Mkataba wa kuchimba visima vikubwa 10	Haukufanyika
Manispaa ya Temeke	2 Mkataba wa kuchimba na kujenga mtandao wa maji	Haukufanyika
Manispaa ya Songea	1 Mkataba wa kuchimba visima vya uchunguzi na visima vya kutoa maji kwa ajili ya kusambaza, ukijumuisha ujenzi na usikaji wa pampu	Haukufanyika
Wilaya ya Tunduru	2 Mkataba wa ujenzi mtandao wa usambazaji maji	Haukufanyika
Manispaa ya Lindi	9 Mkataba wa kuchimba visima vya uchunguzi na visima vya kutoa maji, majaribio ya pampu na kuendeleza visima vikubwa vya maji	Haukufanyika
Manispaa ya Kilwa	2 Mkataba wa kuchimba visima vya uchunguzi na visima vya kutoa maji na ujenzi wa mtandao wa usambazaji	Haukufanyika
Mamlaka za maji		
DAWASSA	1 Mkataba wa mradi wa Kimbiji na mpera	Haukufanyika

DUWASA	Mkataba unaohusisha mzabuni mmoja ambaye ni DDCA	Haihusiki
AUWSA	Mikataba 3 kuchimba visima vikubwa 41	Ulifanyika

Chanzo: *Uchambuzi wa wakaguzi wa taarifa zilizotolewa kwenye Mafaili ya mkataba, 2019*

Kiambatanisho Na.4: Jina la mradi na sababu za mabadiliko ya gharama

Sehemu hii inaonyesha maelezo ya kina ya gharama za miradi ya maji

Jina la Halmashauri	Jina la mradi wa maji	Gharama kwenye sh. milioni	Sababu za kuongezeka kwa mawanda
Mbulu	Mradi wa maji wa pampu wa kijiji cha Hydom	4.5	Kuongezeka kwa wigo kutoka 15x15m hadi 30x30m katika eneo la tanki kuu ili kujumuisha tanki la zamani
		2.2	Uwekaji wa mita kwenye miradi ya maji ya jamii
		1.9	Ukarabati wa bomba la maji la upana wa mm 280 PVC na urefu wa mita 17.4.
Singida	Mradi wa Laghanida	15.1	kuongezeka kwa urefu wa tanki kutoka mita 6 hadi 9
	Ujenzi wa mradi wa maji wa kijiji cha Sefunga	7.6	Kuongezeka kwa choo
	Mradi wa maji wa Itaja	8.5	Kuongezeka kwa choo
Shinyanga	Ujenzi wa miradi ya maji kwa ajili ya kijiji cha Madililanha	60.5	Kuongezeka kwa bomba kuu na sifa na viwango kwa sababu ya mabadiliko ya eneno la tanki
	Ujenzi wa miradi ya maji katika kijiji cha Didia	24.5	Kuongezeka kwa usambazaji wa maji katika vijiji vya chembeli na Bukundi kwa miundo mbinu ya maji
Morogoro	Ujenzi wa mradi wa maji Fulwe kutoka chanzo cha mtiririko	195.3	Ongezeko la ujenzi wa miradi mipya katika kijiji cha Bamba ili kuepusha ugomvi kwa kuwa chanzo cha mradi wa Fulwe kipo Bamba
		9.8	Ukarabati wa tanki lililopo
	Ujenzi wa mradi wa mtiririko wa Kibwaya	16.5	Ujenzi wa tenki la kuongeza presha, ongezeko la vituo vya maji pamoja na mita za maji kutoka 13nr hadi 15nr na kuongezeka kwa OD 25 HDPE PN 10 kutoka 58 hadi 463, toka mita 2262 hadi 2412
Lindi	Ujenzi wa visima vya pampu katika kijiji	175.5	Kubadilika kwa chanzo cha maji kutoka chanzo cha

Jina la Halmashauri	Jina la mradi wa maji	Gharama kwenye sh. milioni	Sababu za kuongezeka kwa mawanda
	cha Namangale		visima kwenda kwenye chemic hemi. Hii ilipelekea ongezeko la mabomba na vifaa vyake kutoka mita 8892 na vituo viwili.
	Ujenzi wa mradi wa maji wa visima wa pampu, uwekaji wa pampu, jenereta na uvuanaji wa maji ya mvua katika kijiji cha Hingawali	101.5	Ujenzi wa tenki la maji wa ujazo wa mita 50, nyumba ya pampu, kusambaza na kuweka upya mfumo wa umeme
Nachingwea	Ujenzi wa visima vya maji vya pampu kwa kijiji cha Nditi na umaliziaji wa usambazaji wa mradi wa Mneromiembeni	13.1	Ujenzi wa kibanda cha pampu katika kijiji cha Mneromiembeni, uzio katika chanzo cha maji na kumalizia ulazaji mabomba uliofanyika na kutokumalizika
Sumbawanga	Ujenzi wa mradi wa maji katika kijiji cha Mfinga	4.2	Kuongezeka kwa vituo 2 vya maji na vifaa vyake
Nkasi	Ujenzi wa mradi wa maji katika kijiji cha Mpasa.	1,248.4	Ongezeko Namba 1.
	Ujenzi wa mradi wa maji katika kijiji cha Isale	2,466.7	Ongezeko la kazi na vijiji kama ilivyoonyeshwa kwenye ripoti toka Rukwa na mapitio ya usanifu na secretarieti ya mkoa.
	Ujenzi wa mradi wa maji awamu ya pili katika kijiji cha Kamwanda	7,136.5	Ongezeko No. 1 tarehe 29 Juni, 2017 ambayo iliongeza mawanda ya kazi kwa kuongeza idadi ya vijiji na vyanzo vya maji toka ziwa Tanganyika na mto Lwafi
	Jumla	13,072.1	

Chanzo: *Ripoti za Mamlaka ya Serikali za Mtaa Husika*

Kiambatanisho Na.5: Miradi ya maji na matatizo ya ubora yaliyo bainika

Sehemu hii inatoa maelezo ya miradi iliyokuwa na matatizo ya ubora

Jina la Halimashauri	Jina la mradi wa maji	Mapungufu yaliyoonekana
Manyoni	Londoni	Kupasuka kwa mabomba mara kwa mara kwa mradi uliopanuliwa kuelekea kituo cha kunyweshea mifugo na kiwanda cha madini.
Mbulu	Haydom	• Kupasuka kwa mabomba ya njia kuu • Kuondolewa kwa "control panel ya motor" inayosukuma maji kutoka kwenye tenk liliopo karibu na kisima na kupeleka kwenye tenki kuu • Kutumia mti badala ya kuweka valvu ya kuzuia maji yasitiririke kutoka kwenye tenki • Kukosekana kwa alama ya kuonesha mabomba yalimopita
Shinyanga	Mwanama dilanha	Vituo viwili kuchota maji msukumo wa maji ulikuwa mdogo sana na kituo kimoja kilikuwa hakitoi maji kabisa.
Kiteto	Dosidosi	Tenki la maji lilikosa mfuniko na kuhatarisha usalama wa maji.
Morogoro	Fulwe	• Tenki la maji lilikosa mfuniko na kuhatarisha usalama wa maji. • Chemba za maji zilikosa mifuniko na mabomba ya maji yalikuwa juu ya ardhi.
	Gwata	Miundombinu ya maji ilijengwa tangia mwaka 2016 lakini kipindi cha ukaguzi mradi ulikuwa hautoi maji.
	Kifindike	Usanifu mbovu wa chazo cha maji na kupelekea mradi wa maji kukamilika bila kuwa na uhakika wa maji .
Mvomero	Kwadoli	Tenki la maji lilipowekwa halikuwezesha maji kufika kwenye vijiji vyote
	Kigugu	Usanifu mbovu wa chanzo ambao mara kwa mara huondolewa na maji
	Mlali Kipera	• Maji yana chumvi • Maji kuvuja kwenye mabomba yanayopeleka maji kwa jamii na hakuna hatua iliyochukuliwa • Miundombinu iliyopo inatoa maji kipindi cha masika tuu
Sumbawanga	Mfinga	Mradi haufanyi kazi kwa sababu mchanga umeziba chanzo.
	Zimba	Kutumia bomba la plastic (HDPE pipes) badala ya bomba la chuma
	Solola	Kupasuka kwa mabomba na vituo vy maji kushindwa kufanya kazi vinzuri
Nkasi	Kabwe	Kukosekana kwa mfuniko wa tenki la maji
	Isale	Mtaro wa maji haukufikia hata mita moja maana wakati wa kutembelea mradi mabomba yalikuwa

Jina la Halimashauri	Jina la mradi wa maji	Mapungufu yaliyoonekana
		hajafunikwa.
Lindi	Hingawali	• Mradi ulikuwa haufanyi kazi • Mabomba yalikuwa yanapasuka • Nyufa kwenye kibanda cha pampu
	Nyamangala/Litipu/Nahukahuka	• Kwenye chanzo caha maji mabomba yalikuwa yanavuja na hakuna hatua zilizochukuliwa • Tenki la maji katika maeneo ya Nyangamala na litipu yalikuwa yanavuja.
Nachingwea	Chiola	Mradi ulikuwa haufanyi kazi kwa sababu jenereta lilikuwa bovu.
	Lipuyu	Mradi ulikuwa haufanyi kazi kwa sababu jamii ilishindwa kumudu gharama ya uendeshaji wa mradi.
Singida	Pohama	Kuvuja kwa maji kwenye bomba la kutoka kwenye chazo cha maji mpaka kwenye tenki na kukosekana kwa valvu ya kuzuia maji yasirudi nyuma.
Mkalama	Gumanga	Tenki la maji kuvuja
		Vituo viwili vya kuchota maji kati ya nane vilikuwa na msukumo mdogo wa maji na vingine vilivyosalia vilikuwa havitoi maji kabisa mpaka mwezi Desemba 2016
	Kikhonda	Kukosekana kwa maji kutokana kupasuka kwa mabomba na maji kuvuja kwenye viungo
		Kukosekana kwa maji katika kitongoji cha Mbigigi kutokana na kuwa juu zaidi kuliko tenki lilipo.
Ikungi	Sepuka	Kuvuja kwa mabomba ya kutoka kwenye chanzo hadi kwenye tenki la maji.
Simanjro	Olichornyori	Mradi unahitaji ‘busta pampu’ (booster pump) ili kuweza kufikisha maji kwenye tenki.
Mbulu	Dongobesh	Kupasuka kwa mabomba kutokana na msukumo mkubwa wa maji kwa baadhi ya maeneo
	Hydom	Tenki la maji kuvuja
	Tumati-Mongahay	Vifaaa vilivyotumika havikuwa katika ubora unaotakiwa ikiwa ni pamoja na tofali,
	Massieda	Mradi ulipokabidhiwa tu kwa wananchi mabomba yalianza kupasuka.
Sumbawanga	Matai	Kulikuwa na usanifu usiyojitosheleza na kusababisha kuta za tenki, sehemu ya juu na chini ya tenki yalikosa nondo.
Nkasi	Mpasa	Mtaro wa mabomba kwa baadhi ya maeneo haukufikia mita moja.
Lindi	Hingawali	Maji yalikuwa hayafiki kwenye tenki kwa sababu ya usanifu hafifu.

Chanzo: *Uchambuzi wa ziara ya wakaguzi (2018)*

Kiambatisho Na.6: Idadi ya mikataba iliyochelewa kukamilika kwa wakati katika halmashauri zilitotembelewa

Sehemu hii inatoa maelezo ya miradi ambayo ilichelewa kukamilika

S/N	Jina la Halmashauri	Idadi ya mikataba iliyocheleweshwa ya miradi ya maji
1	Morogoro	5
2	Singida	5
3	Mvomero	5
4	Kishapu	5
5	Mnyoni	2
6	Kiteto	5
7	Nachingwea	3
8	Shinyanga	5
9	Nkasi	5
10	Sumbawanga	5
11	Mbulu	5
12	Lindi	3
13	Dodoma	10
14	Longido	9
15	Arusha	6
16	Tabora	3
17	Lindi	3
18	Bariadi	7
19	Kinondoni	1
20	Temeke	7
21	Bahi	6
22	Songea	1
23	Kilwa	1

Chanzo: *Mchanganuo wa wakaguzi wa malipo kutoka kwa halmashauri 12 zilizotembelewa (2018)*

Kiambatisho Na.7: Uchambuzi wa utekelezaji wa mapendekezo ya ripoti za uchunguzi wa ubora wa maji

Jina la Mradi	Pendekezo	Hatua zilizochukuliwa
Kisima cha Mtinko	Maji ni magumu Pawepo ya kuondoa chumvi kwa kutumia “reverse osmosis”	Waliahidi kumtafuta mtaalamu mwelekezi
Kisima cha Ngamu	Maji ni magumu Pawe na nia ya kuondoa chumvi kwa kutumia reverse osmosis	Waliahidi kuonana na wataalamu wa bodi za bonde la maji
Kisima cha Yaeda chini-Basodom	Maji yalikuwa na alkali, pia ni magumu. Watumie Calcium hypochlorite kuyatibu maji kabla ya kuweka pampu kwa ajili ya matumizi ya majumbani	Visima vyote vya maji vilichimbwa na wahisani. Idara ya maji iliahidi kuonana na wahisani ili kujua wahisani walichukua hatua zipi
Kisima cha Yaeda chini-Giduru	Maji yalikuwa na alkali kiwango cha tope tope (turbidity) na rangi. Maji yatibiwe kabla ya kusambazwa kwa watumiaji ili kupunguza kiwango cha tope	
Kijiji cha Eshkesh	Maji yapunguzwe chumvi kabla ya matumzi ya majumbani	
Kisima cha Domanga village	Maji yalikuwa na fluoride ya kwa kiwango cha juu	
Kisima cha Eseki village	Maji yalikuwa na kiwango cha juu cha madini ya chumvi, chloride, Kalisiamu magnesiamu and Potassium juu ya kiwango cha juu kwa ajili ya matumizi ya nyumbani. Maji hayakutakiwa kutumika kwa matumizi ya nyumbani.	Hakukuwa na majibu toka idara ya maji ya Wilaya
Kisima cha Namangale	Maji toka kisima hiki yalikuwa na kiwango cha juu cha tope, manganese, magnesium, calcium na salpheti Maji yasukumwe kwa pampu kwa muda wa masaa 72 na sampuli itazanwe upya ili kabla ya matumizi. Maji yatibiwe kwa Kalsiamu hypochloraiti	Halmashauri ilitumia kisima kingine cha Mihima ambacho hakikuwa kimepimwa ubora wa maji

Jina la Mradi	Pendekezo	Hatua zilizochukuliwa
Kisima cha Kiwawa	Maji ni magumu na yalikuwa na bacteria. Maji hayafai kwa matumizi mpaka patakapotengenezwa njia ya kuondoa chumvi na kuua bacteria.	Kisima kiliacha kutumiwa
Kisima kifupi cha Kiwawa	Maji yalikuwa na kiwango cha Kalsiamu, rangi tope(turbidity), madini chuma na manganese Maji yafanyiwe aeration ili kupunguza kiwango cha manganese na madini ya chuma	Kisima kiliacha kutumiwa
Kisima cha Nyangamara	Maji yalikuwa na kiwango cha juu cha madini ya chuma. Maji yalitakiwa yaachiwe wazi katika hewa ili kupunguza kiwango cha madini ya chuma na kuwekwa chokaa ili kupandisha kiwango cha PH.	Kisima hiki kiliachwa na hakitumiki tena. Kwa sasa wantumia kisima chemchem ambacho kilikuwa hakijapimwa ubora wa maji.
Kisima cha Namkongo	Maji toka kisima hiki yalikuwa magumu na yenye wingi wa wingi wa Ion, calcium, manganese na chloride	Jamii zilishauriwa zichemshe maji wakati yakiwa yanachemshwa.
Kisima cha Maji cha Kijiji cha Mituguru	Kisima kilikuwa na madini mengi ya chuma	Hakukuwa na majibu toka Halmashauri ya Wilaya ya Nachingwea
Mradi wa Kisima cha maji cha Nditi Mradi wa papmpu wa NDITI Mnero miembeni	Maji yalikuwa na kiwango cha juu cha tope na mangenese Walishauriwa watumie njia ya kuachiwa katika hewa ili kuondoa madini ya manganese vile vile maji yachujwe ili kupunguza tope.	Halmashauri ya Wilaya ya Nachingwea haikutoa majibu.
Ujenzi wa Mradi wa Usambzaji maji wa Chiola	Maji magumu na yenye chumvi kutokana na uwepo wa Magnesiumu chloride and Magnesium Sulphate Maji hayafai kwa matumizi ya binadamu	Ilishauriwa pajengwe mtambo wa “reverse osmosis” Mtambo uliwekwa ila haufanyi kazi.
Ujenzi wa visima vya maji kwenye vijiji nane	Maji yana chumvi kutokana na uwepo wa chlorine. Kiwango cha chumvi kilikuwa kati ya 376mg/l NaCl	Hakukuwepo na majibu toka Halmashauri ya Wilaya ya Nachingwea

Jina la Mradi	Pendekezo	Hatua zilizochukuliwa
Ujenzi wa mradi wa usambazaji maji yatokanayo na kisima	Maji ni magumu kutokana na uwepo wa chumvi kutokana na uwepo wa magnesium, chloride and magnesium sulphate. Maji hayafai kwa matumizi ya binadamu	Ilishauriwa pajengwe mtambo wa reverse osmosis Mtambo uliwekwa ila haufanyi kazi.